

శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిఱయము

చ రి త్ర ము

నిభాగము (శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిఱయము).....

సంఖ్య... ౧౬౬..... ౬-౩౬

౧౬

శ్రీ వైష్ణవ దేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము

చ రి త్ర ము

విభాగము శ్రీ వై. పో. పాపరిత్ర.....

సంఖ్య... 1... 36

కృతి కర్త :

అడిదము రామారావు.

తెనుగుపండితుఁడు, (కాలేజీడిపార్టు మెంబర్)

మహారాజావారికాలేజీ,

విజయనగరము.

విజయనగరము

కే. శ్రీనివాసరావు వారి

స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాల

1919

చందాదారులకు }

నెంబర్ 1-0-0. }

All rights Reserved.

{

No. 7.
 ప్రచురణ సంవత్సరము.

కృతి కర్త:

అడిదము రామారావు.

తెనుగుపండితుడు, (కాలేజీ డిపార్ట్ మెంటు)

మహారాజా వారి కాలేజీ,

విజయనగరము.

విజయనగరము

కే. శ్రీనివాసరావు వారి

స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాల,

1919

రాదాదులకు

రూ 1-0-0.

All rights Reserved.

ఇతరులకు

రూ 1-4-0

విభాగము సాంస్కృతిక - విభాగము

విభాగ సంఖ్య ర - ౪౬ ౬ - 17

సంపాదకీయ భూమి

కావ్యకళాల (Men of Letters.) జీవితచరిత్ర
కముగను సవిమర్శముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున
కవులగును వారికవనములకునుగల యన్యోన్యన్యాయము న
ముగనో విశదపరచును అట్టికావ్యములాంగ్లమున లేక
లోపమని విమర్శనలయభిప్రాయము. ఈ “ అడిదము
కావ్యము నాంగ్లమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మ
గ్రంథావళియందు రెండవభాగముగ ప్రకటింపసాహసి

అడిదము నూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను
ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథల
ముచ్చటలను, పృత్యంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథ
అడిదము రామరావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రుల
లైనారు. ఆంధ్రీకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరి
త్రపనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున జగితమప్ర

దీనిని చదివినతరువాత నూరకవి యెట్టివాడో,
అతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యు
పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్వమునకెట్లు వన్నెతేజ
వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియతని జీవితమునందెట్లుపయోగ
యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిసోమ
కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండునను సాహిత్య క
నూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు
ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథల చేర్చి, తాత్పర్య
గలవాటిని వివరించుట. మొత్తముపయి నీకట్టమును
పుగాదాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియ
వినదగియే యున్నవి.

సంపాదకీయభూమిక.

కావ్యకతాల (Men of Letters.) జీవితచరిత్రముల నానుపూర్వికముగను సవిమర్శముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున నెన్నియో కలవు. కవులగునూ వాడికవనములకునుగల యన్యోన్యస్వాశ్రయము నవి యెంతసమంజసముగనో విశదపరచును అట్టికావ్యములాంగ్లమున లేకుండుట యొకగొప్ప లోపమని విమర్శనలయభిప్రాయము. ఈ “ అడిదముసూరకవి ” యను కావ్యము నాంగ్లమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మాయాంధ్రపారిజాత గ్రంథావళియందు రెండవభాగముగ ప్రికటింపసాహసించితిమి.

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను, ఈపాఠితమందు ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథలను, చాటువులను, ముచ్చటలను, పృత్యంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథమును మ॥ రా॥ రా॥ అడిదము రామరావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుపాత్రులైనారు. ఆంధ్రీకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరిత్రములాంగ్లమున లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున శ్రద్ధమవగ్రహించుము.

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో, ఆతనికిలమెట్టిదో, ఆతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యున్నదో, సూరకవి పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్యమునకెట్లు వన్నె తెచ్చినదో, సూరకవి వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియతని జీవితమునందెల్లుపయోగపడినదో ;—ఇట్టి యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిప్రాత్యాహములననుసరించి కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండునను సాహిత్య శాస్త్రసూత్ర మి సూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు కలుగుకష్టములలో ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథల చేర్చి, తాత్కాలిక ప్రయోజనము గలవాటిని విసజ్జించుట. మొత్తముపయి నీకష్టమును కృతకతా నుభవపుగాదాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియు రసవంతములైనవిగాయే యున్నవి.

కీర్తిస్తాశకప్రారంభమునకు పూర్వము రెండు మూడువందల సంవత్సరములనుండియు నాంధ్ర కళింగరాజ్యములు తెలుగువ్రజలకు నిలయములై పరిసిద్ధిగాంచినను, ఆంధ్ర రాజ్యమందలి కవితావిజృంభణమే పరిస్థితియై పరిచారమందున్న “కవిజీవితముల” వల్ల తెలియచున్నదిగాని, కళింగ రాజ్యమందలి కవితావిజృంభణములనుగూర్చి యంతగా తెలియుటలేదు. ఈ “కవిజీవితముల” ను బట్టి కళింగ రాజ్యమందలి యాంధ్ర కవలలో కావ్యా లంకార చూడామణికథలయగు విన్నకోట పెద్దరాజుగారే ప్రథముడై శాసనములనుబట్టి నన్నయ రాజమహేంద్రవరమున ప్రబలినాటికే కళింగ రాజ్యమున నాంధ్రకవిత్వము శాసనములలోనికి గూడ సెక్కినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అయినను కళింగరాజ్యపుఁ గవులలో కీర్తి శ॥ 18 వ శతాబ్దమున నుండి కవిత్వమునకు బ్రసిద్ధిగాంచినవా డీయడిదము నూరకవి.

శ్రీ॥ శ॥ 19 వ శతాబ్దపుఁ బూర్వాధ్యక్షుడు మాడుగులసంధానమున శ్రీకృష్ణభూపతిదేవు మహారాజులుంగారి యాస్థాన కవియగు మంత్రప్రగట నూర్వప్రకాశకవి తనకృష్ణార్జునచరిత్రమున నీయడిదము నూరకవిని—

క. అడిదము పంచాంబుధిరా

డుడుపతియన ధరణివెలసి ♦ యుర్వికులచేఁ

గడుమన్ననఁగొని యెన్నఁ

బడు నూరకవీంధ్రుడలఁతుఁ ♦ బటుగుణసాంధ్రున్.

అని స్తుతించి యున్నాడు ఈ స్తుతికనుగుణముగనే యిటీవలి సాహిత్య విమర్శకులు నూరకవి రచనలనుగూర్చి ప్రశంసించిరి.

ఈ ‘నూరకవి జీవిత’ మందలి యూహలనుగూర్చి యభిప్రాయ భేదములకవకాశము లేకపోలేదు. ఉదాహరణము :— ‘అడిదము’ అను గృహనామమును గురించినయూహ శ్రీ రామరావు పంతులుగారి వాక్యము లీసంపర్కమున నమంజసములే యైనను, శేవలము లోకవాడుకననుసరించి యున్నది. ‘అడిదము’ అనునది పౌరుషనామమునట లోకవాడుక. విమర్శించి చూడగా శాసనములం డడిదమునాడను మండలము పూర్వముండినట్లు కనబడుచున్నది. అడిదముచు గ్రామమునుగలదు. సాధారణముగా దెనుగు ప్రాంతాదులగృహనామములు గ్రామనామములై యుండుటవలననీయడిదమున నైయు గ్రామనామమే యైయుండును. కాని నీలాద్రికవివాడది యంతని

పరాక్రమాలితేయములవలన నన్నర్థనామమైయుండును. గ్రంథవాచకముననడి పామకులనోట బడి రూపుమారిన 'గంధవాగణ' యనుబిరుదము. ఇది నీలాద్రి కవికి సేనాధిపతిత్వమువలన చెల్లెయుండును. అతని తరువాతివారు గంధ వారణమువారయి యుండురు. అట్లే గోదావరి మండలమందలి మోదుకూరు కాపురమువచ్చిన యడిదమువారికుటుంబము మొదట మోదుకూరి యడిదము వారయి గాను గాను మోదుకూరువారయి యుండురు ఇట్లు గృహనామముల మారుబడెన్నియో నిదర్శనములు కలవు. కాని సూరకవిగారి కుటుంబమువారు చాత్రము నీలాక్రవిగారి కోవలోనివారే.

నూరకకవి తొమ్మిదవపురుషుడగు నీలాద్రికవినాటినుండి 'ఈ కళింగ పూపతుల' (అనగా విజయంగర పూసపాటి వంశమును) నాశ్రయించిన వారమని సూరకవచ్చెప్పిన చాళువుతో నీ గ్రంథము ప్రారంభింపబడినది. ఈ నీలాద్రికవినేలిన పూసపాటిప్రభువు రాచిరాజుగారో (1) అతని మారుడగు తమ్మిరాజుగారో కావలెను. వీరి ప్రసిద్ధినిగూర్చియు, ప్రతాప బునుగూర్చియు పూసపాటిరాజకపులు రచించిన ప్రబంధములలో నీక్రింది ధనున ప్రశంసలు కలవు.

శ్రీమహామ డతేశ్వర శ్రీపూసపాటి రాచిరాజు (1) గారు.

మ. దిననాధద్యుతి రాచిరాజు రణధా ♦ త్రిందామెరాధీశు తి
మృననోడించె జకుక్యవీర ఘనరా ♦ జ్యోస్థాపనాచార్యతన్
గనియెన్ మే చ్చు-గెల్చి తద్వివిధ దు ♦ ర్నగ్రాహియై ప్రాధతే
వసృపాదిప్రభు భీషణప్రధితి ది ♦ వ్యద్విక్రమపాధిచేన్.
(విష్ణుభక్తి సుధాకరము)

ఉ. వారలలోన రాచనృప ♦ పర్యుడు దామెర తిమ్మభూపరున్
దారుషవృత్తిగెల్చి తన ♦ బంటుగఁ జేకొని మేచ్చరాజులన్
బోరులగెల్చి దుగ్గముల ♦ నుంగొని మాళవరాజుగెల్చి ల
తొప్పుపలబ్ధ మన్యముల ♦ తాన్ బిరుదంబు సహించెనెంతయున్.

ఆ॥ వె॥ పౌరధవేనరాయ ♦ బహుమతుండైమించె
ధర చకుక్యవంశ ♦ వరనృపాలు
రాజ్యలాభమునఁ జె ♦ లంగిరియటఁ దదంక
బిరుదనామమొంది ♦ వేరుగాంచె.

క. విరతంబు శివపడకురి

పరివతనమొనర్చి తే ♦ త్ప్రభావంబున ను

ధూర వైరిపురము లేర్చెను

హరుచికరణి నుమనసుల్లము ♦ హాశ్చర్యపడన్.

(ఉషాభ్యుదయము).

శ్రీమన్నహమండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి తమ్మిరాజు (3) గారు.

సీ. వారిలోఁ దమ్ముభూ ♦ పతిమాళి దోడ్పండ

తేతబలసామగ్గి ♦ దరమె యెన్న

పండిమై చెల్లము ♦ కొండసాధించెను

ప్రాధిగల్గెను రంగ ♦ రాజకొండ

తిరువువనరాయాంక ♦ దీపితు రావుసిం

గనను బరాజితి ♦ గానొనర్చె

నని శరణన్నబా ♦ హాతి ఖానును గాచెఁ

బటుశక్తిచే నోడ ♦ పల్లిగొనియె

కతివ రిపుజాల భయద వి ♦ క్రమము గలిగి

ప్రాజ్యసామ్రాజ్య విభవ నూ ♦ ర్వహత గనియె

నార ! యస్మద్వశ్య గో ♦ తాగిపనీశ

శోటికాతండ్రి మేటి కి ♦ రీటివిభుడు.

(విష్ణుభక్తినుధాకరము.)

మ. అనినం దాపురవైలసన్నిధి గజేం ♦ ద్రానీకమున్ గూల్చి యం

దెవసెన్ శ్రీగజపత్యభిఖ్య గుడవై ♦ లేందుగిండు శ్రీరంగరా

జ నలేందుండల యోడపల్లి విభుఁడున్ ♦ జన్యంబులందోడఁ గై

కొనియెన్ వారలపట్టణంబుల శిరుల్ ♦ ఘోరప్రతాపంబునన్.

గీ. తిరువువనీ రాయబిరుద ప్రి ♦ దీప్తుడైన

రావుసింగని సంగర ♦ రంగమంబు

దునిమెఁ బెదవీటిచెంత న ♦ ద్వినుతుండగుచు

కలశ శరణన్న బాహాది ♦ ఖానుగాచె.

(ఉషాభ్యుదయము)

ఇందు ముఖ్యముగా “వసిష్టగోత్రావసీశతోటికిమేటికిరీటి విభుండు” గా నుతించబడిన శ్రీతమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని కొలువుననే సన్మానియై షరాకృమముచూపి యడిదమునీలాదికవి ‘యడిదము’ సు కానుకగా గొనుటయు, ‘రణరంగవిజయ’ కావ్యమును (తనయేలికవిజయమునుగూర్చి) రచించుటయు జరిగియుండునని నాయూహ. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమండలరాయ మన్నెనుల్తాన్ శ్రీపూసపాటి రాచిరాజయ్యదేవు మహారాజులుంగారి కమారుడగు శ్రీ తమ్మిరాజులుంగారు “స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయశాలి వాహనశకవంశంబులు వేయిన్నిమన్నుటయనభయగు నా.....యన్ తమపూర్వస్థానమైన బెజవాడకు తమబంధువులైన నూర్యసోమవంశపు రాజులున్ను తామున్ను వచ్చి ఆక్కడ యింద్రకీలాదియందున పాండవులగుల్లదక్షిణభాగమందు కృష్ణవేణిమల్లభార్జున నరిశింహులు సాక్షి గాను విజయశాసన శిలాస్తంభంబు”వేయించిరి.

అనగా కీ॥ శ॥ 1458 సం॥ర పాంథమున నీయడిదము నీలాదికవి పూసపాటి భూపతులసన్మానమునకు పాతుర్చిన పోటరియు కవియునై తనయేలికయగు తమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని విజయములనుగ్గడించుచు “రణరంగవిజయ” కావ్యమును రచించియుండెను. పూసపాటిభూపతులు కృతినందిన నవభారతాది గ్రంథములవలె నీరణరంగవిజయమును నామావళిప్తిమైపోయినది. కాని యీ తమ్మిరాజుగారినిగూర్చి మాత్రము చక్కని పద్యములు కలవు. అందుకొన్నియైనను ‘రణరంగవిజయ’ ములోనివైయుండవలెను (మూరకవి తనయేలికనుగూర్చి చెప్పిన పద్యములట్లే భట్టపద్యములైనవి). కాన నుదాహరణమునకై కొన్నియిందు చేర్చబడినవి.

సీ॥ హేమాచలముదాక • యేక చక్రింబుగా
భువినేలె మీతాత • బుద్ధవర్మ
మీతాత గురియించె • మెరిసి మాధవవర్మ
గరిమచే బెజవాడ • కనకవృష్టి
పాండ్య కేకయ చోళ • పరవీరస్సపతుల
తెగటార్చె మీతాత • దేవవర్మ
పిడుగు ముత్తునియగా • వడినేసె మీతాత
భీకరంబుగ చిక్క • భీమస్సపతి

చండ విక్రమ యినవంశ ♦ జలధి చంద్ర
 బాపు మగధీర రణరంగ ♦ ధైరవాంక
 పాసగ నెవ్వరు నీపాటి ♦ పూసపాటి
 పగరకనుదిమ్మ రాచభూ ♦ ధనుని తిమ్మ.

మ॥ అతిశౌర్యండుగు పూసపాటికుల గా ♦ చాధీశుతమ్మయ్య కు
 న్నతి గాఁగిపుచు నాశోయించిరిల వ ♦ నాటి పరిచ్చేదికా
 కితకోట ప్రభులాత్మ బంధవతనో ♦ గెల్వంగ లేకోమహా
 చతురుండంచును ఖిద్విపాగ్ని శశభృ ♦ చ్చాకాబ్దకాలంబునన్.

ఉ॥ కొందరు రాజులప్పనము ♦ కొమ్మని యియ్యగ బంధు వర్గమై
 కొందరుగొల్గ పేరులిడి ♦ కొందరు మొక్కగ నూడిగంబులన్
 ముందట కొందరుంబిరుదు ♦ మోవ రాజుల పూజలింగమై
 అందునమించె రాచమను ♦ జాధిపు తమ్మనరాజ మాతుడే.

నీ॥ మొండొండ రాజుల ♦ గుండెలో గాలాము
 విరసించు రాజుల ♦ బెన్ను తరటు
 కలహించు గాజుల ♦ కడుపులోపల కత్తి
 గర్వించు రాజుల ♦ కాలయముడు
 మార్కొన్న రాజుల ♦ మల్లేభ సింహంబు
 మదనైరి రాజుల ♦ మగల మగడు
 కోరిధించు గాజుల ♦ కొన మీసములమిండ
 నిరసించు రాజుల ♦ నెత్తి పిడుగు
 సకల సౌజన్య రాజన్య ♦ చక్రవర్తి
 రాజకబళేశ్వరస్వామి ♦ రాజ్యభుర్యు
 భూనురారామ తగువాటి ♦ పూసపాటి
 రాచవిభుతిమ్మపుద్గండ ♦ రాచమాన.

(ఇవి భట్టి పద్యములు. పాఠములు వికృతములైయున్నవి. కాని తమ్మి
 రాజు మహామండలేశ్వరునిగూర్చినవనుట స్పష్టము.)

ఈ పూసపాటి వంశమువారు కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పుడు వీరితో
 నీపాఠితమునకు వచ్చిన నియోగి కుటుంబములలో నీయడిదమువారు కవిత్వ
 మునకును మాబుర్రావారు రాజకార్య నిర్వహణమునకును పరిసిద్ధులు. ఈ

రెండు కుటుంబములకును నాటినుండియు బాంధవ్యము కలదు. వీరిజ్ఞాతులీ కలింగ రాజ్యమునతప్ప నాంధ్రమండలమందితర స్థలములయందంగరించిపోయిరి.

నూరకవి తండ్రియగు బాలభాస్కరుడే సూరకవికి ద్యాగురుపనియు, నీ బాలభాస్కరుడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమును గ్రంథము దేవాంకితముగ రచించెననియు నీ గ్రంథమున చెప్పబడినది. శుద్ధాంధ్ర రామాయణము దొర కజేతుగాని బాలభాస్కరి విరచితమగు లక్షణసారమును నొకగ్రంథము దొరికినది ఒక పత్రి మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి B.A. గారి కుటుంబమువారిది. రెండవది మాకాలేజీలో సుపాధ్యాయులుగానుండి కీర్తికాశే నైన కూరెళ్ల చంద్రశేఖరముగారి కుటుంబమువారిది. ఈ పత్రిలు రెండును తెప్పించి చూచితిని. ఆందు కూరెళ్లవారిపత్రి ముఖ్యమైనది. అది పూనపాటి గ కాపురస్తులగు ఓరుగంటి రామన్నగారు వ్రాసుకొనినది. వ్రాత చక్కగానున్నది దానినిబట్టి యీలక్షణసారము శ్రీ రామతీర్థక్షేత్ర మందు వెలసియున్న రామస్వామికరికితముగా రచింపబడినట్లు తేలుచున్నది. ఇది యానాటిజేతుగు రంగరాట్నందమువంటిది. అడిదమువారి కుటుంబపుఁ బ్రాచ్యభిత్తాశితప్రములందు అనంతని ఛందస్సు కలదు. ఇది బాలభాస్కరుని లక్షణసారమునకు మార్గదర్శకమై యుండును. బాలభాస్కరుని కవి తాతైలికుదాహరణముగ నీలక్షణసారమునుండి కొన్ని పద్యములిందు చేర్చుచున్నాను. —

క. శ్రీమనుకులార్ధిసోమా

సామజవరవరద నీల ♦ జలదశ్యామా

కామారి వినుతనామా

శ్రీమందిర రామతీర్థ ♦ సీతారామా.

గీ. రఘువంశ చందనగమోష్ఠి ♦ నభువిదూర

రఘువరయనంగ నలము పు ♦ రాణ పురుష

నలము రఘువీర యనగ రా ♦ జన్యతిలక

రాక్షసవిరామ రామతీ ♦ గృగిరిధామ.

- జా. పద్మప్రార్థన సన్నిభుల్మసజన ♦ పరివ్యక్తతాగంబులన్
 పద్మాప్తాంచిత విశ్రామంబుగ సము ♦ త్పాదింతురుద్యన్మతిన్
 పద్మాక్షాయనిజాఘ్రి సుసిగ్ధ మహా ♦ పద్మాయయోగీంగ్రిహృ
 త్సృష్టాయ వమోస్తుతేయసుమ ॥ ♦ శాస్త్రాల విశ్రీ-తల్
- ఉ. శ్రీరమచీమఘాంబురు హా ♦ సేవనపల్పద నాథయూచు శృం
 గారసేవయంచు భృత కాస్తుభయంచు భరేఖనం బలన్
 భారలగంబులంగదియ ♦ బల్కుచు శుత్పలమాలికాకృగుల్
 గారవమొప్పు జెప్పుదురు ♦ కావ్యవిదుల్ యతితోమ్మిదింటరాన్.
- గీ. కరుణతోడ మమ్ము ♦ గాచి రక్షించుము
 ధునిముఖావతారి ♦ జలజనేత్ర
 తరణికులలలామ ♦ ధాగాధరశ్యామ
 దేవదేవ రామ ♦ తీర్థధామ.

ఈ బాలభాస్కరుని కాలముననే శ్రీరామతీర్థక్షేత్రమున శ్రీరామ
 సాగిమి కొత్తగా ప్రతిష్ఠింపబడియుండును. ఆకాలమున పూసపాటి జ
 వంశపుర గవులుగా వారియాశీర్వాదులనుగూడ నీరామస్వామికి గృతులిచ్చి
 యుండురు. యువభ్యుదయమును విష్ణుభక్తినుధాకరము, హాంబక్షణ
 మనుశ్రీరామతీర్థశ్రీరామస్వామి కంకితముగనుండుటవలన నిదిస్థిరపడుచున్నది.
 ఇట్లే బాలభాస్కరకవి లక్షణసారమును రామతీర్థ శ్రీరామస్వామికి కృతి
 యైనది. ఈ లక్షణమును సమకాలీనముగు రంగారాట్టండముతోపొల్చి విమ
 ర్శగా చూచితిని. సర్వవిధముల తులతూగుచున్నది. ఇట్టిలక్షణవేత్తయూ,
 శుద్ధాంధ్రకవియూ, రామభక్తుడునునగు తండ్రికడ శుశ్రూషచేసి సంపాదించిన
 కవనము గనుకనే సూరకవి కవనమంతగా శోభించి యాచంద్రార్కస్థాయి
 యయినది.

సూరకవిసంస్కృతభాషాపండిత్యమునుగూర్చి కృతికతాచేసిన యూ
 హలు సరియైనను, సూరకవి తనకవిత్వముననుపేచరించు శాస్త్రములు మా
 త్రమే శ్రద్ధగా నభ్యసించినవలసియున్నది.

రెల్లేవలసలో పోగామిగిలియున్న యడిదమువారి తాళపత్రగ్రంథములను తెప్పించిచూడగా నందువారభ్యసించిన సంస్కృత న్యాకరణాక్కియొకటి కనబడినది. ఇందాంధ్రసంస్కృతముల తారతమ్యములు చూపుచు గ్రంథము విస్తరించబడినది. ఇట్లాంధ్రగీర్వాణ భాషలను తారతమ్యదృష్టి (Comparative view) నభ్యసించుటవలననే గాబోలు నూ కక సద్య ములయందాంధ్రగీర్వాణభాషా ప్రియోగములంత చక్కగా నొకటికొకటి యమరియున్నవి. నూరకవి యిట్లు న్యాకరణమేగాక కాశ్యశాస్త్రమును, సామద్యికమును, ఛందోలతామును నేర్చియుండును ఇందుకు తార్కాణముగా నీశాస్త్ర భాగములు వైనుదాహరించిన రెల్లేవలస గ్రంథపత్రములందు కనబడుచున్నవి.

బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణము రచించుటచే వెల్లడించిన శుద్ధాంధ్రప్రీతికితోడు నూరకవి పితృతండి రామకవి “శుద్ధాంధ్రకవిని” యని తన యర్జితపద్యమున చెప్పియున్నాడు. ఈ యడిదము కుటుంబములో బాలభాస్కరుని తరువాత మాడవకవియగు బాలభాస్కరకవి (III) స్వయముగా వాగ్దేశికానిన యచ్చతెలుగు పద్యములుగల తాళపత్రముకంటే ‘రెల్లేవలస తాటాకుల’ లోనున్నది. వంశపారంపర్యముగ నీకవులకు శుద్ధాంధ్రముందుగల ప్రీతి నీపద్యములు వెల్లడించును.

వసిష్ఠగోతుగ్రుగు శ్రీపూసపాటి వంశభూషతులపలెనే వసిష్ఠగోతుగ్రుగు నీయడిదము కవులును శివశ్యామలా దైవతోపాసలు. విశేషించి బాలభాస్కరు (I) ని నాడు రామోపాసనము పొరంభించియుండురు ఇందుకు తార్కాణముగా వారిగ్రంథములలో రావస్తోత్రములేగాక శివస్తోత్రములకూడగలవు. మొత్తమునైని ప్రాచుత్య వీరు తపయోగకలవలెనే యుద్వేతులని తీలుచున్నది. దీనికిబలముగా “రెల్లేవలస తాళపత్రములందు” రామోపాసనా కథానములును, శివాష్టకములును, శ్యామలాపాదకములును బాలభాస్కరుడు (III) గారి స్వహస్తలేఖితములు కానవచ్చుచున్నవి.

నూరకవి యేలిక చినవిజయరామమహారాజులుంగారు. వీరుపద్యసాధనమందు వీరస్వర్గముగాంచిరి. వీరి పరాక్రమాతిశయములుగ్గడించు “విజయరామమహారాజుచరిత్ర” మనుగ్రంథము నానాటి యాభాస కవయగు చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుగారి పుత్రులు కనకయ్యగారు రచించిరి. అది ‘విజయ

రామమహారాజులుంగారి పుత్రులగు శ్రీ వారాయణగజపతిమహారాజులుంగారి
కంకితము కాబడినట్లు

శ్రీరవివల కలకాంబుధి
తారాధిప ననకలింగ ♦ ధరణీపమహా
దారయశ పూసపాటి
వారాయణ గజపతీంద్ర ♦ నరనాథేంద్ర.

యను నాశ్వాసారంభపద్యమువలన తెలియుచున్నది. ఈ కావ్యము
లో కొంత భాగమే దొరికినది. అందుండి శ్రీజయరామమహారాజులుంగారి
చక్రనాభమందలి సమరకటకము (War Camp) నుగూర్చిన ప్రశస్తిపద్య
ములనిందు బొందుపరచుచున్నాను. వీటివలన నానాటియాస్తానకవుల కవన
ధాటి విశేషములు తేటపడుటయేగాక వారికి తమ యేలికయెడలగల గౌర
వాతిశయములు వెల్లడికాగలవు.

సీ. తనకీర్తి పాహసో ♦ ధ్ధతికోడి మృగరాజు
విదితంబు గుహలలో ♦ నొదిగియుండ
తనచెల్వకును దాన ♦ మునకోడి దినరాజు
నిరతంబుకొలలేక ♦ దిరుగుచుండ
తనదయా గాంధీర్య ♦ తలకుజాలక నదీ
రాజహర్షిశములు ♦ గోజుచుండ
తన ప్రతాపము తేజ ♦ నునుజూచి భయపడి
దినరాజు మేరువ ♦ నెనసియుండో

గీ. శార వీరాధిపీరడు ♦ ర్వారశౌర్య
ధుర్య నూర్యకులాంభోధి ♦ తుహినకరుడు
విజయరామావతారమా ♦ విష్ణుమూర్తి
కొలుపు గూర్చుండె భీష్మని ♦ చెలువుదోవ.

సీ. ఏరాజుకీర్తితో ♦ నెనగాక చంద్రుండు
మేరుప్రసాపున ♦ మెలగుచుండు
సేమసీపతి ధర్మ ♦ మీక్షించి చాలక
ధారాధరము నిల్వ ♦ నీరువిడుచు

నేభ్రా గాంధీర్య ♦ మిలింత యనలేక
జలధి నితాంత ఘో ♦ మంబుచేయూ
సేరాట్పొతాపంబు ♦ తోరాక భాస్కరుం
డుదయా స్త మయముల ♦ నుడుగువేడి

గీ. యమృతాత్మడు వినుతి నే ♦ యంగ నెగడె
నంగవం గాంధ్ర మత్స్య ♦ కళింగ చోళ
బర్బరపులింగ మగధ భూ ♦ పాల సభల
విజయ రామావతారమై ♦ వెలయు ప్రభువు.

క. పాలింసు సగ్వధరణిం
బాలించు ధరామరాలి ♦ బహుభంగుల గో
పాలు గతినఖిల జనముల
మేలనఁగా విజయరామ ♦ మేటి కిరీటీ.

సీ. రక్తరాంకవ తను ♦ త్రాణ నీలోష్ఠీ ప
కాంతులు సాంధ్య రా ♦ గంబుదోష
మహితాచ లాంఘ్రి స ♦ మాజ భుష్టణ భార
భరమున గడగడ ♦ ధరణి పణక
నాదుకొతిరుగు ను ♦ బేదాగ్ల విచ్చుక
త్తులతళ త్తళలుది ♦ క్కులు జలింప
లయను బెప్పెడి తంబు ♦ రాల ధణంధణ
ధ్వానంబు భూన భోం ♦ తరముమోయ

ఘనపరపాణి విక్రీయ ♦ ధనముచాచు
పెట్టెలోయన డబ్బాలు ♦ గట్టిమరియు
చెక్కుముకి తుపాసులూని ♦ గర్జించు కొనుచు
వీగభటులు పటాలము ♦ త్వేలు గొలువ.

క. అచలాచల భటపాద
ప్రచయ సముద్భూతశ్రోరజము ♦ ప్రబలె ఘనంబై
శుచిఖడ్గ జాతజాలను
రుచిమించున్ మించులనిని ♦ రూఢింబల్కన్.

ఉ. ఆలము లన్న వెన్నెరు ♦ గాడని విక్రమ శక్రనందచుల్
వేలకు నొక్కబంటు తగు ♦ వీరులనన్ కడిదేరిచేత డ
బ్బాలునసీలునున్ గల తు ♦ పాకులు బూనినయట్టి భానుపా
రాల జవానులెంతయు ని ♦ రంతరమున్ బహుమంది కొల్వగన్.

ఈ పద్యమునకుండుగినట్లుల నానాటి మంత్రులలో నొకడగు మాబురారి
బుచ్చనమంత్రి తమ్ముడు వెంకనమంత్రిని ప్రశంసించు నొకశతకమున (ఇది
మామితులు పండిత వంగూరి నుబ్బారావు పంతులుగారు కనిపెట్టి నాకొ
సంగి మాబురారి కృష్ణతకు పాతుకొనెరి) నీ విజయరామ మహారాజులుం
గారినిగూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

క. శతమమనకు సముద్రమహా
స్తోత్రపదివి విజయరామ ♦ సరనాధుడు స
స్మృతి బలమున నీవు బృహ
స్పతి సముద్రపు బుర్రోపంశ ♦ భవ వేంకన్నా.

క. ఋభునిభునిభ శుభపభవ
ప్రభావ శోభితుడు విజయ ♦ రామధరితీ
విభురత్నము నిన్నేలిన
ప్రభువుకదా బుర్రోపంశ ♦ భవవేంకన్నా.

క. కుజననిబ్బాణ సంతత
నుజనరాజార్థజనిత ♦ శుభవిలసదధో
క్షుజ విజయరామ సరపతి
భజనోత్సుక బుర్రోపంశ ♦ భవవేంకన్నా.

ఈ పద్యములు శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారినిగూర్చియు, వారిమం
తులగుర్చియు ప్రశంసించుటయేగాక, సూరకవినిరిచితములగు పాణుగుపా
టివేంకటమంత్రి పద్యములకు పోలియుండుటచే నానాటికవులు సూరకవిరచ
నల ననుకరించి యాతని కవనము నా ధమున మెచ్చి గూండుటను నూచిం
చుచున్నది.

సూరకవి కవి టుంబుమానుట సూరకవి కోవవారాతని యనంతరము
గూడ స్థిరపరచిరి. సూరకవి కుమారుడు పాలభాస్కరుడు (II), ఈతనికుమారు

రుడు సూరన; ఈతనికుమారుడు బాలభాస్కరుడు (III); ఈతనికుమారుడు బుచ్చివేంకటాయులు (వీరసతీపులు. చిన్నతనమున కవనము చెప్పి ర జమ హేంద్రమందు విద్యత్సభను మెప్పించి గొప్పబహుమానము గొన్నవారు) సూరకవి మనుమడగు సూరనను గూర్చి యాతని సమకాలికులు నడిమింటి రామబోగిశాస్త్రి గారు

మ కవి జాల్ గలరెందరైన నిఖిలశ్లోచకృమధ్యంబునన్
దవుగానిమ్ము నిరాల ప్ర టకాపానుగ్రహ ఖి డనై
భవశుభాంగివచోధుంధరి భునప్రాబంధికుల్ వేరలే
రవురా శ్రియదేవంబు సూరకవచంచా సాంద్ర తేజోనిధి.

(యని చెప్పిరి)

ఈ సూరన కుమారుడగు బాలభాస్కరుడు (III) శ్రీ మాడుగుల సంస్థానమందు శ్రీకృష్ణభూపతిదేవు మహారాజులుంగారిచే సన్మానింపబడుచు తనతాతసూరకవివలెనే దేశాటనముచేయుచు కవితావృత్తిచేజీవించుచుండెను. ఈతడు సంగీతసాహిత్యములందు నేర్పరి విద్యత్సభలయందు సభారంజకము గ నాశుకవిత్వముజెప్పి నవరోజురాగముతో పద్యములు చదువుచుండెడివాడ నియాతని మనుమలగు శ్రీపాగిరు కృష్ణమూర్తికాపంతులుగారు నాతోసెలవిచ్చిరి. సూరకవియునిట్లే యేదోయొక రాగవరుసనుపద్యములుచదివెయుండవలెను.

సూరకవి రచనలలో మాడుపంతులశువులే. ఒకపంతు కావ్యములు.

పూర్వాంధ్ర కవులవలె చదునెనిమిదవ శతాబ్దమున వన్నెకెక్కినప్రా బంధికుడై సరసముగ కవనము సాగించియు, రామలింగేశశతకమువంటి రచన లయందానాటిలోక వ్యవహార నిమగ్ననమును ధర్మానుసారముగ నెరపి సత్క వియనదగియు, నుఖజీవనోపాయములంతగా లేకుండుటచే రాజావలంబనము నపేక్షించియు కూటికై యాత్మన్వాతంత్య్రమును కోల్పోకుండియు సమకాలికుల ను, ఆంధ్రలోకమున ను సంభావ్యుడగునట్టి యీయదేవము సూర కవి జీవితచరిత్రమును స'మర్థముగఁ జదివి లోతుపాతులరసి "యాంధ్రా వళి మోదమంబోరయు"గావుతమని మానంపాదకీయ విన్నపము.

బుర్రా శేషగిరిరావు.

పీఠిక.

నే నీగ్రంథము కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందట నారంభించి మూడు నాలుగు ప్రకరణములు మాత్రము వ్రాసి కారణాంతరములచే నసంపూర్ణముగ విడిచిపెట్టితిని. కాని నామిత్రులగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ గాజెఱసంగరావు పంతులు బి. ఏ. గారి ప్రోత్సాహమున దీనియందలి యొకప్రకరణము (చెలువుమీఁది పద్యములు, విమర్శనము) ప్రత్యేకముగ నొక చిన్న పుస్తకరూపము నెఱచుమరించితిని. ఆ విమర్శనము నాయదృష్టవశమునఁ బలుపుర విద్యాధికుల యాదరమును బొందినది.

ఇది యిట్లుండ, గతసంవత్సర మిపురమున నీ “యాంద్రపారిజాతము” భాషాభిమానులును నామిత్రులగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ వేమూరి వేంకటకృష్ణయ్య పంతులుగారిచే నెలకొల్పఁబడినది. వ్యయవర్తనములకు వెనుదీయకయిచ్చి కాకీతపుఁ గఱపుదినములలో నీమహోద్యమము లేవనెత్తిన మావేంకటకృష్ణయ్యగారి, యుత్సాహమును నాదార్యమును భాషాభిమానమును సంతయుఁ బ్రశంసనీయములు. వీరును, నామిత్రులగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ బుగ్రా శేషగిరిరావు పంతులు (M. A.) గారును, భోగరాజు నారాయణమూర్తి పంతులు గారును, నన్ను హెచ్చరింప నీగ్రంథమును మొన్నటి వేసవికాలపుదినములలోఁ బూర్తిచేసి, యీపారిజాతమునకునిచ్చితిని.

ఈ గ్రంథభాగములను జాలవఱకు వినియును, వలయుచోట్లఁదగిన సలహానిచ్చియును, నన్నుఁ బ్రోత్సహపఱచి నాయెడల సోదరభావమునుజూపిన నామిత్రులు శ్రీవజ్రుల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారికిని, కావ్యకంఠ శ్రీగోర్తి నూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికిని నాకృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారములనునర్పించు చున్నాఁడను. అచ్చుచిత్తులు దిద్దుటయందును నింకనితర విషయములయందును నాకు సాయపడిన శ్రీ దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారికి సంత యుఁగృతజ్ఞుఁడను.

మహారాజు శే. శంకర
విజయనగర
8 జనవరి

ఇట్లుబుధవిధేయుఁడు,
అడిదము రామారావు.

కీరస్త.

అ డి ద ము సూ ర క వి .

మొదటి ప్రకరణము.

వంశపూర్వ చారిత్రము—గృహనామము.

చ. ఇరువదిమూడు పూరుషము ♦ లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వ శ్రుతి చే
నరపతులెల్ల మెచ్చఁ బడు ♦ నాల్గురంబులు మించుపిమ్మటన్
వెరవగుజీవనస్థితి ల ♦ భించుట, తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కశింగ వను ♦ ఛాధపుచెంగట నాశ్రయించుటల్.

(నూరికవి చాటుభాట.)

ప్రింధ్రదేశమునఁ గవితావృత్తిచే బ్రభ్యాతిగౌరవిన
లియోగికుటుంబములలో నడిదమువారి కుటుంబమునకుఁ బు
చ్చెప్పనగును తొలుదొల్త వీరియింటిపేరు 'మోదుకూరువాడు'.
ఈకుటుంబమునఁ గొందఱు ప్రసిద్ధకవులు తమ గ్రంథములను
నేనుంగులపైని వేసికొని దేశాటనముచేయుచు రాజ్యాధిపతులు
ను దర్శించి జీవయాత్ర గడపుచువచ్చుటచేతఁ గొంతకాలము
వీరికి “ గ్రాధవారణము ” వారనియు గృహనామము గలగి
యుండెడిది. మఱికొంత కాలమునకుఁ దిరుపతి నుండుటలలో
నొకఁడగు నీలాద్రికవి కళింగరాజులలో నొకనియైన నాథ
విగానుండి యొకానొక సమయమునఁ బరిభ్రష్టతొగింప
య్యుమునకై వెడలెను. బ్రాహ్మణుఁడయ్యు చక్రవర్తియొక
వార్యునిపగిది నీలాద్రికవి యుద్ధరవున చోట. దీని సమాన

పరాక్రమంబులకు రాజెంతయు నాశ్చర్యమునొంది నీలాద్రికవి
ని నుచితరీతిని గౌరవింప నుకల్పించుకొనెను. కవియు నాయు
ద్ధమునఁ దనయేలికగాంచిన విజయమునుగ్గడించుచు “ రణరంగ
విజయమ ” నుపేన నొక యాంధ్రప్రబంధమును రచించి రాజు
నకంకితమొనర్చెను. నిండుకొల్పిన రాజీగ్రంథమును సాంలము
గ విని యానందించి కవికి దృఢ్యభూషణమును షణ్డనమొసఁగుట
యేగాక నీలాద్రి యుద్ధరంగమున వెల్లడించిన దైర్య సోహసము
లకుఁదగిన పారితోషికమనియెంచి యొకకరవాలము (అడవిదము)
ను గానుకగా నొసంగి కవిని గౌరవించెను. నాటనుండియు నీ
చంద్రాచలము ‘అడవిదము’ వారని యింటిపేరు గలిగెను.

మీఁదియంశములను సప్రమాణముగఁ దెలుపుటకుఁ
దగిన యాధారములు గానరాకున్నను, సంప్రదాయసిద్ధముగ
వచ్చుచున్న విషయములగుటచే నిరదుఃఖిండుపలుకఁ బడినవి.
ఏదియెట్లున్నను బ్రకరణప్రారంభములో వ్రాయఁబడిన “ఇరు
వదిమూఁడు పూరుషములు ” అను సూరకవి చాటుపద్యమును
బట్టి సూరకవికిముందుఁ జాలతరములనుండి యీవంశజులు
కవితావృత్తిచే జీవించుచు వచ్చిరని చెప్పఁ కేమియు నాక్షేప
ణముండదు. మాగోత్రమును మోదుకూరివారి గోత్రమును
వసిష్ఠగోత్రమైన కారముచేతఁ గొఱుకొకకాటమున నీయుద్భవ
ముజూరు మోక్షజూరువారై యుండినను నుండవచ్చును.

అడిదమును (కత్తి) గానుకగాఁ గాంచిన నీలాజితవికి

అడిదము బాలభాస్కరుఁడు మూఁడవ నునుమఁడగు బాలభాస్క-
రకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణ మను శుద్ధాంధ్రరామాయణము. నొక యచ్చతెనుఁగు కావ్యమును

రచించి దానిని దేవాంకితమొనర్చెను. అయ్యది యిప్పుడుండియున్నచో 'కూచిమంచి తిమ్మకవి' విరచితమగు "అచ్చతెనుఁగురామాయణము" నకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడినదని మనకు స్పష్టమగును. విధివశమున నాగ్రంథరాజము నామాత్రావశిష్టమైనది. బాలభాస్కరకవి యాగ్రంథము రచించెననుటకు రెండు ప్రబలప్రమాణములు గానఁబడుచున్నవి. సూరకవి తనగ్రంథములలో వేసికొనియున్న గద్యము "ఇది శ్రీమదశేష మనీషిహృదయంగమ మృదువక నీరంధ్ర శుద్ధాంధ్ర రామాయణ ఘటనావే దుషీ ధురంధరాడిదము బాలభాస్కరకవి తనూభవ" యనియున్నది. ఇదిగాక సూరకవి విరచిత కవిసంశయ విచ్ఛేదమును లక్షణగ్రంథమున 'ఇకార' సంధికి లక్ష్యముగా నీయఁబడిన "నిగిడికువై పులక వెడల నేటయి నీటగు వీటికోట" అను చంపకమాలికాపాదము బాలభాస్కరు శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదని సూరకవి యుదా రించి యున్నాఁడు. ఈ యాధారములనుబట్టి సూరకవి తర్జునియగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణమును రచించెనని సంగతి నిర్వివాదాంశము. ఈగ్రంథము ఖలమైపోయినందున,

సూరకవి విరచిత గ్రంథములలో నెక్కడను వరశాభివర్ణన
ము కానరానందుచును నీవంశజుల పూర్వవృత్తాంతము ప్రజ్ఞాది
కములు తెలియరాకున్నవి. సూరకవి గ్రంథములలో నెల్ల
మిన్నయని వన్నె కెక్కిన కవిజనరంజనములోఁగూడ నవతారిక
పద్యములు గానరావు. రావుబహదూరు కందుకూరి పీఠేశలిం
గము పంతులుగారు “సూరకవి ప్రణీతగ్రంథములు” అని య
చ్చొత్తించిన సంపుటములోని కవిజనరంజనమునందు నీక్రింది
ప్రస్తుతమునొకటి మాత్రము గానవచ్చుచున్నది.

క. కంఠిరవాఢ్య కక్రిమ

మంతునను గుంభిదైత్య • కోపాటోపా

మంతునను గుంభిదైత్య • కోపాటోపా

గంఠీకానకుఁ బ్రియథ • గణపాలునకున్

మాయంటనున్న ప్రతులలో నీపద్యము గానరాదు.

సూరకవి తనప్రబంధమున నవతారికపద్యములు చెప్పియుండెనా
యన్నయంశము కొంతవఱకు నాలోచింపవలసియున్నది.

కవిసుశయ విచ్ఛేదమనునొక చిన్న లక్షణగ్రంథమున
నియమము దప్పకుండ నీక్రింది యవతారిక పద్యములను
సూరక చెప్పియున్నాఁడు.

క. క్రిమదుమా శంభులకు ర

మా మరనైరులకు వాక్క • మల సూతులకున్

జేమొప్పి వినాయకపద

తామరసంబులకు నెఱుగి • తవిలివజ్జన్

క. వాక్మీకి వ్యానులను

శ్లోగిడిచి వన్నపాద్యుఁ ♦ గీతికంచి కవీం

దుర్మలెచ్చుఁ గవితఁగూర్చు న

కల్మషునిం దిక్కయజ్ఞు ♦ గణులించి తగన్.

క. చినలచ్చు మంత్రితనయని

నశఘుని ముగ్ధునకు భాస్క ♦ రామాత్యమణిన్

గొలియఁజేద శ్లాఘాలం

ఘనజాంఘిక కవనధాటి ♦ గలిగినమేటిన్.

క. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ

గడఁ గవిజన రంజనకృతి ♦ గావించితి నే

పడిదము సూరకవీంధ్యుఁడ

మృడపదపంకజ రిరంను ♦ మృదుమానసుఁడన్.

ఈరీతిగఁ గృత్యాదిపద్యములను జెప్పియున్న యతఁడు తన గ్రంథములలో ముఖ్యమగు కవిజనరంజనములో నవతారిక పద్యములను జెప్పియుండలేదనుటకు నెంతమాత్రమును వీలు పడదు. చెప్పియే యుండును. ఎటులనో యవి యంతరించి పోయినవి. పూర్వకపులు కృత్యాది పద్యములను విడిచిపెట్టి కథాభాగమును చోలుతవ్రాయు నాచారము గలిగియుండెడి వారేమోయని తోచెడిని. ఏది యెట్లున్నను సూరసమాత్రము ప్రారంభముననో లేక గ్రంథపరిసమాప్తి యైనతరువాతనో కృత్యాది పద్యములను వ్రాసి యుండవచ్చుననియే నా నమ్మకము.

రెండవ ప్రకరణము.

జన్మాదికము—విద్యాభ్యాసము.

క. చినలచ్చమంత్రి తనయాని

ననఘుని మజ్జనకు భాస్క. ♦ రామాత్యమణిన్

గొనియాడెద శ్లాఘాలం

ఘనజాంఘిక కవనధాటి ♦ గరిగినమేటిన్.

(కవిసంశయ విచ్ఛేదము.)

ఈపద్యమువలన సూరకవి భాస్కరమంత్రి కృతుఁ
డనియు, చినలచ్చమంత్రి పాత్రిఁడనియుఁ దేలుచున్నది.
ఇతఁడు భూపాలరాజు రేగయందు గ్రామమున క్రీ॥శ॥ 1720 సం॥
ప్రాంతమున జననమొందెను. ఈగ్రామము విజయనగరము
వఱకు దూర్పుగా నై దుక్కోసుల దూరముననున్నది. దీనికిప్పటికి
చేతఁ బూసపాటిరేగ. నాటినుండి నేటివఱకును నియ్యతి
అదిపక్షపాతికి నిజానస్థలమైయున్న కారణముచేత నిప్పుడు
గూడ వారిలో నొకకుటుంబమువారు కరణికముచేయుచు
నిచ్చటనే కాపురముండియున్నారు. ఇటువ్రమిదిపద్యములు
చెప్పిన రామకవియు సూరకవితండియగు బాలభాస్కరకవియు
నొకేకాలమున స్వగ్రామముగు రేగయందు నివసితచుచుండిరి.
హరినాఁడు గ్రామమునకు భూపాల రాజు రేగయని పేరు.

అవధారు దేవ! ము • హాప్రభూ! విన్నవంబొశ్రితోత్తముడ
 శు • ధ్ధాంధ్రకవిని । పేరురామన యింటి • పేరడిదమువారు
 మాజాగ భూపాల • రాజురేగ ।” అని రామకవి తనచెటుపు
 మీఁది పద్యములలో నొకదానియందిట్లు చెప్పియున్నాడు.
 వీరికాలమునకుఁ దరువాత నీగ్రామము మునుపటితావునుండి
 మార్పబడి యుత్తరముగా వేటొకస్థలమునఁ గట్టబడి యప్పటి
 గ్రామపు గుత్త దారుడగు దంతులూరి అన్నమరాజుగారిపేరను
 “అన్నమరాజురేగ” యని వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను.
 భూపాలరాజురేగ యనుపేర నీగ్రామము ధమారమి యెనుబడి
 సంవత్సరములవఱకు నుండెననీయుఁ బిదపఁగట్టబడిన గ్రామము
 అన్నమరాజురేగపేరట డెబ్బది సంవత్సరములకుఁ బైగానుండె
 ననియు నిప్పటిగ్రామమగు “పూసపాటిరేగ” మొన్నపోయిన
 యానంద సంవత్సరమునఁ గాక క్రిందటి యానంద సంవత్సర
 మునఁ బూర్వపుష్కలమువరడి యింకొకతావునకు మార్పబడి
 యచ్చటఁ గట్టబడెననియు, మాగ్రామములోని పెద్దలు
 చెప్పుచున్నారు. దీనినిబట్టి యిప్పటికి నూటముప్పది సంవత్సర
 ములక్రిందటి కాలముననున్న గ్రామము భూపాలరాజురేగయని
 తేలుచున్నది. క్రీ॥శ॥ 1780-90 సంవత్సర ప్రాంతమువఱకునుండి
 యున్నగ్రామము భూపాలరాజురేగయని వ్యవహరింపఁబడుచు
 వచ్చినందునను, మానుటొరబమునండుఁ దరములవెంబడి వచ్చు

చున్న వాడుకచొప్పున సూరకవి యటువదిమూడు సంవత్సరములు జీవించెనని తెలియవచ్చుటచేతను నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 172(సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండెననుటకు వీలుకనఁబడుచున్నది.

సూరకవిగారి మనుమఁడగు సూరన 45 సంవత్సరములు జీవించి, క్రిందటి చిత్రభాను సంవత్సరమునఁగాక యటు క్రిందటి చిత్రభానుసంవత్సర అషాఢబహుళ పాడ్యమినాఁడు (క్రీ॥ శ॥ 1823 సంవత్సరము) చనిపోయెను. దీనినిబట్టి యతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1778 సంవత్సరమున జన్మించియుండవలెనని తేలుచున్నది. ఇతఁడు తనతండ్రిగారికి 28 సంవత్సరములు వయస్సున జన్మించెను. అట్లయినచో సూరకవిగారి కుమారుఁడగు బాలభాస్కరుఁడు 1750 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండవలెను. సూరకవికి 25 సంవత్సరములకు మించినప్రాయమునందు సంతానము కలిగినట్లు వాడుక. ఈరీతిగ మాకుఁబ్రమునందు దరములవెలిబడి వచ్చుచున్న సమాచారమునుబట్టి పరిశీలింజినను సూరకవి 1720 సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించియుండవలెననియే తేలుచున్నది.

ఇంతియేగాక, బొబ్బిలియుద్ధమున వీరస్వర్ణమును గాంచిన పెదవిజయరామమహారాజుగారి కాలమున సూరకవి నిండుభవ్యనముననున్నవాడిని యొకప్రబలమగుఁజూపక గల్గెను.

ఇందులకుఁ దార్కాణముగ నితఁడు క్రీ॥శ॥ 1746 సం॥ త్వరమున బాదుల్లాఖానునకును, పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును బ్రశంసించుచు నీక్రిందిపద్యములను జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. మత్తనైనట్టి యరఁటాఁడు ♦ మీఁదగాక
మంటమీఁదను జెల్లుసే ? ♦ మంటివాడి
బీదలైనట్టి సరదార్ల ♦ మీఁదగాఁక
కలచొక్కివాడి బాదుల్ల ♦ ఖానుమీఁద.

గీ. గరిడీలలోపల ♦ గంతుకేయుటకేమి
యూటెఁబట్టి యరిపై ♦ దాటవలెను
సాగనుగ మొలకత్తి ♦ బిరియఁజ్కటకేమి
జెఱవక వైరుల ♦ నఱకవలెను
మాటిమాటికిఁ బెద్ద ♦ మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపులఁ జెరి ♦ దాడవలెను
టొమ్మన నెఱ్ఱగం ♦ దమ్ముఁ బూయుటకేమి
గాయంపు నెత్తురులో ♦ గ్రమ్మవలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కీర్తి ♦ కాంతగలదె ?
పూసపాటి కులాంభోధి ♦ పూణాసోమ !
నమరజయభీమ ! గజపతి ♦ సార్వభౌమ !
విమలసద్గుణధామ ! శ్రీ ♦ విజయరామ !

కా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం ♦ చెన్ నీసౌకంసల్ గుఱాల్
బల్లాలంబోడిసింది మామ్మరి తవర ♦ బాప్తనెక్కి పైకొంచు బా
2

దుష్టాభానునిఁ బారఁదోలితివి నీ ♦ దోశ్శక్తి * సూబాల్ కున్
మట్టించందరమానె ? శ్రీ జయరా ♦ మా ! మండలాధీశ్వరా !

ఇట్లు నిరౌఢూటముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగిన సూర
కవి యప్పటికి నిరూపదయైదు సంవత్సరములకుఁ దక్కువగానీ
యీదున నుండవలెనని యూహింపనగును. అట్లునుకొనినచో
సరఁకు కీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండె
ననుటకుఁ బ్రతిబంధకము గానరాదు.

సూరకవికి నక్షరాభ్యాసము మొదలు సంస్కృతాధి
ములయందుఁ జక్కని సాహిత్యమలవడువఱకును దండియగు
బాలభాస్కరకవియే శిష్యుఁడనెను. ఇతఁడు చండ్రోరుడు పద
మూఁడు వత్సరముల వయస్సుకలవాడై యున్నప్పుడు తండి

* సూబా — హిం. వి. రాజ్యమునందొక గొప్పభాగము — అని శబ్దరత్నా
కరము.

సూబా: — అనఁగా నట్టి రాజ్యభాగమును బరిపాలించువాడు. ఈ
య్యమున నీపదము ఇంగ్లీషుభాషలో వ్రాయఁబడిన దేశచరిత్రలందఱ
వాడఁబడి యున్నది.

The Subah Salabadjing, on his return from
Maslipatam, halted within four days of Hyderabad
and commenced a negotiation with his brother Ni
zamally. (Orme's History of the Indostan Vol. II
Book No. XI Page 504.)

సాలబత్ జింగుసూబా మచిలీబందరునుండి తిరుగుదలలో హైదరా
బాదునకు వాలుగుదినముల ప్రియాణపుదూరమున నిలిచి తనసోదరుడగు
నిజాముతో సంధిప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

గారియొద్ద నొకనాఁడొక యాంధ్రప్రంధము పాఠముఁజెప్ప
 కొనుచునందు 'తగ' | మావిమూక వసంతాగ * మంబులేక'
 యను గీతపద్యభాగమును జూచి యందలి 'తగ' అను వ్యర్థ
 పదన యోగమును గూర్చి తండ్రిగారితోఁ జర్చింప నంతచిన్న
 వయసునఁ దన కుమారుఁడు చేయునిమచ్చనకు భాస్కరకవి
 లోలోన సంతసించుచు వచ్చెను. ఇట్లు సూరన యిరువది
 సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చువఱకుఁ దండ్రిగారిచేతనే
 సాహిత్య సంపాదనమునందును, కవితా రచనా విధానముల
 యందును శిక్షితుడై తండ్రికిఁ జేతికందినకొడుకై వర్ధిల్లు
 చుండెను. సూరకవి విద్యాభ్యాస సందర్భముననుసరించి బాల
 భాస్కరకవి పశ్చాదివిశేషములు కొంతవఱకుఁ జెల్లడింప నవ
 కాశము గలదు. సూరకవికి రమారమి యిరువదియైదు సంవ
 త్సరములు వయస్సు వచ్చువఱకు నీభాస్కరకవి జీవించి
 యు డెను. తండ్రిమరణముదనుక రేగవిడిచి సూరకవి వేతాంసు
 చోటునకు వెళ్ళుటలేదు. అతని విద్యాభ్యాసమంతయు రేగ
 మందే జరిగెను. అదియుఁదర్జి గారియొద్దనే. మాగ్రామమున
 మా కుటుంబముతోపాటు పూర్వము నుండియు కాపుర
 ము డియున్న వైదికులు 'పీరుగంటి' వారి కుటుంబమొ
 కటి కలదు. కాని విద్యాధికులగు పండితులుండి యుం
 కిరన్న ప్రసిద్ధి యాకుటుంబమునకు లేదు. ఆహేతువుచేత

సూరకవికి విద్యాగురు వతని తండ్రిగారే యని నిశ్చయించి
 తిని. సూరకవిప్రణీతగ్రంథములను జక్కగఁ బరిశీలించి చూచి
 నచో నతనికి సుభయభాషలయందును నఖండమగు పాండిత్య
 ము కలదనియు, సంస్కృతమున నతఁడు నాటకాలంకార
 సాహిత్యము • గలవాడగుటయేగాక పాణినీయ వ్యాకరణ
 జ్ఞాండునుగూడనై యుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి విద్యా
 సంపాదనమునకుఁ గారణభూతుఁడును గురువునునగు బాల
 భాస్కరకవి యుభయభాషా కోవిదుడై యుండునని నా
 నమ్మకము. సూరన తన క॥ సం॥ వి॥ లో“.....శ్లోఘాలం
 ఘనజాంఘిక కవనధాటి • కలిగినమేటిక” అని తండ్రిగారిని
 నుతించి యున్నాఁడు. శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదగు
 “ నిగిడిరుస్తై పులన్వెడల • నేటయి నీటగు వీటికోట” అను
 సీచంపకమాలికా పాదము వసుచరిత్రములోని “వీటన్నీటగు
 జోటు లేటివరద • న్వేమారు గీర్జింప ” etc అను పద్యము
 ఛాయనున్నది. దీనినిబట్టిచూడ బాలభాస్కరకవి వసుచరిత్ర
 మొదలగు ప్రబంధరత్నముల కవితాధోరణినిఁ దనకు మేల్పా
 బంతి (model)గా నిఘనకొని యాయచ్చతెనుఁగుఁ గల్పమున
 మిగుల రసవత్తరముగ రచియెనని నేనూహించుచున్నాఁడను.

మూడవ ప్రకరణము. —చీపురుపల్లికి గాఢపురము మార్పుట.—

సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరుని మరణాంతరమున స్వగ్రామమగు రేగనువిడిచి చీపురుపల్లెకు (విజయనగరమునకు నీశాన్యముగా నిరువదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది) మిక్కిలిసమీపముననున్న రామచంద్రపురమును (గులినిందాడ) దనకు నివాసస్థలముగ నేర్పఱచుకొని యామరణాంతమచ్చటనే నివసించియుండెను. కవికిని నింకొకరికిని బద్ధకూపమున జరిగిన సంభాషణ వలన నితఁడు చీపురుపల్లెయ న దున్నట్టు తెలియవచ్చెడిని.

క. ఊరెయ్యది ? చీపురుపల్లి

పేరో ? సూరకవి యింటి • పేరడిదమువారో

మీరాజు ? విజయరామ మ

హారాజతండేమి నరను • డా ? భోజాడయా.

రేగయందు వలెనే కవికిచీపురుపల్లెకు దగ్గఱనున్న కంచరాములో మాన్యముండెడిది. ఇప్పటివలె గాక సూరకవి, రామకవిగార్ల కాలమున రేగమాన్యములేమి కంచరమునఁ గల మాన్యము లేమి ప్రతిసంవత్సరము పండెడివికావు. ఈమాన్యముల పంటపర్యాయములనుగూర్చియే సూరనయిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

చ. గరిసెలువారిఁతెగాని యొక • గంఠెఁదెలుంగము మాన్యదేశముల్
దిరిగి యభీష్టపన్నులు • తెచ్చిభుజింతుము సర్వకాలమున్
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి • సూరకవీందుని కేలగల్గెఁ గం
చరమును రేగఁమేఁకమెడ • చన్నులవంటివి రెండు మాన్యముల్.

సూరకవి, తండ్రిగారు స్వర్గస్తులైన వెంటనే తన నివాస
స్థలమును మార్చుటకుఁ గల కారణములు తెలియరాకున్నవి.
చీపురుపల్లెను సమీపమునఁ గంచరములో మాన్యముండుట ను,
తనకిష్ట దైవముగు రామలింగేశ్వరునకు మనికిష్టుగు రామచం
ద్రాపురమును దనకు నివాసస్థలముగాఁ జేసికొన నాసక్తియు
దాను ప తిసంవత్సరము వ్హాశనమునకై పోయి చూచెడు మచ్చ
పుటకాలకుఁ జీపురుపల్లె మధ్యస్థముగ నుండుటయు నను నీకాళ
ణములతని స్వస్థానచలనమునకు హేతువులై యుండుననినా
దోఁచెడిని. ఈ రామచంద్రాపురమునఁ గల శ్రీరామలింగేశ్వ
రాలయమును అడిదము వారి కోవెలయనియు దానికి సమీప
మున నున్న ప్రదేశము పూర్వము 'అడిదము' వారి యింటి
నివేశనమనియు నిప్పటికిని నచ్చటివారు చెప్పువాడుక గలదు.
సూరకవి, యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమప్పుడు చీపు
రుపల్లె, ప్రవేశించెను; తన జీవితకాలమంతయు నచ్చటనే
యుండెను. కవిజనరంజనాది గ్రంథరాజముల నెల్ల నచటనే
రచనఁజేసినట్లెను. ఇతనికి సాగ్రామమున వై థికులు కొండలు
శిష్యులై యుండిరి. అయ్యది యాకిర్తిది పద్మమువలనఁ దెలి
యవచ్చు చున్నది.

మూడవ ప్రకరణము.

గీ. పొరమందిరి యక్కిన ♦ పల్లిపారు
దుక్కిచేతను దీరదెం ♦ దువులకెల్ల
మాసికృష్ణుండు చడువంటె ♦ దుఃఖపడును
ధీరుడై నిలిచె మురపాక ♦ సూరనుకవి.

ఈపద్యమునఁ బేర్కొనఁ బడిన కుటుంబముల వారినంత
తివా రిప్పటికిని రామచంద్రపురము (గులిపందాడ) నందుఁగాఁపు
రముండి యున్నారు.

సాధారణముగా నాంధ్ర కవీశ్వరులను జెట్టబట్టిన దతి
భృతాదేవః యొక్క కటాక్షవీక్షణములకు సూరకవి గూడ ధూ
తముగఁ బొలఁగి యున్నవాఁడు కాఁడు. సమీపగ్రామమున
నున్న యొక రాచకుమారుఁడు కవికిఁ జింతకాయ లిచ్చెదనని
చెప్పి పలుసాగులు తిరిప్పినట్లును, దానికి సూరన విసుగుఁజెంద
శంభాము గ్రామము బాఁకియగు రేగానిసన్నిగాఁడు చింతకా
యలిచ్చి కవిని సంతోషపఱిచి పట్టును నీక్రింది పద్యమువలనఁ
జెలియఁచున్నది.

గీ. బండ్లు నోడలు పట్టపు ♦ పూకులైతె
చేరివేడిన నీడాయె ♦ జింతకాయ
కొండుశంభాములో రాచ ♦ కొడుకుకన్న
* శంభమునమేలు రేగాని ♦ సన్నిగాఁడు.

ఇతఁడెచట నున్న కాలమున మన్యపు జమీలకుఁ బోయి

* పా॥ చాగమున మేలు రేగాని సన్నిగాఁడు.

ధనము సంపాదించి దానిచే గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాడు. ఇదియే పూర్వోదాహృత వద్యమున “ మన్యదేశముల్ తిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్ ” అని చెప్పబడెను. ఇంతియ గాక యితడు చీపురువల్లెలోను దానిసమీప గ్రామములలోను స్వగ్రామ మగు భూపాలరాజు రేగలోను నైశ్యుల యిండ్లకడ వివాహములు జరిగినపుడు తప్పక యచ్చటికిఁబోయి కవేశ్వర సంభావనలను గైకొనెడి వాడు. దీనిని సూర్పియే కవి తన రామలింగేశ్వర శతకములో * “ కవులకే గలజాతి యొక్కటియులేదు | వితరణము నైశ్యులకుఁ బెండ్లివేశ కలదు | కొంకుపటతురుకుపతులూ కూటికొఱకు | రామలి గేశ రామచంద్రపురవాస || ” అని వ్రాసియున్నాడు. మొత్తము మీఁద సూరకవి చీపురువల్లెలోఁ దన జీవితమును నిబ్బందిలేకుండఁగఁ జరిపినట్టు కనఁబడదు. ఇతఁడుతనతండ్రిగారి సంరక్షణలో

* చీనవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నాయన యగ్రజుడు నీతారామరాజుగారు దివానుగా నుండి రాజకీయ వ్యవహారములలో సర్వాధికారము జగ్గముండెడి వారు. ఒకప్పుడాయన సూరకాని, గోమటిపెండ్లి సంభావనల నెవమున దర్బారు విడిచి పోయిఉదయ యాజ్ఞపెట్టినట్లు. కాని సూరకవి మాత్రముట్టి యాజ్ఞను మన్నింపక విధిగాఁ గోమటి పెండ్లి సంభావనకుఁ బోవుచుండెడి వాడు. అతఁడయే యిదిట సూచింపఁ బడినది.

హాయిగ నుండి సౌఖ్యమనుభవించినట్టుగ ‡ “తండ్రి గల్గిన పెన్నిధానమేల” అను రామలింగేశ శతకములోని వాక్యమును బట్టి యూహింపనగును. సూరకవికి నతని తండ్రిగారు సజీవులై యున్నప్పుడే వివాహమాయెను. ఆకాలమునఁ గోటిపల్లెయందు నివసించెడి వడ్డాది వారిపిల్లను నీతఁడు పెండ్లియాడెను. రైలు లేని యాదినములలో నిట్టి దూరదేశపు సంబంధము మాకుటుంబమునకెట్లు కలిగెనో యూహింప వీయలేకున్నది. ఒకానొకప్పుడు నితఁడేదియో రోగముచే బాధపడుచుండి యాసమాచారము నత్తవారికిఁ దెలియఁజేయ వారెవరును రానందులకు వగచి యాతని భార్యదానిని గూర్చి ప్రశంసింప నతఁడు “తెలియని దానవు సుమ్మి! పిలిచినపరుఁగెత్తి రాను పెండ్లా వడుగా”యని భార్యతోననెను. చీపురుపల్లెలో నున్న కాలముననే సూరకవి సంతానవంతుఁ డయ్యెను. ఇతనికి నొక కుమారుఁడును నొక కొమార్తెయును గలిగిరి. కుమారునికి బాలభాస్కరుఁడనియు, కొమార్తెకు నరసమ్మయనియుఁ బేర్లుపెట్టెను. కొమార్తెను రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారికిచ్చెను. ఈపాణంగిపల్లి వారితోఁ జేసిన సంబంధమును బట్టియే సూరకవికిఁ బిదపనాతని కుటుంబ

‡. ఇయ్యది భవభూతి మహాకవి యుత్తర రామచరితములోని “గీ. మంచిచెడ్డలుతండ్రివీ ♦ క్షీంచుచుండఁ | దల్లులును ముష్టుముచ్చటల్ ♦ చలచుచుండఁ | గొత్తప్రియఁగాండుగోతోఁ గూడి ♦ పలికినన్తి | ఆణములవి తమ్ముఁడారావు ♦ కదనుఁజింక॥” అను శ్రీరాముని వాక్యములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది.

మూవారు రెల్లివలనను దమకు నివాసస్థానముగఁ జేసికొనిరి. సూరకవి తన కుమారునిఁ బెంచిపెద్దవానిని జేసి చిద్యాబుద్ధులు గఱపెను గాని యతఁడే విషయమునను బ్రహ్మవంతుఁడై ప్రసిద్ధి గని తండిగారి కీర్తిని నిలిపినట్లుగవడదు. ఇతఁడే సూరకవి మరణించిన పిదప 'చీపురువల్లె' నుండి రెల్లివలనకుఁ గాఁపురము మార్చెను.

ఒకానొకప్పుడు భోజన సమయమున సూరకవిగారి భార్య (ఈమె పేరు సీతమ్మ) సూరకవితో “ ఏమండీ ; అండఱు మీఁదను బద్యములు చెప్పుదురు గదా : మనబాచన్నమీఁద నేల యొక పద్యము చెప్పురాదు ? ” అని కోరఁగా సూరకవి ‘యిట్లొక పద్యమును జెప్పెను.

క. బాచా బాచుల లోపల

బాచన్నే పెద్దబూచి • పళ్లందామన్

బూదంటె రాతిఁజెఱుతురు

బాచన్నను జూచిపట్ట • పగలే చెఱుతున్.

యావసికానట్టి తమ కుమారుని స్వభావోక్తిగ వణికించుట యిష్టములేనిదైన యామె భర్తతో “ చాలునండీ. మా గొప్పపద్యము చెప్పినారు. మా బాచబాబుకేమి తక్కువదని భర్తయెడల సురాళించుకొనెను. సూరకవి యామెనినెను నెగతాళిచేయ నెంచి యిదిజరిగిన యొకటి రెండుదినము

వటకు మామూలు మాటలలో సహితము పరియాచకమునకై నడుమనడుమఁ బద్యరూపముగ సంభాషించుచు వచ్చెనట. “వంటయేమి చేయుదు” నని భార్య యడిగినపుడు సూరకవి “పులగములో పనికి వచ్చివులుసే కాదా?” యని చెప్పిన పద్య పాదము మీఁది యంశమును రుజువుచేయఁగలదు.

వాడుక ననుసరించి చెప్పఁబూనినచో సూరకవి యొక మాదిరి లావుశరీరమును, నల్లనిశరీరచ్ఛాయయుఁ గలిగి పొడుపుగ నుండెడివాడని చెప్పవలెను. “అతని వేషంబంతయుఁ బండితరీతి నుండక మొగలాయి విధంబున నుండు. కావునఁ దదనుగుణమైన లాగు, పాగా, యంగరఖాలనుదాల్చి యొకప్రక్క గంటపుటార యును, రెండువదిక్కున బాతును బూని ‘ఇదం బ్రాహ్మ్యమిదం ధౌత్ర’ మ్మను రీతినుండి యేరైన మీరెవరనియడిగిన నేనడిదము నూరుడననుచుండు.” (గు|| శ్రీరామమూర్తిగారి కవి జీవితములు.)

నాలుగవ ప్రకరణము

సూరకవికాలము.

ఈ కవికాలమును నిర్ధారణచేయు సందర్భమున నితనికి నాశ్రయములును, ప్రభువులును నగు శ్రీవిజయనగరాధీశులను గూర్చెయు, వారి సంస్థానమును గూర్చెయు నిందుఁ గొంతవఱకు పీఠించుట యనుచితము కానేరదు.

శ్రీవిజయనగర ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారు సూర్య వంశజులు. దుర్గాసాక్షాత్కారముఁబొంది, తనతపఃప్రభావమునఁ దానేలు రాజ్యమున నేపగడియల కాలము సువర్ణవృష్టి గురిపించెనను ప్రసిద్ధిగన్న శ్రీమాధవనర్మ సంతతివారు. “కొండపల్లి నక్కారాజుని పూసపాడను గ్రామనివాసము చేత వీరికి పూసపాటి వారని యింటిపేరు గలిగినది. ఓరుగంటి సంస్థానము ప్రతాపరుద్రునితో నశించిన వెనుక వత్సవాయివారు, పూసపాటివారు మొదలయిన వారు మహమ్మదీయులకు లోబడిరి. రఘునాథరాజును మాటుపేరు గల * పూసపాటి తమ్మిరాజుగారు గోలకొండలో నరదారుగానుండి శ్రీకాకుళమునకువచ్చి,

* “ఈతమ్మిరాజుగారికి రఘునాథరాజును మాటుపేరు లేదు. ఈయన యన్నగారి పేరు రఘునాథరాజు. “శ్రీకృష్ణవిజయము”న నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పబడియున్నది. ఈతమ్మిరాజుగారే కృష్ణవిజయము”ను రచించిన కవి. వ్యవహారమున నీయనకు మాధవ వర్మయనివాడుక యుండినట్టుగఁ జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది—విశాఖపట్టణమండల చరిత్రమున నిట్లున్నది.

శ్రీకాకుళమునకు పోజుదారుగా నుండిన షేరుమహమ్మదుఖాను వలన 1652 సంవత్సరమున కూలిమి ‡ భోగాపురపు తాలూకాలను గుత్తకు పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. † ఈయన పుత్రికడైన శీతారామచంద్రరాజుగారు మఱికొన్ని తాలూకాలను గూడ కవులునకు పుచ్చుకొని పర్లాకిమిడిసంస్థానాధిపతియైన గజపతి దేవుతో మైత్రి సంపాదించి 125 గుర్రపు రాతులతోను 450 కాల్బలముతోను పొట్నూరు జయించి కళింగరాజుని పేరు వడసి యాయూరు నివాసమేర్పరుచు కొని

“పూసపాటివారి వంశములో మాధవవర్మగారు మొదట అప్పదు శ్రీకాకుళము సర్కారులో నొక భాగమున నుండు విశాఖపట్టణ జిల్లాలోనికి వచ్చిరి. 1652 సంవత్సరములో ననగా రారాజగు నవురంగజీబువారి వలన గోలకొండ వారి వంశము నశింపుచేయఁబడకపూర్వము 85 సంవత్సరముల కిందటనాయన వచ్చుట జరిగినది. అప్పటిలో షేరుమహమ్మదుఖాను శ్రీకాకుళములో ఘజుదారుగా నుండెను. ఆయనయొక్క మాధవవర్మగారు ‘మిత్ర, భాగపురముల నిజారాచేసిరి.’ ”—7 వ. అధ్యాయము. పుట 501—(కాశ్మీరకలహదోర వారియింగ్లీషుగ్రంథమునకు : జాపురపు కోదండరావు పంతులుగారి తెనుఁగు తర్జుమా.)

‡ ఇది కుమిలిగాని కూలిమిగాదు. మాగాళిమమగు రేగకునిది మూడు మైళ్ళదూరమున నున్నది. దీనినే కుంభిళాపురమని ఉషాభ్యుదయము మొదలగు గ్రంథములలో వాడి యున్నారు.

† శీతారామచంద్రరాజుగారు తమ్మిరాజుగారి శ్రుతులుగారు. తమ్మిరాజుగారి తమ్ముడగు అన్నమరాజుగారి పుత్రికులు. ఈవయము కృష్ణవిజయమునందును, పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజుప్రదీతమగుఉషాభ్యుదయమునందును స్పష్టముగ వివరింపఁబడి యున్నది.

ప్రబలుడై యుండెను. ఈయన యనంతరమున * నానందరాజుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయరామరాజుగారు బహుప్రసిద్ధ పురుషులు. ఈయన మన్నెదొరలను గెలిచి వారి దేశము లాక్రమించుకొని మన్నెసుల్తాను బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తనపేరిట విజయనగరమును పేర, బరగిన యూరికి రాజధానిని మార్చుకొని 1712 వ సంవత్సరమునకు సరియైన విజయసంవత్సర విజయదశమి జయవారమునాడు కోటట్టుటకు శంకుస్థాపనము చేసెను.

1753 వ సంవత్సరమున నిజాము, కొండవల్లి, యలూరు, రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులను ఫ్రెంచివారికిచ్చెను. అప్పుడు విజయరామరాజుగారు శ్రీకాకుళమునకు నాయుబయిన జాఫర్లీతో జేరి దేశము ఫ్రెంచివారికి స్వాధీనము కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెనుగాని, వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళపు సర్కారులను తక్కువ సిస్తుకు కవులునకిచ్చెద మన్నందున జాఫర్లీని విడిచి ఫ్రెంచివారితో జేరెను. తరువాత సర్కారులోని రాజులందఱును ఫ్రెంచివారికి లోబడక తిరుగబడి నప్పుడు సహితమీయన

* ఈ అనందరాజుగారిని సీతారామచంద్ర మహారాజులుగారు శ్రీపూసపాటి పెదజగన్నాథరాజుగారి కుటుంబములోనుండి దత్తకచేసికొని నట్లు కనబడుచున్నది.

హరియెడల విశ్వాసము గలవాడయి యుండి 1755 వ సంవత్సరమున ఫ్రెంచి సేనానాయకుడయిన బుస్సీకి కావలసిన ధనమును రహస్యముగాఁ బంపెను. తరువాత బుస్సీసేనలతో దేశమును స్వాధీనముచేసి కొనుటకు కళింగదేశమునకు వచ్చి నవ్వుడియన బొబ్బిలివారితోడి తనపూర్వ వైరమును సాధించుకొనుటకయి బుస్సీని పురకొల్పి యుద్ధముచేయునట్లుచేసి తానుగూడ సేనలతోఁబోయి 1757 సం॥ జనవరునెల 24 వ తేదీని తాండ్రపావయ్యచే పాడువబడి పరమపదము నొందెను. తరువాత విజయరామరాజుగారి * పితృవ్యపుత్రుఁడైన యానందగజపతిరాజుగారు సింహాసనమునకు వచ్చి, బుస్సీ విజయరామరాజుగారి యెడలఁ జూపిన యాదరమును తన యెడలఁ జూపకపోవుచేత మనసులో ద్వేషముపెట్టుకొని బుస్సీ విశాఖపట్టణము మొదలైన స్థానముల నన్నిటిని స్వాధీనము చేసికొని పైయధికారుల యుత్తరపు ననుసరించి యీదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు వెడలిపోగానే సేనలను గూర్చుకొనిపోయి విశాఖపట్టణమును పట్టుకొనితాని నింగ్లీషువారికి వశపఱచెదనని యుత్తములు వ్రాసి 1757 సం॥రమున వారితో స్నేహముచేసికొనెను. తరువాత నతఁడు ఫ్రెంచివారి నుత్తరపు సర్కారుల నుండి తఱిమివేయు ప్రయత్నములలో నింగ్లీషువారితోఁ జేరి, దొరకొనకొల్లలోఁదనకు భాగమిచ్చునట్లును, జయించిన దేశములో నదీనముద్రవీక్ష

* పితృవ్యపాత్రులు, గాని, పుత్రులుగారు.

పట్టణములును, వాని చుట్టుపట్లఁగల దేశమునుదక్క మిగిలినభాగమును దన పాలనములో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయముల క్రింద తాను నెల కేబదివేలరూపాయల చొప్పున నిచ్చునట్లును ఏర్పఱచుకొని, కర్నూల్ ఫోర్టుగారిచే నడపఁబఱచుచుండిన ఇంగ్లీషుసేనతోఁ దనసేననుజేర్చి దండయాత్ర వెడలెను. ఆవఱకే ఫ్రెంచి సేనానాయకుడయిన కౌప్లాస్సుగా రానందగజపతిరాజుగారిని శిక్షించుటకయి దండయాత్ర వెడలి ఇంగ్లీషు సేనాయానతో జేరినదని విని రాజమహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను. కర్నూల్ ఫోర్టుగా రానందరాజుగారు వెంటరాగా రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి ఫ్రెంచి సేనాధిపతియైన కౌప్లాస్సుగారి నక్కడనుండి పాఱదోలి, మచిలీబందరున బోయదానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను. దండువెడలియున్న ఇంగ్లీషువారిని జయించుటకయి నిజాముగలాబత్ జంగు మచిలీబందరునకు 15 మైళ్ళ దూరమువఱకును వచ్చి వారినిజయించుట సాధ్యముకాదని తెలిసికొని 1759 వ సం॥ము మెయి 14 వ తేదీని సంధిచేసికొని మచిలీబందరు సర్కారును కొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారులును ఇంగ్లీషువారికిచ్చివేసి, ఆనందగజపతిరాజుగారు ఫ్రెంచివారి కియ్యఁబడిన దేశమునుండి గ్రహించిన సొమ్ము విషయమై తగవుపెట్టక విడిచిపెట్టి వారితండ్రి తాతలనుండి వారనుభవించు చుండిన దేశమును వారనుభవించుట కంగీకరించెను. ఈయెడఁబడిక యయిన తరువాత వ్యభిక్షము

నకు వచ్చుచు తోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజ
పతిరాజుగారు స్ఫోటకముచేత కాలధర్మము నొందిరి. అప్పుడొ
యన భార్యలిద్దఱును సహగమనముచేసిరట. తర్వాత బొబ్బిలి
లో మృతులయిన విజయరామరాజుగారి భార్యకుంద్రయ్యమ్మ
గారు సన్నిహితజ్ఞాతియైన పూనపాటి రామభద్రరాజుగారి ద్వితీ
యభార్య పుత్రికై న పండ్రొండు సంవత్సరముల ప్రియము
గల వేంకటపతిరాజను చిన్నవానిని పెంచుకొని ఆచిన్నవాని
పేరు విజయరామరాజుగా మార్చి యాయనను పట్టాభిషిక్తుని జే
సెను. ఈవిజయరామరాజు బాలుడయి నందున రాజ్యాధికార
మునంతను సవతి యన్నగారగు సీతారామరాజుగారు వహించి,
తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చిన తర్వాత సహితమధికారము
నంతను తానే చెల్లించుచువచ్చెను. ఈ విజయరామరాజుగారి
కాలములోనే మన కవియుండినది. ఆకాలమునందు విజయన
గరమువారు నిజాముకు కట్టుపన్ను రేండులక్షల తొంబదివేల
యేబదితొమ్మిది రూపాయలు అయినను దేశమస్వస్థితిలో ను
న్నందున నిజాము తనకు రావలసిన కప్పమును తిన్నగాఁగైకొ
న శక్తుఁడు గాక పెక్కేండ్లూరకండుచు వచ్చెను. ఈహేతువు
చేతను, సీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమ సేనలతో
చిల్లరసంస్థానాధిపతుల నదిమి కప్పములు గొనుచుండుటచేతను
విజయనగర రాజ్యమాకాలము నందించుమించుగా స్వతంత్ర
రాష్ట్రమువలెనే యుండెను. ఈ సీతారామరాజుగారు బొబ్బిలి

రాజయిన చిన్నరంగారావుగారిని పట్టుకొని విజయనగరములో
 చెఱసాలయందుంచెను. పల్లాకిమిడి రాజగు నారాయణదేవు
 జగన్నాథయాత్ర పోవుట సందుచేసికొని యతని రాజ్యముమీ
 ద దండెత్తి యాత్రనుండి తిరిగివచ్చిన యాతని నరసన్న పేటవద్ద
 నోకించి యిప్పటి గంజాము నుండలములో విశేషభాగమును
 విజయనగర రాజ్యములోఁ జేర్చెను. తన తమ్మునివెంటఁగొని
 దండయాత్ర వెడలి సీతారామరాజుగారు మొగలితుఱ్ఱు వఱకు
 నునచ్చి స్థానికపాలకుఁడయిన నబాబు బజ్జీఅబ్దుమాఖానును జ
 యించి కొంతకాలము రాజమహేంద్రవరము సర్కాను సహిత
 మాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు. ఇట్టింకను పెక్కుజయములను
 బొంది మహాన్నత దశయందుండిన యీకాలములోనే యిం
 గ్లీషువారు నిజామువలనఁ బొందిన సనదుప్రకారముగా నుత్తర
 వు సర్కారులలోఁ దమ యధికారమును జెల్లించుట కారంభించి
 రి. ఇంగ్లీషుకంపెనీ వారితోఁ జేసికొన్న యొడంబడికనుబట్టి సం
 నత్సరమునకు మూఁడులక్షల రూపాయలు పేష్కష్ చెల్లించుట
 కును, పల్లాకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవు వలనఁ గైకొన్న
 రాజ్యమును విడిచి పెట్టుటకును విజయనగరము వారొప్పుకొనిరి
 ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన తర్వాత విజయనగరసంస్థానమునకు
 లోబడియున్న కొండజమీందారు లందఱును విజయనగరము
 వారి మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి.

కాని సీతారామరాజుగా రన్నిటికిని దగినవాడై సంఘం నిర్ణయ సేనలను సహాయపఱచుకొని యాకొండ సంస్థానాధిపతుల నొక్కొక్కరినే జయించి కొండటిదేశములను తమరాజ్యములోఁ గలుపుకొనియు కొండటిని విజయనగరమునఁ జెఱసాలలో బెట్టి యు నందటిని సాధించెను. ఈకలహములలో ఆండ్రీ పాలకొండజమీందారులు మాత్రము చేరలేదు. సీతారామరాజుగా రిట్లుపరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మనీషుల కిచ్చిన భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన భూస్యములను గూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్రోధపెట్టి నారంభించెను. ఈయనపెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశ శతకము చెప్పినట్లు చేసినవి. ”

X

X

X

X

“ ఇట్లుండఁగా సంస్థానమునందుండిన రాచవాఙ్మండలము నొకటిగాఁజేరి 1775 వ సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునుమాని రాజకార్య సంబంధము వదలుకొను నట్లు సీతారామరాజు గారిని నిర్బంధపఱచిరి. తన పుత్రుండయిన నరసింహగజపతిరాజు ను స్వీకారముచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణానంతరమున సింహాసన మాతనికిచ్చునట్లు తమ్ముని నొడఁబఱచి యాయన తాను మంత్రిత్వమును విడుచుట కంగీకరించెను. ”

“ విజయనగరము వారు చెల్లింపవలసిన కప్పముయొక్క మొత్తమును నిణఁయించుటకయి కంపెనీ వారి చెన్నపురి

పరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మనికోరెను.
 కోరిన స్వీకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిఁబోక
 స్వీయము వ్యయములకు తనచేత సొమ్ములేదనియు, తనయన్న
 యయ్య సీతారామరాజుగారు తన్ను నాశనముచేయుటకయి
 తండ్రియగు పన్నుచుండిన యాకాలములోఁ దాను రాజధానిని
 విడిచి పర్యాయముగాఁ బోవుట యుచితము కాదనియు, విశాఖపట్ట
 ణమునొక యధికారుల సమక్షమునఁ దాను వారు విధించెడు
 న్యాయమైన కప్పమున కంగీకరించెదననియు చెప్పి తప్పించుకొ
 నెను. అంతట చెన్నపురి పరిపాలకుఁడు సీతారామరాజుగారిని
 చెన్నపురికి రమ్మనికోరఁగానే యతఁడు తక్షణమేపోయి యక్క
 డివానిని వశపఱచుకొని, రాజకార్యములు చక్కఁ బఱచు
 తొని విజయనగర సంస్థానమునకు తన్ను దివానుగా నేర్పా
 టుచేయించుకొని తనపుత్రుని స్వీకారమునుస్థిరపఱిపించుకొని,
 నుగల వచ్చెను. ఈ యేర్పాటుల వలన విజయరామరాజు
 గారు పేరునకు రాజుగా నుండినను నిజమైన యధికారమంత
 యు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ విషయ
 మై విజయరామరాజుగారు కంపెనీవారికి మొఱపెట్టుకోఁగా పె
 ట్టుకోఁగా తుదకు వారాయనను దివాను పనినుండి తొలఁగించి
 విజయనగరము విడుచునట్లుత్తరువు చేసిరి. అందుపయిని సీతా
 రామరాజుగారు విజయనగరము విడిచి సింహాచలము నివాస
 ముగా నేర్పఱచుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత

మరల తమ్ముని మంచిమాటలాడి 1790 సం॥రమునం దొకసారి
యు 1792 సం॥రమునం దొకసారియుమరల సంస్థానములోదివా
నుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్నపురికిఁబోవు
నట్లుత్తరువు చేయఁబడి నెలకయిదువేల రూపాయల యుపకార
వేతనము మీఁద 1793 సం॥రము నందక్కడకుపోయి చేరెను.
సీతారామరాజుగారి దుష్పరిపాలనము మొదలయిన కారణము
లచేత విజయరామరాజుగారు ఋణముల పాలగుటయే గాక
కంపెనీవారికి కట్టవలసిన కప్పమునుసరిగా కట్టలేక యాజులక్షల
యిరువదియైదువేల రూపాయలవఱకును బాకీపడిరి. అందుచేత
కంపెనీవారు సంస్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసికొని విజయ
రామరాజుగారిని రాజ్యమునువిడిచి మచిలీబందరులో వాసము
చేయునట్లుత్తరువుచేసిఆయనకు ముప్పదివేలరూపాయ లొక్కసారి
గా రొక్కమిచ్చెదమనియు నెలకు 1200 రూపాయలు వ్యయ
ములికిచ్చెద మనియుఁజెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును విడుచుట
కిష్టములేని వారయి బందరుపురమునకుఁ బోవు మాగఁమునబ
యలుదేటి యైదాఱుకోసుల దూరము పోయి యక్కడనుండి
పరివారముతో వెనుకఁదిరిగి పద్మనాభమునకుఁ బోయి యక్కడ
నుండి తాను ప్రయాణము చేయలేక పోవుటకు సాకులువ్రా
యనారంభించెను. విజయరామరాజుగా రక్కడ నున్నకాలము
లో రాచవారును నాలుగువేల సైనికులునుబోయి యాయనను

జేరిరి. కంపెనీవారికీసంగతి తెలియఁగానే యిరువదినాలుగుగం
టల కాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడు బందరు మార్గము
న బయలుదేరి పక్షమున బలత్కారముగాఁ బంపవలసినదని
విశాఖపట్టణములో నున్న సేనానాయకున కు త్తరువుచేసిరి.
పయివారి యుత్తరువును దెలియఁబఱచి నింగ్లీషు సేనాధిపతి
యయిన పెండర్లాస్టుగారు కొంతసేన (750 భటుల)తో పద్మ
నాభమునకుఁబోయిరి. 1794 సంవత్సరము జూలై నెల తే 10 రి
యదయమున నింగ్లీషు సేనాధిపతి పద్మనాభ పు కొండనుజేరున
ప్పటికి, విజయరామరాజుగారును బంధువులయిన రాచవారును
ఖడ్గపాణులయి లోఁబడక యుద్ధముచేసి వీర మరణము నొందు
టకు నిశ్చయించుకొని యందఱును పద్మనాభస్వామి ప్రసాద
మును స్వీకరించి యుద్ధోక్తులులయి నిలిచి యుండిరి. నాఁడు
సగార్యోదయకాలమున నింగ్లీషుసేనలకును రాజుగారి సేనలకును
ముప్పావు గంటసేపు ఘోరయుద్ధము జరిగినది. అంతట రాజు
గారి సేనలన్నియు చెల్లాచెదరయి పాతిపోయినవి. రణరంగము
నకుఁబోయి చూడఁగా రణనిహతులై వీరభయనము నొందిన
వారి శరీరములక్కడ మున్నూటతోమ్మిది కనఁబడినవి రణభూ
మి నలంకరించిన మున్నూటతోమ్మిదింటిలో నిన్నూటయెనుబది
రాచవారి దేహములు. రణరంగమధ్యమునఁ బడియుండిన విజ
యరామరాజుగారి శవము చుట్టునుకోట కట్టినట్లుగా సంస్థానము
లో నున్న తస్థితిలో నుండిన యుత్తమ క్షత్రియుల శవములు

నలువదిగుండుదెబ్బలతో బడియుండెను. ఇట్లు మరణమునొంది నవారు గాక పాటిపోయిన వారితో నెందఱికి గాయములుతగిలి నవో తెలియలేదు. ఇంగ్లీషుసైనికులలో మృతినొందిన వారు పదముగ్గురు, గాయపడిన వారఱువదియొక్కరు. ముప్పదియేండ్ల క్రిందట బొచ్చిలికోట ముందు పెదవిజయరామరాజుగారు హతులైనట్లే, మనకవీందుని కాలములో నుండిన యీచిన విజయరామరాజుగారు పద్మనాభపుకొండ ముందు నిహతులైరి. మన కవి కాలముతో సంబంధించిన చరిత్రమింతే. తండ్రిమరణమును విని యప్పటికెనిమిది సంవత్సరములు ప్రాయము వాఁడైన నారాయణబాబుగారు తల్లితోడ గూడ కొండదేశమునకు పాటిపోయిరి. కాని కంపెనీ వారాయనను విలిపించి దొరతనమిచ్చిరి. ” (ప్రభుబహదూరు కం॥ వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. తృతీయభాగము పుటలు. 69-75.)

పాఠక మహాశయులారా ! రారాజులచేతను గవిరాజుల చేతను, విలసిల్లిదిగంత విశ్రాంతమగు కీర్తినిగాంచిన శ్రీపూన పాటి మహారాజవంశమును గూర్చి వ్రాయవలెనన్న సెక ప్రత్యేక గ్రంథమగును. అంత విపులముగ నిచట వివరింప నవకాశము లేనివాఁడనై శ్రీవీరేశలింగము పంతులగారి గ్రంథమునందు సంగ్రహముగ వ్రాయబడిన చరిత్రమును గైకొని నిచట నుపయోగపఱచు కొంటిని.

సూరకవి తనగ్రంథముల నన్నిటిని రామచంద్రపురరామలింగేశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. గ్రంథములు దేవాంకితములైన కారణముచేతఁ గవి కాలనిణాయమునకు సౌకర్యము నియ్యఁజాల కున్నవి. అయినను నితఁడు తనప్రభువులగు విజయనగర పురాధీశులపైఁ జెప్పిన చాటుపద్యముల నలనఁగా నిణాయము చేయుటకు వీలగపడుచున్నది. పూర్వోదాహృతములైన “మెత్తనైనట్టి యరఁటాకు మీఁదఁగాక” అను గీత పద్యమును “ధిల్లీహోవల గోలుకొండ పురినింజె” అను వృత్తమును, క్రీస్తుశకము 1746 సంవత్సరప్రాంతమున * బాద్షాఖానునకును మొదటి పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును గూర్చి సూరకవి చెప్పియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి సూరకవి 1738 మొదలు 1757 వఱకు రాజ్యముచేసిన పెదవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుట స్పష్టము.

పెదవిజయరామరాజుగారి తర్వాత, ఆనందగజపతిమహారాజుగారు రాజ్యమునకు వచ్చి కొలఁది కాలము మూలము

* “స్న 1156 ఘనీ 1748 సంవత్సరములో జాఫర్లీఖానుడికి ఆయిదజుగా బహుదుల్లాఖానుడు శ్రీకాకుళం సర్కారుకు ప్రవేశించినాఁడు. అదివరకు జాఫర్లీఖానుడు 6 సంవత్సరములు హకీంగిరిచేసినాడు. అటు తరువాత బహుదుల్లాఖానుడికిన్న విజయరామరాజుగారికిన్న హవేలీవరగజా నిమిత్తమున్న జమాబందీఖణా యించడం నిమిత్తమున్న జవాబు సవా నిమిత్తమున్న లడాయవచ్చి కలహంచేస్తూ యున్నంతలో” (.....శ్రీవిజయనగరం సంస్థానం డెయిరీమియూరాండము, 1652—1845.)

రాజ్యముచేసిరి. ఆయన స్వర్ణస్తులైన పిదప “చినవిజయరామ మహారాజు”గారు సింహాసనమునకు వచ్చి 1760-1794 వఱకు ను రాజ్యముచేసిరి. ఈమహారాజుగారి కాలముననే మన కవి గారి ప్రభుచాల హెచ్చుగ్గునుండెను. సూరకవి యీచిన విజయరామమహారాజుగారి కాలమున నున్నాడనుటకు నిదర్శనము లు పెక్కులుగలవు. ఒకటి రెండింటిని మాత్రమిచటఁ జూపుచున్నాడను.

శ్రీ వత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజుగారి రాజ్య కాలమున , పెద్దాపురము లో నొకప్పుడు రాజులందఱు (తమ బంధువర్గముతోని, వారును మిత్రమండలిలోని వారును నగు మహారాజులు) సభచేసి కూర్చుండి యుండఁగా సూరకవి తన ప్రభువును స్తుతించుచు.

ఉ. రాజుకళంకమూర్తి రతి ♦ రాజు శరీరవిహీనుడంబికా
రాజు దిగంబరుండు మృగ ♦ రాజుగుహాంతర సీమవతికా వి
భ్రాజితపూసపా డ్విజయ ♦ రామనృపాలుఁడు రాజుగాక యీ
రాజులు రాజులే పెనుత ♦ రాజులుగాక ధరాతలంబునన్.

అను నీపద్యమును సభాసమలైన రాజులవంకఁ జూచుచునభినయముతోఁ జదువనందలి కడపటివాక్యము తమ్ము నుద్దేశించి కవి చెప్పెనని యభిప్రాయపడి మహింపాలురంద తొక్కుమ్మడిఁ గోపమును జూప నతఁడెంచుకేనియు జంకక పద్యార్థమునుదేట

తెల్లముగ విప్పిచెప్పి వాసినందఱను శాంతచిత్తులుగఁ జేసెనవి
 వ్రీబలమగు నొక వాడుకకలదు. శ్రీవత్సవాయి తిమ్మజగపతి
 మహారాజులుంగారి రాజ్యకాలము క్రీ॥ వె॥ 1759 మొదలు
 1797 వఱకుఁగల కాలమైనందున నీయనకు, సమకాలికుఁడు
 చినవిజయరామ మహారాజునుట స్పష్టము. ఆ కారణము చేత
 పూర్వకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్న
 వాడని చెప్పటకేమియు నాక్షేపణములేదు.

ఇంతియ కాక చినవిజయ రామమహారాజునకు, సమకాలికుఁడై శృంగవరపుకోట జమీని బరిపాలించు చుండిన
 శ్రీముతాశివరాజుగారి రాజ్య కాలమునందు రాజభూపాల
 రాజు తన సత్త్వమును, ఔదివి సత్త్వమును దెలియనివాడై
 గులఁ బ్రబలులై యున్న విజయనగర పురాధీశులమీఁదికి వచ్చి

(1) * అంతట కాశీపతిరాజుగారి శృంగవరపుకోట మహా
 దండుయొక్క హావేందిగే వర్కువారు లొంగుపొటులో రాసెందు సకల
 వ్రీయకన్నావారి కోట మాత్రంపట్టుకొని రాజ్యం స్వాధీనం తెచ్చుకున్నా
 రు. గన్నపాదు కాశీపురి ప్రవేశించి పెతులేచేస్తూ వచ్చినారు. యాకా
 తిరాజుగార్ని ముగ్గురు కొమాళ్ళు. వారి పేర్లు వీరభద్రరాజు, వీరమహ
 రాజు, రాజభూపాలరాజు, యాముగిరి కోమాళ్ళతోటెవండగా యింద
 కాశీపతిరాజు వుండగానే దొడ్డుమారుడైన వీరభద్రరాజు నన్ననోయినా
 అంతట కాశీపతిరాజు బరితెచ్చి వీర రామరాజు గారివద్దకి వచ్చి
 అదామి చేతియందున్న గత్తినినాడు, తరువాత వీరముకుందరాజు

వెడలి రాంగనట్టి సాహసకృత్యమును బరిహసించుచు సూరకవి
యిట్లొక పద్యమును జెప్పి యున్నాడు.

గీ. విజయరామ మహారాజ ♦ వీరుండేలు
పట్టములికించె రాజ భూ ♦ పాలరాజు
కడమ మాటలకేమి యీ ♦ కాలమునను
బుట్టినవైన బులి ~~యొక్క~~ ♦ గొట్టగఱచె.

ఈనిదర్శనము కూడ సూరకవి చినవిజయరామ మహా
రాజుగారి కాలమున నున్నవాడనియే నిర్ధారణ యుచున్నది.

వీర్కిజేరు దన్నుతోర్కాబహు యుద్ధంచేస్తూ యుండగా పిళ్ళ సమయమందు
శీతారామరాజుగారికి దయవచ్చి వీరి దేశంవదలినాడు జమాబందీ విస్తరించి
కట్టించి, తాలూకాలో వారికి మానువర్తి మాత్రంగడిచేది. హానిగాని ఖ
జానాగాని చేసేటందు, ద్రవ్యం మిగిలేదికాదు.” (పుటలు 15, 18)

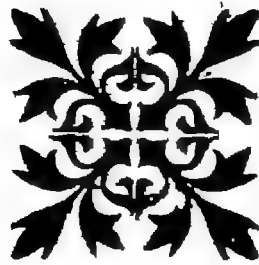
పూసపాటి వారి కై ఫీదు.

ఆంధ్ర సారస్వత ప్రచురములు. 10.

వి॥ ఆర్॥ జగపతివర్మగారిచే సంపాదితము.

(2) “..... Like other petty chiefs, the Mukkis
were evicted by Vizianagram, but in the general con-
fusion consequent on the sequestration of that Za-
mindari in 1798 (P. 50), one of the old family,
Mukki Rajabhupalaraju, took forcible possession of
Kasipuram.” (Vizagapatam Gazetteer, Vol. 1. Ch. XV
Srungavarapukota Taluk, Page 317).

మీఁదఁజెప్పియున్న ప్రకారము సూరకవి కీ॥శ॥1720వ సంవత్సర ప్రాంతమున జననమొంది యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమువఱకు రేగలోనుండి పిదప 'చీపురుపల్లె'కుఁ గాఁపురము మార్చి యామరణాంత మచ్చటనే యుండెను. 1794వ సంవత్సరమునఁ బద్మనాభయ్యుద్ధములో వీరస్వర్గమును గాంచిన తన ప్రభువగు రెండవ విజయరామ గజపతి మహారాజులుంగారి కంటఁ దొమ్మిదిపది సంవత్సరములు ముందుగ ననఁగా 1785 సంవత్సర ప్రాంతమున నీకవి వరుఁడు కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

సంస్థానాస్థాన కవి పదము.

సూరకవి తన ప్రభువును విజయనగర సంస్థానాధీశుఁడు నగు చిన విజయరామ మహారాజు నాదరణమును బొంది యా స్థానకవిగానుండెనని ప్రబలమగు నొక వాడుక కలదు గాని యితఁడు విజయనగరమునఁ గాపురముండినట్లును నితరులగు సాస్థాన పండితులవలె నిత్యము రాజాస్థానమునకుఁ బోవుచు వచ్చుచుండినట్లును జెప్పటకు నాధారములంతగఁ గానరావు. ఇతఁడాకాలమున సాస్థానకవి పదమలంకరించి విజయనగరమునఁ గాపురముండక చీపురుపల్లె యందే నివసించుచుఁ దటచు విజయనగరమునకు వచ్చి తన ప్రభువులనుదర్శించుచు నియమితో ద్యోగమును నెఱవేర్చు కొనుచునుండెడి వాఁడు.

సూరకవి ప్రజ్ఞావంతుఁడును విద్యాధికుఁడును నై యుండి యుఁ దన స్వాముల యెడలఁ జూపవలసిన వినయమును జూపక యొక విధమగు స్వాతంత్ర్యమును గనుపఱచెడి వాఁడు. స్వతంత్రబుద్ధి కలిగియుండుట ప్రశంసనీయమైననుఁ దన యేలికల పట్ల నవిధేయతను జూపునడవడి మాత్రము శ్లాఘాపాత్రము

కానేరదు. ఇట్టి నడవడి యేకవికిఁ దఱచు గలుగుచు వచ్చిన
 “దేవిడి మాన్నాల”కుఁ గారణమని చెప్పదురు. సూరకవి
 సహజముగ నిట్టి స్వభావము కలవాఁడు కాకపోయినను నప్పటి
 దివానును రాజుగారి యగ్రజుఁడును నగు సీతారామరాజుగారు
 కవి యెడలఁ జూపుచువచ్చిన యనాదరణమును నీర్వ్యయుఁ గొం
 తవఱకుఁ గారణమై యుండవచ్చును. ఈ సీతారామరాజుగారిని
 గూర్చి కవికృతమగు రామలింగేశ శతకమును విమర్శించు
 సందర్భమున నిఁకముందు వ్రాయుచున్నాను. కాన నిచట
 విడచితిని.

• ఒకనాఁడు మహారాజు, పండితులు కవులు మొదలగు
 వారితో నిండుకొలువునఁ గూర్చుండియుండ నప్పటి సందర్భము
 ననుసరించి సూరకవి యాశుగా.

“పంతముననీకుఁ జెల్లు నొక ♦ పాటియమిరుఁడు నీకులత్యమా
 కుంతము కేలఁబూని నిను ♦ గొల్వనివాఁడు ధరిత్రిలోన భూ
 కాంతుఁడొకండులేఁడు కట ♦ కంబుమొదల్కొని గోలుకొండ ప
 ర్యంతము నీవెకా విజయ ♦ రాఘనరేంద్ర! నురేంద్రవైభవా.”

అనియొక పద్యమునుఁజెప్ప. దానికిరాజును సభ్యులునుమి
 గులసంతసించి కవినిబహువిధముల శ్లాఘించిరి ; కాని సీతారా
 మరాజుగారు మాత్రమొకయద్భుతమగు నాక్షేపణము చేసిరి.
 ఎట్లునీవ “మండలాధీశ్వరునిగూర్చి నీకుఁజెల్లు; నీకు లత్యమా”

అని యేకవచన ప్రయోగము చేయఁదగునా ? నీవు మహాకవివి యైనను నితరులను మన్నించి నీవు మన్నన గొనవలెను ” అని చెప్పి సూరకవి

* క. చిన్న ప్పడురతి కేలిని

నున్న ప్పడు కవితలోన ♦ యుద్ధములోనన్

నన్నెనుమీ ‘గా’ కొట్టుట

చెన్నగునో పూసపాటి ♦ సీతారామా !. అని బదులుచెప్పెను.

సమయోచితమగు నీప్రత్యుత్తరము సభ్యులకు మోదక రమయును సీతారామరాజుగారికిమాత్రము ఖేదకారియయ్యె. ఇట్టి కారణపరంపరచే నానాటికి సూరకవిపై సీతారామరాజు గారికి ననాదరణము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను. కవిపెక్కువోట్లఁదన రామలింగేశ్వర శతకములో సీతారామరాజుగారి చండశాసన త్వమును సూచించుచునేవచ్చెను. మొత్తము మీఁదసూరకవి యొక్క యాస్థానకవి పదము జయప్రదముగను సుఖదాయక ముగను వెల్పుటలేదు.

* శ్లో॥ బాల్యేనుతానాం గురతేంగనానాం ।

స్తుతౌకవీనాం సమరేభటానాం ।

త్వం కారవాదాహిగిరః ప్రశస్తాః ।

కస్తేప్రభో మోహతరస్పృశరత్నమ్ ॥

అను నీశ్లోకమును మనమునందుంచుకొని మీఁది వద్యమును జెప్పినట్లు గ నూహింపవచ్చును.

పూర్వోదాహృతమైన “ రాజుకళంకమూర్తి ” అను పద్యమును ‘పెద్దాపురమునందు’ సూరకవి చెప్పినప్పుడు మహారాజును మంత్రి మొదలగు నితరోన్నతో ద్యోగస్థులును, పద్యముయొక్క సొగసునకెంతయు మెచ్చి కవికిఁ గనకాభిషేకము చేయించిరట ; అట్టి యపూర్వ గౌరవమునకు సూరకవి మిక్కిలిగ సంతసించి తనకృతజ్ఞతను బ్రభువునకును, మంత్రియుఁడనబందుగుఁడు నగు బుట్టా బుచ్చనామాత్యునకును ననేకవిధముల వెల్లడించెను. అభిషేకము చేయఁబడిన బంగారు నాణెములను గవి తప్పక పరిగ్రహించునని మహారాజు లోనగువారు తలంచిరి. కాని సూరకవి మాత్రము వానిని ముట్టఁడయ్యెను. ‘ పరిగ్రహింపుఁడని చెప్పినపుడు సూరకవి “ మహాప్రభూ! ఏలినవారి కటాక్షముచే నింతదనుక స్నానముచేసిన యుదకమును బానముచేయ లేద ”ని చెప్పి మహారాజు లోనగువారు సూరకవి నిర్లక్ష్యభావమున కెంతయు నాశ్చర్యపడిరి. విజయరామమహారాజు సూరకవిచెప్పిన సమాధాన మెంతయు యుక్తియుక్తముగ నున్నదని సంతసించి, యతనికివేఱుగ బహుమాన మొసంగి గౌరవించెను. తాను సుఖముగ జీవయాత్ర గడపఁదగిన యుపపత్తిలేని వాడయ్యు ద్రవ్యవిషయమున నిట్టి నిర్లిప్తతను జూపుట యతని స్వతంత్రబుద్ధిని భావదార్ఢ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

నీతాతామరాజుగారి వలెగాక చిన విజయరామ మహా-
రాజుగారు సూరకవి పశ్చిమాది విశేషములను బాగుగ గుఱెఱిగి
యతని నుచితరీతిని గౌరవించుచు నచ్చిరి. మహారాజుదయకుఁ
బాత్తుఁడై సన్నిధిఁగతియై మెలఁగుచుండిన పతివాడ పైడ
న్నయను పేరుగల 'దామాగా' యొక సమయమున సూరకవి
యెడల నగౌరవమును జూపెనట. దానికి మిగులఁ గుపితుఁడ
య్య సూరన "గోరంతవాఁడైనఁ గొండంత వాఁడైనఁ బగ
కనర్హుఁడు నృపపార్శ్వవతి" (రామలింగేశ శతకము) అను
న్యాయము ననుసరించి దాని కేమియుఁ జేయలేక యూరకుండు
ను. కాని నాఁడు తాను రాజాస్థానమునకుఁ బోయినపుడేది
యోసందర్భమున "క॥ ఇత్తడిపుత్తడి యగునా! తొత్తుకు నగతె
న్నియున్న దొరసానగునా ! యుత్తమకులుఁడౌ నాదా! తీతైం
తలభించినను గులాము గులామే ॥" అను పద్యమును రాజు
సన్నిధిని జదివి యూరకొనెను. సతముఁడగు నీవిజయరామ నృ
పాలుఁడు మీఁది సమాచారమును నెటులో తెలిసికొని సూత
కవి, మీఁది పద్యమును దన సన్నిధిని జదువుట కది కారణము
ణముగాఁ దలంచి 'దామాగా' యగుపతివాడ పైడన్నకు దేవిడి
మన్నా యను శిక్షను విధించెను. వాఁడు బుద్ధినెఱిగి తన య
పరాధమును సూరకవికి నివేదించి తమి పుండని వేడుకొనఁగ న
తడిక్రింది పద్యమును జెప్పెనని వాడుకగలదు.

శ్రీ: మోటమండకోడును ♦ మాటచెల్లిన నాడు

వన్ను లక్ష్యపెట్టి ♦ నాడుకాడు;

తెలిసియిపుడునన్ను ♦ * దీనింపుమనిపల్కు

బడ్డ..... ♦ బ్రహ్మవశమె.

ఒకానొకప్పుడు శ్రీ సత్యవరముజమీదారుల యాస్థానపం
డితుండనుఁ గవియును నగు శేకపల్లి సోమప్పకవి రాజ సమ్మా
నమును బొందఁగోరి తనప్రభువుల సిఫార్సుగై కొని విజయనగర
మునకు వచ్చి యచ్చటఁ గొన్నిమాసములు నివసించి యుండి
ప్రతిదినము నాస్థాన పండితులతోఁబాటు మహారాజు సన్నిధి
వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి వాడు. సోమప్పకవి విజయనగరమున
నున్న దినములలో సూరన, రాజునుదర్శింప నాస్థానమునకుఁ
బోఁగామహారాజును, దివానగు సీతారామరాజుగారును సోమ
ప్పకవితో మన శివకిరీటచయము కలుగఁజేసి, యాపండితుని
ప్రజ్ఞాది విశేషములను వణికించి వానికిఁజెప్పిరి. 'మూచకోయ
చి శ్మశ్రుతి' అను లోకోక్తి సార్థకమగునట్లుగఁ బ్రథమదర్శన
ముననే సూరకవి సోమకవులకు నొండొరులపై నొకవిధమగు
నీర్వ్యజనించెను. ఈ పండితుని మూలము నెట్లయినను సూర
కవిని బరాభవింప సీతారామరాజుగా రుత్సాహ పడుచుండిరి.
తమ యుత్సాహ, సంకల్పములు వెల్లడియగునట్లుగ సీతారామ
రాజుగారు సోమప్పకవి జగదేక పండితుడనియు, నతని ప్రజ్ఞాది

* పా॥ దీనించమంటాడు.

శ్రీ ఇది విశాఖపట్టణముజిల్లారాని అనకాపల్లి పమిషముననున్నది.

విశేషము లమోఘములనియు, సూరనయెదుటఁ బోగడుటయే
గాక యతఁడొక మహాకవీశ్వరుఁడని కూడఁజెప్పుచు వచ్చెను.
అంతసూరకవి, సోమప్పకవిని, సీతారామరాజుగారినిగూడఁబరా
భూతులుగఁ జేయనెంచి సోమప్పకవిపై నీపద్యములనుజెప్పెను.

గీ. దేవునానమున్ను ♦ దేశానకొక కవి
యిప్పుమారనూర ♦ నింటనింట
శేగురార్లురెడ్లు ♦ రెనమండ్రు తొవ్వండ్రు
పడుగురేసికవులు ♦ భవ్యచరిత. (పద్మనాభ)

క. ఏమేమోకాస్త్రాంబులు

తామక్కిలి సతికనఁటన ♦ తకనీ కవితా
సామర్థ్యమెఱుంగ నేరని
సోమనిజ్యంభణము గలదె ♦ మారునియెదుటన్.

అంత సోమప్పకవి, ప్రత్యుత్తర మియ్యనిచోఁ దనయ
కక్తి వ్యక్తమగు నని యెంచి యాశుగా నీక్రింది పద్యమును
జెప్పెను.

గీ. సోమశబ్దాధిక మెఱుంగని ♦ శుంఠవగుట
వదరితివిగాని మారుని ♦ రదనపాళి
రాలఁదన్నివ సోమని ♦ లీలఁదలియ
వైతి, నీగుట్టుబయలగు ♦ ననుచుఁ గుకవి.

అంతసూరకవి యూరకొనక సోమప్పకవి నుద్దేశించి రెం
డుపద్యములు చెప్పెను.

క. తెలుఁగున్ గబ్బపురీతులు

కలనెఱుంగని కుష్కతర్క ♦ కర్కశవలికిన్

చెలిసెనొక యించుకించుక

వెలివలిగాతన్నకృపఁగ ♦ విత్యపుజాడల్.

క. చెన్నగు నియోగికవనపు

మిన్నావెదిని కబ్బి ♦ మించును జెప్పుఁడా

వెన్నమిసి జాన్నకబ్బువె

తన్నుకచచ్చిననుగాని ♦ ధరలోననృపా॥

వీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ.

శ్లో॥ తర్కకర్కశబుద్ధులె ♦ తగినవారి

కేమసాధ్య? మటంచు నూ ♦ హింపరాదె

తెలుఁగుమాటలు నాల్గయిదు ♦ తెలిసితాము

కవులమనుకొన్న పెత్తిపాడె ♦ గట్టుమదిని?

అను నీపద్యమును జెప్పి గమనరీయగు సూరకవినివాగ్మ్య
ద్ధమున జయించుట తనకసాధ్యమని ఖిన్నుఁడై సోమవృకవి సర
స్వతినిగూర్చి యిట్లు పలికెను.

క. జిలిబిలిపలుకుల వెలఁదీ !

పలుగాకినకారగుళ్ళ ♦ పాఠైతిగజే

యిలలోవైదికవిద్య

త్తిలకంబుల కేదిదిక్కు ♦ తెల్పితివమ్మా.

అంత సూరకవి దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ నీక్రింది పద్యముల
నుజెప్పెనని వాడుక. వానిలో నొకదాని యభిప్రాయము

మాత్రమిచట వ్రాయుచున్నాను. (పద్యమింత వరకును నాకు లభింపలేదు).

1. “నీకాపురస్థలము తాళపాలెము, నీ చుట్టములు కల్లూరి వారు, నీయింటిపేరు రేకపల్లివారు, నీవు సోమాహ్వా యుడవు. ఇట్టి నీవాక్యములెంత వఱకు యుక్తియుక్తములో సభ్యులెఱుంగుదురు గాక.”

2. సీ. తట్టెడంతవిభూతిఁ ♦ బెట్టి తాతలనాఁటి

కుండనాల్సినలఁ ♦ గునిసియాడ

మైలగ్రక్కెడు కాలు ♦ మడతలునెరిసిన

బోడిబుట్టలమీఁద ♦ బొసగఁజాట్టి

ప్రాతఁసిరుంగావి ♦ పంచెలుము.....ల్

గనుపింపఁగాడొల్లు ♦ కచ్చగట్టి

యంగవ స్త్రంబుల ♦ నతికి కుట్టినయట్టి

దుప్పట్లుకెఁగప్పి ♦ తుదలుచినిఁగి

నట్టి పుస్తకముల ♦ కట్టలుచంకలోఁ

బెట్టివిషంబులు ♦ విదులుకొనుచుఁ

బలుగాకిముండ బి ♦ డ్దులుశిష్యులనికొండ

ఋషచారము లేసెయు ♦ చుండఁగా స్వ

యంపాక నిష్టుల ♦ మనివంటసాగించి

పదిదినంబుల కొక్క ♦ పట్టుబట్టి

సంగీతసాహిత్య ♦ సరసవిద్యలవారి

పాలిటిభూతాల ♦ పగిదిఁదనరి

యెంతచక్కని శ్లోక ♦ మేనిబద్ధంజేని

రసమెఱుంగకముష్క ♦ రతవహించి

యితఁడుపండితుఁడుగాఁ ♦ డితఁడుతార్కికుఁడుగా
 డితఁడుశాస్త్రికుఁడుగా ♦ డితఁడుసత్కి
 యారసజ్ఞుఁడుగాఁ ♦ డనిచుల్కనాడుచు
 ఘనవిత్తహారణ దు ♦ మ్మర్మలగుచుఁ
 బరఁగుడుప్పండిత ♦ బ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
 గవితాసజ్ఞత ♦ గట్టపడియెఁ
 గాన నేరీతిఁజూచెదో ♦ కరుణమాద్య
 శుకవిత్వమేరీతిని ♦ నూటిఁజేసి
 రక్షఁజేసెదో నీవెమా ♦ రక్షకుఁడవు
 జానకీరామదేవతా ♦ సార్వభౌమ.

ఈరీతిగ వీరిరువురకును జనించిన పరస్పరవైరము వీరి
 యోమరణాంత ముండెను. తనకు సూరకవిపైఁగల వైష
 మ్యమును బ్రతిబింబింపఁ జేయునట్టి పద్యములను సోమప్పకవి
 తన ప్రబంధమగు “రుక్మనీశ్చరిణయమునఁ” గృత్యాదిపద్యము
 లలోఁగుకవి నిందాసందర్భమున వ్రాసి యున్నాఁడు. ఆపద్య
 ములిందుఁబొందు పఱుపఁబడినవి.

మ. కనవృత్తుల్ గుణముల్ గణింపక యలం ♦ క్కారంబులున్ రీతులున్
 ఘనవాక్యార్థసదార్థ సంగతు లెటుం ♦ గన్నేరకే యూరకిం
 పునఁబ్రాబంధిన్దైరి కొందఱుకవుల్ ♦ ‘పుష్కైర్యశోలభ్యతే’
 యనువాక్యంబు ప్రమాణమయ్యె నిపు ♦ డాహ చిత్రమిద్ధారుణిన్.

వ. పరకపులంచు గొందఱుట ♦ వారలుసాహితీలేకఁ డే కవి
 శ్వరులట వాగ్గ రీకలన ♦ చాలఁగఁ గద్దఱు చిత్రమయ్యెడిన్
 పరమలొసంగు దైవములు ♦ వాగ్గ వినిచ్చుచు కాస్త్రప్రంగరిన్
 పదమిడలేరె సిగ్గెడలు ♦ వాదులుగాక కవిత్వరీకులే.

సూరకవి కాశ్రియ్యలై న చినవిజయరామ మహారాజు
గారు సరసులనియుఁ బండితావలంబకులనియుఁ గవిపోషకులని
యు మీఁదఁజూపియుంటిని. వీరు భయభాషల యందును జక్కని
పాండిత్యము గలిగి రెండింటియందును సరసమగు కవిత్యము
చెప్పసామర్థ్యము గలవారై యుండిరి. పెద్దాపుర సంస్థానాధిపతు
లవయి వీరు చెప్పిన సంస్కృతశ్లోకము నిందుఁ దార్కాణముగ
జూపుచున్నాఁడను.

శ్లో॥ అంభోజకలయన్ సదృక్షమవనే సాహిత్యరీత్యాం దృశో ।

రక్తాంధాతారమపారసంపది మహాభావే యశోరాశిషు ।

శత్రూణాం పురచ్ఛంజనే ధృతి గుణేకించోర గేంద్రంమతి ।

ప్రాగల్భ్యేఽపీతిభాతి తివ్వస్థపతిః పాకాహితప్రాభవః ॥

ఈ విజయరామ నృపాలుని గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ
గీతేశేషులగు గురజాడ శ్రీరామూర్తివంతులుగారు తమకవి
జీవితములలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. “ ఈరాజశిఖామణి యు
ద్ధమందు మడసిన వానికి వీరస్వర్గమున్నదా యని పలికిన వారిం
గూర్చి చెప్పిన యొకపద్యము.

ఉ. ఇంచుక నూచివేదన సహిం ♦ చినమాతృస్మృపాంగనాకు చో

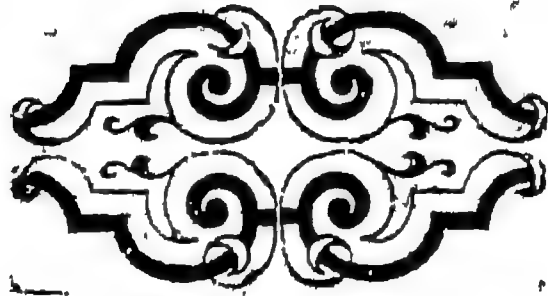
దంచితసౌఖ్యశ్రీ సత ♦ తంబునుగంచుకె గాంచునెట్లు దు

ర్వంచిత తీవ్రబాణనిక ♦ రక్షతబాహుల కబ్బవేమరు

చ్చంచలలోచనాఘనకు ♦ చస్త్రబకవ్యతిషంగ సౌఖ్యముల్.

ఈపద్యంబుచే నీవిజయరామమూర్తి కవియనియు సర
సుండనియు నెంచందగియున్నది. ”

శ్రీరామూతిపంతులుగారు మీది పద్యము విజయ
రామన్యపాలుని దని భ్రమపడిరి. కాని యియ్యది జక్కన కవి
ప్రణీతమగు విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జతుర్థాశ్వాసము నందు
న్నది. సందర్భానుసారముగ మహారాజీపద్యమును సభయందుఁ
జదివియుండవచ్చును. ఉదాహరించుటకుఁ బద్యములు లభ్య
ము కాలేదు గాని యీమహారాజునకుఁ గవిత్వము చెప్ప నా
మర్థ్యముండెనని ప్రబలమగు వాడుకమాత్రము కలదు.

ఆటవ పృథ్వీరణము

దే శాటనము .

సూరకవి సంవత్సరమునకు రమారమి యైదాఱుమాసములు దేశాటనముచేయుచుండెడివాఁడు. ఇతఁడు ప్రతినంవత్సరము వహ్లాశనమునకై పల్లాకిమిడి, పాలకొండ, బొబ్బిలి, చెముడు, శృంగనరపుకోట మొదలగు స్థలములకుఁ బోవుచుండెను. ఒక సమయమున నతఁడు పల్లాకిమిడికిఁబోయి యాసంస్థానమునఁగల రాజకీయోద్యోగుల సాహాయ్యమున రాజునుదర్శింపఁగోరఁ బండితాదరము లేనియొక ముఖ్యోద్యోగస్థుఁడు రాజుగారిని దర్శింపనదిసమయముకాదని సాకులుసెప్పి కవికినాశాభంగము కలుగఁజేసెను. తనకుఁగలిగిన యనాదరణముకారణమున నాపట్టణమున నుండుటకిష్టములేని వాఁడై సూరకవి సమీప గ్రామమునకు నడవిమార్గమునఁ బోవుచుండెను. ఆకాలమున నక్కడి యడవులలోని తోలివలకు “జంతు”లని పేరు. ఆజంతులలో నొకటి యగు “రామజంతి”ని గవియిట్లు వణికొంచి యున్నాఁడు.

గీ. తరుణిఖర చుంచితామృతాం ♦ ధస్సృవంతి

దశితనక్షత్ర పరి (వృథ) ♦ తపనకాంతి

సమదవేష్టిత సకలభూ ♦ (జానితాంతి)

పృథ్వీ స్థింకృతపనదంతి ♦ “రామజంతి”.

ఇది యిట్లుండ సూరకవిరాక రాజునకెల్లో తెలిసెను. అంత నాతడు జరిగినదానికెంతయు వగచి సూరకవిని మరలఁ దన పట్టణమునకు రప్పింపనెంచి సవాఁతోఁ దనమ త్రిని రామ జంతి మార్గమున నంపెను. మంత్రీఁరభంధుఁ యను దాటఁజూక సూరకవి పల్లకిమిడికిఁ దిరుగవచ్చి మహారాజుచే నుచితరీతిని గౌరవింపఁబడి తగిన బహుమానమునందెను. ఆసమయమునఁ గవి యామహారాజుగార్హవైఁ జెప్పిన పద్యములలో లభ్యమైన వానిని నిందుఁబొందు చఱచితిని.

క. గోవిందద్వాదశివలె

నేవచ్చితిరాకరాక ♦ నీసగరికి నో

పావనగుణ నారాయణ

దేవుమహారాజ ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. నీవిచ్చుభత్యఖర్చొక

భూవల్లభుఁడిచ్చుత్యగ ♦ మునకెనవచ్చున్

జావనగుణనారాయణ

దేవుమహారాజ ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. వారిధికిని వారిధియే

మేరునగంబునకు సాటి ♦ మేరునగంజే

నారాయణదేవుడు సరి

నారాయణదేవుగాక ♦ నరపతులెదురా!

ఆకాలమున, పల్లకిమిడివారికిని విజయనగరము వారికిని బంధువులవై రము కలిగియుండెడిది. అయినను విజయనగరాస్థాన

కవీశ్వరుడగు సూరకవి తమపురమునకు వచ్చినపుడెల్లయు, పర్లా
కిమిడి ప్రభువులగు నారాయణదేవుగారు వాని నుచితరీతిని
గౌరవించి దానవ్యూహమును బహుమాన మొసంగుచు వారి
యాదార్యమును వెల్లడించుచుండిరి. మీది పద్యములనారా
యణదేవుమహారాజు సరసుడనియుఁబండితావలంబకుడనియు
దానశీలుడనియుఁ జాటుచున్నవి.

సూరకవిని వర్షాశనమొసంగి గౌరవించు మనవ్యపుసంస్థా
నములలోఁ బర్లాకిమిడి యొకటిగా నుండెను.

ఒకానొకప్పుడు సూరకవి పాలకొండకుఁ బోయియుం
డెను. ఆకాలమున రామభద్రరాజును పేరుగల యాతఁడుదానిని
బాలించుచుండెను. రాజుగారి దర్శనము చేయింపుడని మంత్ర
లోనగు వారిని జాలదినములు సూరకవి యాశ్రయించెను.
ఏకాగ్రణముననో సంస్థానమునందలి యున్నతోద్యోగస్థు లీతని
విష్మయమును మన్నింప, వీనియెడల ననాదరణఁజూపిరట. అం
తఃసూరకవి మిగుల ఖిన్నుఁడును గుపితుఁడునునై యొక్కిదిప
ద్యములను జెప్పెనని వాడుక.

శా. రాజా జారుడు మంత్రనిర్దయుడు నీ ♦ రాష్ట్రములో పెద్దలా
తోజుల్కొండలు జీవహింస ను సం ♦ కోచింపరెవ్వారికీన్
దాతీమియరు ; పాలకొండపురిలో ♦ దాక్షిణ్యశూన్యత్వమి
ఘోజీపట్టణమేల వచ్చితిని నా ♦ పాదంబు సర్వేశ్వరా.

మ. సరసింగుండును వెంకటాత్మిండుమగ్గు ♦ స్థాపాత్మిండున్ నాయుండున్
శరభాపాత్మిండు పాలకొండధరణి ♦ సామ్రాజ్యధారేయులై
ధరవధిల్లెడు రామభద్రస్యపునా ♦ స్థానంబునన్ బంచముల్
చిరకాలంబుగ వీరివెంటఁదిరుగన్ ♦ ఛీ ! ఛీ ! మనంబొప్పునే.

ఇట్లుగాగ్రామ మందు రవంతయును సమ్మానంబుఁగానక
వేటొక గ్రామంబునకుఁ బోవనుద్యుక్తుడై పండితావలంబ
కుండని ప్రసిద్ధిగ్న యాగ్రామవాసుని దేవాంగుని బత్తుల అ
య్యన్నను జూడఁగోరి దగ్గట సాగుచుండుసంతకు బట్టలమ్మకొ
నుటకై వెళ్లుచుండెన అయ్యన్న నే “ అయ్యన్న గ్రామమున
నున్నాడా ? లేక సంతకు వెళ్ళినాడా ? నేనిప్పుడతని యింటికి
వెళ్ళినచో నతనిఁజూడఁగలనా ? ” అని ప్రశ్నించెను. పండిత
సక్షపాతియు నుదారశీలుఁడును నగు, అయ్యన్నతన్నుఁ బ్రశ్నిం
చిన యతఁడు సూరకవియని తెలిసికొనిన వెంటనే సంతకుఁబో
వుటమాని వేటొక తోవను దనయింటికేగి సూరకవిరాకకు
నిరీక్షించుచుండెను. సూరకవియు, అయ్యన్న యింటికేగియత
నివలన మంచి సమ్మానమును (అయ్యన్న తాను స్వీయముగ
నేసినట్టి విలువగల యొక పంచలచాపును దాని పొరలయందు
పదునారు రూపాయలను నుంచి కవికి బహుమానముగ నొసఁ
గెను.) బొంది యానందించినవాడై యాతనిపై నీక్రిందిపద్య
ములను జెప్పెను.

క. మూఁడేబడులెవరుండరు

మూఁడులునదిగాన లేరు ♦ మల్లొకముల్లన్

వాడుకపడవలె మనుజుఁడు

వేడుకతో బత్తులయ్య ♦ వినఁగదవయ్య.

క. ఇచ్చెడివానికి రణమునఁ

జొచ్చెడివానికిని గాని ♦ నురుచిఁకీర్తుల్

వచ్చునె ? పందకి లోభికిఁ

బచ్చని విల్కానివయ్య ♦ బత్తుల అయ్య.

గీ. చేనుఁబట్టువేళఁ ♦ జెలఁగియేడ్చును బిడ్డ

యంతకంతనుఖము ♦ నదియెయిచ్చు

నర్థియడుగువేళ ♦ నదికన్యమనిపించు

ననఘచరిత బత్తు ♦ లయ్యనార్య.

క. ఎత్తెఱుఁగ దూర్లకంబఁడు

సొత్తెడు దుప్పాడజగ్గు ♦ శునకపుదాతల్

ఉత్తమకవుల నెఱింగిన

బత్తుల యయ్యన్న యిగి ♦ పాటినిజేయర్.

పాలకొండ తాలూకా మిగుల ఫలవంతమైనది. తృణ
కాష్ఠజల సమృద్ధిఁగలిగి సస్యపూరితములగు కేదారములచే నొ
ప్పియున్న యానాటిపాలకొండ జమీని గవి యిట్లు వణికించి
యున్నాఁడు.

శా. క్షేమాకీర్ణవికీర్ణధామములన ♦ క్షీణేక్షురంభాటవీ

స్తోమంబుల్ బహుశాలిధాన్య తతులె ♦ చోటన్ నదీమాతృక

గ్రామంబుల్ బహుశాగ్రహరములనే ♦ కంబుల్ ధరన్ జూడఁగా

తామంబన్నదిలేదు క్షీరగిరినే ♦ శంబందునెందేనిమున.

పాలకొండకు సమీపమున నున్న వీరఘట్టములోఁ బర్వ
 వీరఘట్టమునకుఁ తాలు, అనుపేరుగలపండితమచ్యుడగు నొ
 బోవుట. క కోమటికవీశ్వరుఁడుండెడివాఁడు. అల్పవి
 ద్యగలవాని కహంభావము మెండను లోకోక్తిసాగ్ధకమగు నట్లు
 గ నీకోమటి కవి తన కాలములోనున్న కవీశ్వరుల నందఱను
 హేళనచేయుచు నవమానించు చుండెడివాఁడు. రాజాముకుందగ్గ
 అగనున్న యిల్లంనాయుడువలన కాపురస్థుడగు కొట్ల బాలకవి
 యను నొక యుత్తమ కవీశ్వరు నీపర్వతాలు, అవమానముచే
 య దానికాబాలకవియు నతని పక్షమువారగు వీరఘట్టాము
 కాపురస్థులు కొందఱు బ్రాహ్మణులును గలసి యెటులనైన
 నీపై శ్యకవీశ్వరునకు శృంగభంగము గావింప నెంచి నాఁడు పాల
 కొండవచ్చి యున్న సూరకవిని దమ గ్రామమునకు రప్పించిరి.
 తనశక్తియు నెదిరిశక్తియు గుఱెఱుంగని బర్వతాలు సూరకవి
 బాలకవిగార్లతోఁ బోటీకి నాశుకవిత్వ ప్రదర్శనము చేయ
 నొడంబడెను. గ్రామములోని పెద్దలు తగవరులుగాఁ గూర్చుం
 డిరి. నిఱిణీతకాలమగు నొక జాములో బాలకవి సూరకవిగార్ల
 తో సమముగఁబద్యములు చెప్పలేక పర్వతాలు తనయసమర్థత
 ను నొప్పుకొని క్షమింపుడని సూరకవికిఁ బాదాకాంతుడయ్యె
 ను. ఆసందర్భమున సూరకవి చెప్పినపద్య మిట్లున్నది.

గీ. నరునినొగలనిఁద ♦ హరియున్నచండాన

సూరకవిద లేణ్య ♦ బోగఁగూడు

కొట్టిబాలకవియ ♦ కుంతవాగ్ధాటికిఁ
బర్వతాలుగాఁడు ♦ పారిపోయె.

తన్ననమాన పఱచిన కోమటికవికిఁ దగినట్లుగ గర్వపరి
హరమైన దున కెంతయు సంతసించి యాకార్యమునందుఁ దన
కు సాహాయ్యపడిన సూరకవిని శ్లాఘించుచు బాలకవి యీ
క్రిందిపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు.

క. అంతాకవులముగామా

అంతింతో పద్దెమైన ♦ నల్లగలేమా

దంతివి నీతోనమమా

కాంతానుమబాణ! సూర ♦ కవినెర్లజాణా.

వీరఘట్టముకుదగ్గఱగనున్న 'వట్టిగెడ్డ'వయి నేలకోసూర
కవి యొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు. అపద్యమునందలి యొక
పాదము మాత్రము మనకు లభించినది. — "వట్టిగెడ్డకు పదివేల
వందసములు"

ఒకప్పుడు సూరకవి బొబ్బిలివెళ్లియుండెను. ఆ కాలమున
బొబ్బిలికిఁ విజయనగరము వారికిని బొబ్బిలివారికిని బద్ధద్వే
జోవుట, షముగా నుండినను సూరకవి తమపట్టణమునకు
వచ్చినాఁడని వినినతోడనే బొబ్బిలిరాజుగా రతనికిఁ దగిన సదు
పాయములనెల్ల జరుపవలయునని తన యుద్యోగస్థులలో నొక
రిని నియమించిరి. సూరకవి యిట్లు గౌరవింపఁబడి మరుచటి దిన
ము రాజును దర్శింప నాస్థానమునకుం బోయెను. కొండొక సేపు

రాజుగారు కవితో లోకాభిరామముగ సరభాషించి ప్రసంగవ
శమున విజయనగర ప్రభువులను గూర్చి మిక్కిలి లాఘవముగ
మాటలాడ సూరకవి యట్టి దానికిఁ గొంచెమైనను సహింపకరా
జుగారికి విరసముగఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చి తనప్రభువులయెడలఁదన
కుఁగలవిశ్వాసమును వెల్లడించెను. అంతరాజుగారికిమిగులఁగోప
మురాఁగ సూరకవి సభయందుండ నిష్ఠములేని వాడై వెడలి
పోయెనను నీమొదలగు వింతలు జరిగినట్లుగ నొకవాడుక కలదు.
దీని యుద్ధార్థమును స్థిరపఱుప గవికృతములగు చాటుపద్యము
లేవియుఁగానరావు. కాని యొకవిషయము మాత్రము మిక్కిలి
గవ్యాపించి యున్నది. అనాఁడు సూరకవి సభవిడిచిబసకునచ్చి
భోజనాది కృత్యములు నిర్వతికొంచుకొని రాత్రిరెండు యామ
ములకాలము నిద్రించి వేకువజామున బయలుదేటి పికారుగంజి
అడవిగుండా స్వస్థలమునకుఁ బోవుచుండెను. అప్పుడచ్చట నా
యుధపాణులగు కొందఱు బోయవాండుక కవిని జంఘటకుసంసి
ద్ధులుకాఁగ వారికిభయోత్పాతమగు నట్లు సూరకవి కిరుప్రక్క
ల ధనుష్పాణులగు రామలక్ష్మణులును వారి చెంగట సుగ్రీవాం
జనేయులును నిలిచినట్లుగ వారికిఁగన్పట్టవారందఱు స్మృతిదొ
లంగిన వారై కొంత తడవూటకుండి తెలివినచ్చిన పిదపఁబట్టణ
మునకుఁ బోయి యాహతా పురజనులకు నెఱిగింప వారెల్లరా
శ్చర్యమగునలయిరఁట ! ఈవిషయమునుస్థిరపఱువ సూరకవికృత
మతి వాడుకలోనున్న పద్యవిట్లున్నది.

మ. హనుమంతుండెదుటన్ దివ్యరనుతుం ♦ (డాచెంక) సోమిత్రయున్
(దను సేవింపఁగ) జానకీభుండు (వా ♦ తస్యల్యంబుతోనిల్చి) యిం
(పున నన్నెప్పుడు) గాచుచుండగను నీ ♦ బోయాధముల్ కిన్నచే
ననుజంపంగలవారె ? రావుకులజ ♦ న్మా ! రంగరా (యోత్తమా !)

ఇట్లు బోయలబారి నుండి తప్పించుకొని * మఱునాటి.
జాముపొద్దు వేళకు మరడామునకు సమీపముననున్న యొకతో
టలో బసచేసి వంటచేసికొని భోజనముచేయుటకు నొక యరఁ
టాకు నిమ్మని యచ్చటనున్న కూరాకుల మల్లిగాని నడుగవాఁ
డాకు నీయక కవిని నిరాకరించెను. అర్థ సూరకవి కృష్ణతుండై
“ కూరాకుల మల్లిగాఁడు కూలెనూతన ” అనితిట్టెను. “ సూ
రకనితిట్టు కమసాలిను త్తిపెట్టు ” అను దానికి నిదర్శనముగ నేతమ
తోడుచున్న మల్లిగాఁడు నూతిలోఁ గూలెనట ! ఇది జరిగియి
ప్పటికి రమారమి నూటయేబది సంవత్సరములై నను నిప్పటికి
మరడామునకు దగ్గటనున్న యొక గచ్చునూతికి “ సూరన్నగారి
నుయ్యి ” అని యాప్రాంతమున వాడుక గలిగియున్నట్లు నామి
త్తుల్లలో నొకరగు శ్రీబుద్ధరాజు వేంకటపతిరాజుగారు చెప్పు

* ఈసంధ్యముననే కవిగారు “ అర్థజనరక్షణోపాయ అంజనేయ ”
అను మఱుటముతో నూరుపద్యములు చెప్పినట్లు వాడుకకాదు. వానిలో నెను
బదిపద్యములు గల యొక ప్రాచీనతాళ పత్రిగంధము తమయొద్ద నున్నదని
నా మిత్రులలో నొకరగు మద్దాల గున్నయ్యకాశ్రమీ బి. ఎ. గారు చెప్పినారు.
కారణాంతరములచే నయ్యది సమయమునకు వారు నాకుఁబంపజాలి నారు
కారు. అదిదమువారి చాటువులు’ అను పేరను పేను విశిష్టవిషయోపాధ్యక్షక
మునం దాపద్యములను జేర్చఁగల వాఁడను.

చున్నారు. ఈనూతికి నమీవముననే నాఁడు సూరకవి బసచేసి యుండెనని తోచెడిని. లేనిచో నీనూతికి “సూరన్నగారి నుయ్యి” అను వాడుక కలుగ నేరదు.

ఆ వై వుననున్న పాచిపెంట, చెముడు, శంబరపురము మొదలగు మన్యపుజమీలకు వెళ్ళినప్పుడు చెప్పినవద్యములుగాఁ గన్నడు వానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రమిందుఁ బొందువఱుచు చున్నాను.

* క. అద్భుదములు నిర్భుదములు

బర్బరదేశాధిపతులు • పడిగాపులు నీ

దర్బారునఁ బడియుందురు

దోర్బలసంపన్న ! మన్నె • దొరయొరకన్నా.

* ఈవద్యమును ఆండ్రెమన్నెదొరలపైఁ జెప్పినట్టుగ గనఁబడుచున్నది. జౌచిత్త్యమును బాటించి మికి దీనినిదార్కాణముగ నీయవచ్చును. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన యొరకన్న శ్రీమంతకుఁడును గృషీవలుఁడునునగు నొకమన్నెదొర గాని కవిగారు పణిఁగించినట్టుగ బ్రహ్మాండ నాయకుఁడు మాత్రముగాఁడు.

న్యూనాధిక్యములను బాటించిమికి నింకొక దార్కాణమును జూపు చున్నాను. తనకు మరచిగంటమును జేసియిచ్చిన యొక కమసాలిని సూరకవి గారిట్లు పణిఁగించియున్నాడు.

క. ముల్లోకంబుల నాలుగ

పల్లిపరశురాము కీర్తి • పల్లిపరివెలుంగునో

మల్లిన్, నమవల్లిన్ జా

బల్లిన్, అరిపాలవెల్లి • భీష్మునితల్లిన్.

క. ధీరాగ్రాణిశివరామ

హృగమణుండేలు చెముడు • శంబరశ్రరమా
పారామా రొంపిల్లా

పారాదా మంగరాజా • పారెముబట్ట.

పీ. చుట్టాలకునుగూడు • పెట్టనిపెనులోలి

బొజ్జరాజెంచిన • పుణ్యమేమి
కార్యమిందుకనేయఁ • గాలేని నీచుండు

రాజసన్నిధినున్న • లాభమేమి
పదిమందిమెచ్చని • పాపకర్మునకు శం

చదవిజ్ఞవీగిన • భాగ్యమేమి
అశ్రితుఁబోవని • యధముండు చల్లకీ

కుక్కక్కితిరిగిన • గొప్పయేమి

మాటచెల్లినయెడల స • మస్తబంధు

భూనురాశ్రితజనములఁ • బోవలేని

వాని జన్మంబుకాల్పనా • వనుధలోన

దెంకిలిపురీనివాస ర • విచారికాళ

శ్రీమదాకాళికా యు • మామహేశ.

నమస్యాపూణకము.

ఉ. సాగతరప్రబంధముల • సంఖ్యముగా నొనరించునట్టి యీ

నూరకవీందుర్నింజునిగి • చూతమటంచును మాటిమాటికిన్

ఈరసమెత్తిదవ్వుతుల • నిచ్చిన వారలనోరుమొత్తుండీ

మీరును మీరుమీరు మఱి • మీరును మీరును మీరలందఱున్.

(ఈవద్యమును బొబ్బిలిలోఁ జెప్పినట్టువాడుక కలదు.)

నూరకవి తన తన బంధువులను జూడఁబోవుచుండెడి వాఁడు. ఒకప్పుడితఁడు చీపురుపల్లి నుండి బయలుదేరితనబంధువులు బుఱ్ఱావారింట జరుగు నొకశుభకార్యమును జూడ, అదపాకకుఁబోవు చుండెను. (ఈగ్రామము చీపురుపల్లెకు నేడెనిమిది మైళ్ళదూరమున నున్నది.) అనఁజే నూరకవిగారింటికి సమీపమున నివసించు పాపయను పేరుగలయొక సాలిదికూడ నదపాకపోవుచుండెను. దారిలో నది నూరకవిని గలియ నతఁడు “పాపా! యెటు వెళ్లెదవే?” అని యడిగెను. “బాబూ! అత్తవారింటికి నదపాక వెళ్లుచున్నాను.” అని పాప ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. సర్వకాలసర్వావస్థల యందును బద్ధములల్లుటయే శేతంబముగాఁగల మన కవిగారు పాపచెప్పిన మాటలనే యొక కందపద్యపాదములో “అదపాకా అత్తవారు? ఔనే పాపా! యని తిరుగఁజెప్పిరి. అంత పాప నూరన్న బాబూ! నీకుదండము! నామీద నొకపద్యమును గూర్చుము.” అని కోరెను. నూరకవి యాసాలిదాని కోరికను జెల్లించ నెంచి,

* క. అదపాకమామిడాకులు

పాదుపుగ నొకవి స్తరంట్లఁ • బొడిచి నవాడే

ముదమొప్ప వికృతమార్కుఁడు ;

అదపాకా అత్తవారు! • ఔనే పాపా.

* అమాయకులగు సాలిదాని కోర్కె చెల్లించఁజెప్పిన పద్యమనివాడుకకుఁ దగినట్లుగనే యున్నది. అదపాక మామిడాకులు విస్తరింపఁటకుఁదగిన పెడల్పులేనివి, కవిగారియనుభవము నిచటవెల్లడించునన్నతని చెప్పినగును.

అని పద్యమును బూర్తిచేసి యాపాపను సంతోషపెట్టి నట్లువాడుక.

చీపురుపల్లెనుండి స్వగ్రామమగు భూపాలరాజురేగ వెల్లినపుడెల్ల సూరకవి తన బంధువులగు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారిని, భోగాపురము దేవగుప్తాపువారిని జూడఁబోయెడివాఁడు. ఆకాలమున దేవగుప్తాపు రామయ్యగారు భోగాపురమునఁ గరణికముచేయుచు వ్యవసాయమువలనఁ దనకుఁగావలసిన పానిని బండించుకొని హాయిగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడి వాఁడు. అతఁడు భాంధవ్యమున మనకవిగారికిఁమఱిదియైన కమలమునఁ బరియాచకముగ నారామయమంత్ర నిట్లువణించి యొకపద్యమునుజెప్పెను.

ఉ. గ్రామముచేతసుండఁ గృషి • కల్పితధాన్యములింట మండ శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణవ • రంపరచే దినమేగుచుండ మా
రామయమంత్రీ భోజనప • రాకగ్రమమేమని చెప్పవచ్చునా
సామియెటుంగుఁ దత్కృత • చాతురి తాళఁగల సమీక్షణముల్.

సూరకవి యొకప్పుడు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారింటికిఁ బోయి యుండెను. ఏకారణముననో వారింట నితనికిఁ బెందల కడ భోజనము దొరకదయ్యెను. అట్టిదానికి సూరకవి సహింపఁ జాలక పాణంగిపల్లివారి భోజనపుటేర్పాటులను బరిహసించుచు నొకపద్యమును జెప్పెను. కాని దానిలో

గీ. వైదికులు గారు నియోగి • పరులుగారు
బునికిమాలిన పాణంగి • పల్లివారు.

అను రెండుపాదములు మాత్రము లభించినవి.

రెయిలు సదుపాయములేని యాదినములలో సూరకవి
 వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక కాశీయాత్రకు బోయెను.
 దివ్యక్షేత్రముగు వారాణసీపురమును బవిత్రముగుగంగా స్రవం
 తినిదర్శించి తనజన్మము సార్థకమైన దానినిగాఁజేసికొను నాసక్తి
 యటుండ, సంస్కృత విద్యాప్రచారమునకు నిలయమై ప్రసిద్ధి
 గాంచిన కాశీపురమును నవద్వీపమును జూచి యాయాస్థలముల
 యందున్న పండితోత్తములను దర్శింప వలయుననెడి యుత్సా
 హము తన్నుఁ బురిగొల్ప నితఁడు తర దేశయాత్ర గావించెను.
 కాశీనుండి స్వదేశమునకుఁ దిరుగవచ్చుచు మార్గములో నున్న
 దివ్యక్షేత్రముగు శ్రీజగన్నాథమునకు వచ్చియున్నప్పడేతనకుఁ
 బరమ మిత్రుఁడును బోషకుఁడును నగు పొణ్ణుపాటి వేంకటమఠ
 త్రిస్వర్గస్థుడయ్యెనని వినీమిగుల ఖిన్నుడై యిట్లొకపద్యమును
 జెప్పి యున్నాఁడు.

మే. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటికులవేం ♦ కట్రామదానున్ వనుం

ధరమందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్శించినావేమి ? త

త్పూరి గల్పదులు లేవె యాచరులకున్ ? ♦ భూయాచకశ్రేణిక

వృథ (దిక్కేమిది) ముండిజగ్గడపు (కా ♦ వా వెట్టినై చల్కితిన్.)

ఈతీరున సంవత్సరమున కై దాటుమాసములకుఁ జైఁగ
 సూరకవి దేశాటనముచేయుచుఁ గొదువదినములుచీపురువల్లెలో
 నుంచుచు, దేశాటనమువలన సంపాదించిన ధనముచే జీవయా
 త్రగడవుచు శ్రీరామలింగేశ్వరుని సన్నిధానమున గ్రంథ
 రచనచేయుచు నుండెడివాఁడు.

ఏడవ ప్రకరణము.

కవి కాశ్యపుడున పొణ్ణపాటి వేంకటమంత్రి.

18 వ శతాబ్దమధ్యమున శృంగవరపుకోట జమీని బరి పాలించుచుండిన శ్రీముఖకాశీపతిరాజుగారికి నీపొణ్ణపాటి వేంకటమంత్రి మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు గోలుకొండ వ్యాపారి శాఖలోఁ జేరిన బ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. వీరరాజు మాత్యపుత్రుఁడు. ఈమహనీయుని వితరణాది గుణము లెంత యుత్కృష్టములో కాని, యితనిని నుతించినట్లు తనయేలికలగు ఎజయనగర పురాధీశులనుగాని మఱి యితర రాజులను గాని నూరకవి పొగడియుండలేదు. ఇతనిపై స్మారకవిచ్చెప్పిన వద్యములు పెక్కులుగలవు. వానిలోఁ గొన్నిటినిమాత్రమే యిచట వ్రాయు చున్నాఁడను.

క. పర జానాచారంబుల

గరిమగనివనీపకులును ♦ గర్భతులును భూ

సురమణి యని నిన్నందురు

దీరచితవృష ! పొణ్ణపాటి ♦ వేంకటమంత్రి.

క. లేడు భువివానఁ దడయుని

హఁడున్నయింట భుక్తి ♦ పడయనిద్విజాఁడుక

బోడిమి మీఱఁగనిన్నున్

వేడనికవి పొల్లుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. చుక్కలవలెఁ గర్పూరపు

ముక్కలవలె నీదుకీతికా ♦ ముల్లోకములన్

గ్రీక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను

చెక్కసముగఁ బొల్లుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. సరివత్తులె గుణసంపద

చెఱవక మాపొల్లుపాటి ♦ వేంకటాచారి

ర్థురుచక్రవర్తులుఁ బదా

ర్థురుకాశాలు ముప్పవద్ద ♦ రునియోగివరుల్.

ఘోడి పద్యములయందుఁ గల వణనమతిశయోక్త్య
లంకార భూయిష్టమెఱుంగఁ గానఁ బడుచున్నను నీమంత్రీపుం
గవున కీప్రాంతమునఁగల కీర్తిమాత్ర మద్దానిని స్వభావోక్తి
యనియే చాటుచున్నది.

తనకు సూరకవి యాశ్రితుడైనను, వేంకటమంత్రీయైన
త్రామాతని యెడలఁ బోష్యపోషక భావముమాపక యతనిదన
నెచ్చెలిగ యోజించి తనబంధువుల కంటే నెక్కుమగ గౌరవిం
చుచువచ్చెను నంవత్సరమునకు మూడు నాలుగుమాసములు
శృంగవరపుటలో మంత్రీగారి యింటనే యుండు చుండెడి
వాడు. ఆయాసమయముల యందు వేంకటమ త్రిగార్ సన్ని
ధి నిష్టగోష్ఠిగను బోకాభిరామముగను జరుగు ప్రసంగముల

సందర్భముననే సూరకవి “ పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి ” అను మకుటముతో ననేకపద్యములను జెప్పియున్నాడు. ఈపద్యములనే యిటీవల వారెవరో యేర్చికూర్చి వానికి వేంకటమంత్రి శతకమని పేరిడిరిగాని వాస్తవముగ నయ్యవి కవిచేఁ బ్రస్తావన గఁజెప్పఁబడినవేగాని శతకరూపమున రచింపఁబడినవికావు. ఇందులకుఁ దార్కాణముగఁ గొన్నిపద్యములతో సంబంధించియున్న వింతకథలను నిచట వ్రాయు చున్నాఁడను.

1. ఒకసమయమున శృంగవరపుకోట జమీదారులగు శ్రీముఖికాశీపతిరావుగారే గృహమున నేదియోయొక శుభ కార్యము వైభవముతో జరుగుచుండ సమీపగ్రామములలో నున్న బ్రాహ్మణులు సంభావనలఁ గైకొనుటకు శృంగవరపు కోటవచ్చి యుండిరి. సంభావనలిచ్చుటకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణుల నందఱను దొడ్డిపెట్టిరి. ప్రమాదవశమున సూరకవి కూడ దొడ్డిపెట్టఁబడి రెండుయామములు మించు వఱకచ్చటనే యుండవలసివచ్చెను. తాను సూరకవ్వియని పలుమాటలు బంట్రోతులకుఁజెప్పి విడువఁడన్నను వారితనిని విడువరయిరి. సంభావనల నందుకొను బ్రాహ్మణులతోఁబాటు కొంతసేపునకు సూరకవి సంభావన లిచ్చుచున్న వేంకటమంత్రిగారి యెదుటఁబడ నతఁడు “ భావగారూ! మీరేల దొడ్డిపెట్టఁబడిరి? ఇంతవఱకును భోజన ములేక యుంటిరా? అపరాధము క్షమింపుఁడు. అచటనున్న

బంజ్రాతులకుఁ దెలిసినది కాదు" అని జరిగినదానికి వగచుచుండ సూరకవి.

1. క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు

పొలకురు విధితప్ప, నల్ల ♦ పూసలుముత్యాల

తొలఁగుఁగద మగఁడుపోయిన

వెందుకకున్ బొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

అనియొక పద్యమును జెప్పెను.

2. మఱియొకప్పుడు వేంకటమంత్రీగారి యింట జరిగిన యొక బ్రాహ్మణ సమారాధన కొఱకు సమకూర్పఁబడిన వస్తుసమృద్ధిని వణికించుచు సూరకవి యొక పద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు—

క. ఒక్కసముద్రము దక్కఁగఁ

దిక్కినసంద్రములునీయు ♦ దారమహిమచే

జిక్కఁగద ! విప్రభు క్తికి

చెక్కసముగఁ బొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

వడ్డనచేయు చున్న వేంకటమంత్రీగారి సోదరి యీ పద్యమును విని సూరకవితో “భావగారూ ! (వేంకటమంత్రీయు సూరకవియు నొకరి నొకరు ‘భావగారు’ అని పిలుచుకొనుచుండెడివారట.) మీబోటి స్వయంప్రకాశ నియమముగల వారలకుఁ దక్కఁట సముద్రము విడిచినాగము” అని చెప్పి సూరకవి యేమి

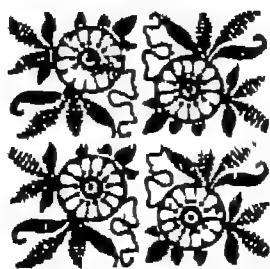
యుఁబ్రతు్యుత్తరముగఁ జెప్ప లేకపోయెను. అంతనచ్చటి భోజనమును జేయు చున్నవారందఱామె సమయస్ఫూర్తిగఁ జేసిన పరియాచకమున కెంతయు సంతసించిరి.

ఇటులనే యీపద్యములలోఁ గొన్నిటికి గాథలుకలవు. ఆ కారణముచేత నీపద్యములు ప్రస్తావనముగఁ జెప్పబడిన వని యూహించుట యుక్తమని నాకుఁదోచెడిని.

ఆటవప్రకరణమునం దుదహరింపఁ బడిన

మ. కరుణాసాగర ! పొట్టుపాటివల్ల వేం ♦ కట్టామధాను స్వసుం
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్శించినావేమి ? త
త్పురిఁగల్పదులు లేవె యాచకులకున్ ♦ భూయాచకశ్రేణికె
వ్వరు(దిక్కేమిది) ? మొండిజగ్గఁడవుఁగా ♦ వా ? వెట్టివైపల్కితిన్.

అను నీపద్యము వేంకటమంత్రి స్వర్గస్థుడైన పిదపఁగవి చేఁజెప్పఁబడినది. ఇయ్యది యామంత్రివరుని యెడలఁ గవికిఁగల గౌరవాతిశయమును దేటపఱచుటయే గాక యాతని వితరణాది సుగుణసంపదనుగూడ విశదపఱచు చున్నది. కారణజన్ముడని జెప్పఁదగిన యీమంత్రి శిఖామణి క్రీ॥వె॥ 1780 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గీర్తిశేషుడై యుండవచ్చును.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

శాపానుగ్రహసమన్విత.

- శ. గణేయకు నూఱుపద్యములు ♦ గంటములేక రచింతుఁదిట్టఁగా
వొడఁగితినా శతాబ్దముని ♦ తూలిపడున్ గుల్కెలరాజముల్
విడువకనుగ్రహించి నిరు ♦ పేదధనాధిపుతుల్యఁజేతునే
నడిపమువాడ నూరన స ♦ మాఖ్యుడ నాకొకరుండు సాటియే.

సూరకవి చాటుభార.

ఇదునెనిమిదవ శతాబ్దమునఁ జాగ్రథప్రబంధ రచనకు
బ్రసిద్ధికెక్కిన కవినరులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు
సూరకవికిఁగల ప్రసిద్ధి యటుండ నతనికిఁదిట్టు కవిత్వమునఁగూఁ
గొప్పపేరు వచ్చినది. “ సూరకవితిట్టు కమసాలిసు త్తిపెట్టు ” అ
లోకమున నిలిచియున్న పలుకులే మీఁది యంశమును వేనోళ్ళ
జాటుచున్నది. అంతియగాక పిండివోలు లక్ష్మణకవి తన “ అ
కావిజయము ” న.

క. “ తెలియ వినురామ కవ్యా
దులు సూరకవి ప్రముఖివృ ♦ ధుస్రదిభాషం
తులు భీమశ్రీనాథుల్
వెలయఁగనాకరణిఁ నిట్ట ♦ లేయాధమతిన్. ”

అనితిట్టు కవిత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కవివరులతో
పాటు సూరకవినిఁ గూడఁ బేర్కొని యున్నాఁడు. శాపానుగ్ర
హముల రెంటిలోను మొదటి దానికిఁగల నిదర్శనములు రెండవ
దాని కుండినట్టుగ నీకవివరుని జీవితము ననుసరించి చెప్పటకు
నాధారములుఁ గానరానందున వేములవాడ భీమకవి మొదలగు
ప్రాచీనకవులవలె మొదటఁ దిట్టుటయుఁ బిదపననుగ్రహించుట
యు నీతని పట్లలేదేమో యని తోచెడిని. కాని తపఃప్రభావ
సంపన్నుడగు నీతనికి నట్టి ప్రభావముండిన నుండవచ్చునని
“ విడువకను గ్రహించి నిరుపేదధనాధిపు తుల్యుఁడేతు ”నను
వాక్యము సందియమును గలిగించుచున్నది. సూరకవి నిండు
జన్మమున నుండి కవితాసామర్థ్యముచేఁ బనకీర్తి చంద్రికల
దేశమునందు వ్యాపింపఁజేయుకాలముననే యడిదము రాముని
తన వాక్పటిమచే గంగాభవానిని నోడించి యాయడిదము వం
శమునకు నొకయద్భుతమగు కీర్తిఁజెచ్చెను. అట్టికీర్తికొలఁ
దినములలోనే, కవితావృత్తిచే నెల్లడలఁ బేరు వడయుచుఁ
సూరకవి నాశ్రయించిన దాయెను. సహజమగు తన సామ
మునకునిది తోడుగాఁగ నితనికిఁ దిట్టుకవిత్వవిషయమునఁగీ
హెచ్చు కాఁజొచ్చెను. వేయేల ! ఆకాలమున నితని యెడల
జనసామాన్యమునకు భక్తికంటె భయమేయెక్కుడుగనుండెను.
సూరకవి తిట్టు కవిత్వముతో సంబంధించిన కొన్ని ముచ్చటలు
నిచ్చటఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

1. ఒకానొకప్పుడు, ఆళ్ళ సరవయ్యయనుపేరుగలయొక కోమటి యింట వివాహముజరిగెను. కవితా సంభావనను గైకొనుటకయి సూరకవి యాకోమటి యింటికిఁబోయి యుండెను. అంత గృహయజమానుడు సరవయ్య “భాబూ ! సూరకవి గారూ ! రేపటి యుదయమున దయచేయ్యండి. కట్నము దాఖలు చేసుకుంటాను.” అనియెను. సరవయ్యకోరిక చొప్పున మఱునాటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు నిర్వహించుకొని సూరకవి వాని యింటికిఁ బోయెను. “బుద్ధిః కర్మానుసరిణీ” యనునట్లు సరవయ్య “వీణ్ణి పాంగర ; బాపరాడు దాచపెట్టినట్టు పొద్దుటే పొరొచ్చేడు” అని సూరకవిని దిట్టెను. ఆపరుషోక్తులు విని సూరన మిగులఁగుపితుఁడై “ఆపామే నిఘ్నఁగరవ అయ్యో సరవా !” అని శపించెను. తిట్టుటయె తడవుగ నొక కృష్ణస్వప్నింటి ముంజూరు దూలమునఁ జేయానుకొనియున్న సరవయ్యను బాడిచి విగత ప్రాణునిజేసెను. అట్టి యద్భుతమున కచ్చటనున్న వారందఱు కలవరపడి చేష్టదక్కి యుండిరి. ఆ సర్పము మాత్ర మచ్చటనున్న వారల నెవ్వరి నేమి యుజేయక తన దారిని బైటకుఁబోయెనట !

2. ఒకప్పుడు సూరకవి చీపురుపల్లెనుండి శృంగవరపుకోటకుఁ బోవుచుండెను. మార్గమధ్యముననున్న ద్వారపూడియను గ్రామమునకుఁ బోయి నాలుగైదు యిండ్లకడఁ ద్రాగుటకు మజ్జిగ నడిగెను. అది యెట్టిపాపమో గాని యొట్టుఁబెట్టినట్లు కవికిఁ

జల్లబొట్టు దొరకదయ్యెను. తానేగిన యిండ్లకడఁ బాడియుండి యుదనకు వార లీయనందులకు వగచి “దూరమైపోయెరా పాడి ద్వారపూడి” యని యొక శాపవాక్యమును పలికెనట. ” దీనికిఁదగినట్టుగ నాటిసాయంకాల మాయైదారిండ్లకడ నావులు గంటెఁడు పాలైన నియ్యలేదట ! గృహయజమాను లట్టివింత కు సూరకవి శాపమే కారణమని యెంచి తుమింపుమని సూరకవి నివేడుకొన యథాప్రకారముగ మఱునాటి నుండియునావులు పాలిచ్చు చుండెనట ! (ఈవింతను సూరకవి శాపానుగ్రహముల రెంటికిని దార్శాణముగఁ జెప్పినను జెప్పవచ్చును.)

3. సూరకవికి ‘చీపురుపల్లె’యందుఁ గొందఱు శిష్యులుండిరని మూడవ ప్రకరణముననే వ్రాసియున్నాను. ఆ విషయమునుఁ దెలియఁజేయుపద్యములోని కడపటి పాదమిట్లున్నది. “ధీరుడై నిలిచె మురపాక సూరఁడొకఁడు” ఒక్క మురపాక సూరన మాత్రము తన శిష్యులలో నుత్తముఁడనియు, స్థిరముగ విద్యగరచెననియుఁ గవిగారి యభిప్రాయమై యుండ దైవమీ పద్య పాదార్థమును వేఱుగ గ్రహించుటచే మురపాక సూరన్న గారి సోదరులు నలువరలోను నతఁడు మాత్రము మిగిలి తక్కినవారు స్వర్గస్తులైరట ! (ఈపద్యమును జెప్పటలోఁ గవియుద్దేశము జరిగినదానికి భిన్నముగ నుండినను బదములగూర్పుచే నొక విపరీతమగు నథాము గలిగెననియు దాని పర్యవసానముగనట్లు జరిగెననియుఁ జెప్పుదురు.)

ఇట్టి వింతలింకను నీకవినిగూర్చి పెక్కులు చెప్పదుట
గాని యవి యెంతవఱకు విస్మయపాత్రములో చెప్పజాలను.
ఏదియెట్లున్నను సూరకవికి మాత్రము తిట్టుకవితవ్యమునఁబ్రఖ్యా
తికలిగి యుండెనని చెప్పటకు సందియములేదు.

‘గడియకు నూలుపద్యములు గంటములేకరచింతు’ అను
వాక్యమును బట్టి సూరకవికి నాశుకవితవ్యమున గొప్పసామర్థ్యము
యుండెనని మనమూహింపవచ్చును. ‘దేశాటనము’ (అటవవ్ర
కరణము) కింద నియ్యబడిన వీరఘట్టాము వృత్తాంత మాతని
యాశుకవితా సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయు చున్నది. ఇంతియ
గొక శతసంఖ్యాకములై యాంధ్ర దేశమున నిలిచియున్నయీ
కవివరుని చాటు పద్యరత్నములు గూడ నద్దానికి సాక్ష్యమిచ్చు
చున్నవని నాయభిప్రాయము.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము:

చెఱువుమీఁదిపద్యములు.

(కృతికర్త అడిదము రామకవి.)

ఈపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని సామాన్యమగునాడుక. కాని యియ్యది మాకుటంబములోఁ బాఠంపర్యముగ నచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధము. కాబట్టి పద్యముల కల్పితమును గొంతవఱకుఁ జెప్పించి యందలి సత్యాసత్యములు పాఠకమహాశయులకు విశదపఱచెదను.

ఈ పంశజులచే మూలపురుషుఁడుగ నెన్నఁబడు నడిదము నారప్పకు * శ్రీవిజయనగర సంస్థాన ప్రభువులలో నొక్కఁడు కృష్ణమరాజు మహారాజులుంగారు రేగయను గ్రామమునఁ గరణికము చేయుటకుఁ గొంతమాన్యమును దయచేసిరి.

* యీయినార నమాత 300 సంవత్సరములక్రిందటన్నదుదాదు (అడిదం నారప్పకు) మజ్జారు మిరాశీపని చూడగలందులకు శ్రీయర కృష్ణదేవు శ్రీనల్లకృష్ణదేవు మహారాజులుంగారు మజ్జారులో గొంతమాన్యం దయచేయించినారు. మహారాజశ్రీ జ. యస్. టయలరు యస్కోవ్ యుతున్. తొమ్మిది యియ్యది పద్యములు విశాఖపట్నంబిల్లో యియ్యది వియనగరం సమస్థానలి భాషతో భీమునిపట్నం సబుమేజుప్రీతు యియ్యది అన్నమరాజు రేగ మిరాశీదారు అడిదం నారాయణప్ప సన్యాసిరాజు పుగె రాలు దాఖలుచేసిన ట్టేటుమెంటు. స్న ౧౭౨౭ ఫసలీ ౧౭౬౨ సంవత్సరం.

ఈశ్వరానుగ్రహముచే నయ్యది నేటివఱకు నీవంశజుల యనుభవములోనే యున్నది. వారిలో నొకకుటుంబము వారు రేగలో నే నివసించుచు గరణికము నేడును జేయుచున్నారు. ఆకుటుంబమువారిలో నొకడగురామకవియే యీపద్యములనుజెప్పెను.

అడిదమువారి యినాము భూములు “అనుములచెఱు” వనునొక చెఱువు క్రిందనున్నవి. ఈ యినాముభూముల మళ్ళిలోఁగొన్నిటిన త్తి నోములచెఱువను నింకొక చెఱువు గలదు. ఈ నోములచెఱువు పూర్తిగా నిండినపుడు మిరాళీ యినాము భూములలోఁ గొన్నిమళ్ళకు ముంపుగలుగును. ఆ నాటికాలమున నీరెండవ చెఱువు పూర్తిగా నిండియుండ రామకవి యొదలగు వారి భూములకు ముంపువలన సస్యనష్టము గలిగెను. అంత రామకవి రేగగ్రామముగుత్తదారగు దంతులూరు, అన్న మరాజుగారితోఁ దనకుఁ గలిగిన నష్టమును గూర్చి చెప్పకొని నీటిముంపుతీయింపుడని యతనినివేడుకొనెను. కానిఅన్నమరాజుగారు రామకవి ప్రార్థనలను బెడచెవినిఁబెట్టిరి. కవికిఁగలిగిన బాధతోలఁగసాధనములేకుండెను. అంతరామకవి యీసమాచారమంతయుఁ దన యేలికయగు శ్రీవిజయరామ గజపతిమహారాజునకుఁ జెలుప నిశ్చయించుకొని యొక యజ్ఞాని బద్యములతో వ్రాసి యామహారాజునకుఁ బంపుకొనెను. ఆపద్యములకే యజ్ఞాపద్యములని వాడుక. ఆవియిందుఁ బొందుపఱచు చున్నాడేమ.

- నీ. అవధారు! దేవ! మ ♦ హాపృథూ! విన్నపం
 బాక్కిహోత్తముడ శు ♦ ద్ధాంధ్రకవిని
 పేరురామన యింటి ♦ పేరడిదమునాడు
 మాజాగధూపాల ♦ రాజురేగ
 నల్లకృష్ణక్షమా ♦ నాయకాగ్రేసరుం
 డెఱ్ఱకృష్ణత్మాత ♦ లేందులిచట
 గరణికధర్మంబు ♦ గల్పించి మాన్యంబు
 దయచేసి రది యాస్ప ♦ దంబు మామ
 గీ. నదియు నీయేడు దంతులూ ♦ రన్ననృపతి
 పత్తముడు గాగ్రు * మెల్లను ♦ గుత్తచేతి
 చెఱువు బిగఁగట్టివ్రజలుజే ♦ కేపడంగ
 ముంపుగట్టించె వరిపొట్టి ♦ ముంపదలచి.
 పీ. విన్నవించెద నాదు ♦ వృత్తాంత మది కొంత
 చిత్తగింపు పరాకు ♦ నేయకుండ
 బొలములొ నొకఁడేరు ♦ పూన్పంగఁ జాలఁడు
 గంగాభవానిధా ♦ కకును జడిసి
 దుక్కిఁపెడ్లను గొని ♦ దున్నుకొంద మటన్న
 బదులియ్యఁ డెవ్వఁడు ♦ పోతనీబు
 ఏకోలియును లేక ♦ యింటనుండెద మన్న
 పాటుకు వచ్చుగం ♦ టాలపన్న
 గీ. ‡ దేశమునవాడు పొన్నూరు ♦ తెన్నుగాదు
 పంట పసలేదు గంటాల ♦ పన్ను పోదు
 మీకు దయరాదు మునుపటి ♦ మిసిమిలేదు
 అరులగుణదీప విజయ రా ♦ మావనీప.

* పా॥ నోముపాలముఁదా

‡ పా॥ దేశనిసబత్తు.

మహారాజునకుఁ బద్యరూపమగునీయజీవపంపుకొనినను
గార్యము లేకపోయెను. గుత్తదారుఁడగు అన్నమరాజుగారి వల
నఁగాని తన ప్రభువులగు విజయనగరాధీశులవలనఁ గాని తన
కుఁగలిగిన బాధతోలఁగ కుండుటచేత వేఱొండు చేయునది లేక
యొక నాఁటియుదయమున రామన స్నానసంధ్యానుష్ఠానములు
నిర్వహించుకొని తాటాకులు గంటముచేత నిడుకొని పొలము
నకుఁ బోయెను. నీటిముంపుచేతఁ జెడుచున్న సస్యమును జూచి
విచారించి తన బాధతోలఁగుటకుఁ దన కవితయే శరణమని
యెంచుకొని కుత్తుకబంటి నీటిలో నిలువఁబడి గంగాభవానిని
నుతించుచు నిట్లొకపద్యమును వ్రాసి వ్రాసిన తాటియాకును నీటి
లో విడిచెను.

శ్రీ. బ్రహ్మండభాండవంశమున కున్న వర్ణము

పద్మ నాభిని పదా ♦ భూమనఁ బొట్టి

సకలరత్నాకర ♦ స్థానమై యుద్ధాంగు

నంబుద్ధీశునిచరణ ♦ నంబు దొక్కి

పరమతత్వజుడై • పడఁగుశౌంతను మహీ

రమణునామాంకభాగము ♦ గమనశ్రేణి

యభిలలోకాత్మ్యముల నుండె మింజినిహరించు

శివుడూ-హూం ❖ నీడల నిలిచి

తనరుహిణి ధన్యము • త్రవముగాదు

పూసపాటిమహాస్వామి భూమియందు

గాలు దొక్కంగ నోడుజం ♦ చాలుడోయనడ

గదలు మీట మాని దివిజగం ♦ గాభవాతి.

ఇట్టి భూషణవాక్యముల చేతఁ దన సంకల్పమహాదేరమిం
జూచి రామన కుపితుఁడై యీక్రింది రీతిని గంగనదూషించు
చు నాలుగుపద్యములను జెప్పెను.

సీ. ఆదిభిక్షుం డీతఁ ♦ డని రోసి విడియాకుఁ

గోనివచ్చి యిట నిల్వఁ ♦ గోరితొక్క
జగడాలచీలి వై ♦ సవతితోఁ బోరాడి

యాగి వచ్చిచోట ♦ డాడితొక్క
నిర్జరాంగనలెల్ల ♦ నీఱంకు వెలిపుచ్చు

దూబవై యిచోటఁ ♦ దూటితొక్క
చీదబాఁపలఁగిన్ ♦ వెల్లుట క్కమిన్

దొలఁగి యిచోటను ♦ నీలిచీతొక్క
వలదు ద్విజభూని కాల్నిల్ప ♦ వరుసగాదు

రవ్వ నీకెల తగదంబు ♦ రాశి కరుగు
నాతి ! యతఁడు కాడటె పిన్న ♦ నాటిమగఁడు

కదలు మిట మాని దివజగం ♦ గాభపాని

సీ. భావింప నిలువెల్ల ♦ భంగంబులే కాని
భంగమొ ల్లొలఁగు తే వృట్టికే లేదు

తిరుగుచో వంకర ♦ తిరుగు టింతయేకాని
తిన్నఁగాఁ దిరుగుట ♦ యెన్నఁడెఱుంగ

మొససి రేయిబగల్గు ♦ మొరయుచుండుటే కాని
మొరయొ కూరకయుండు ♦ టెఱుంగమెపుడు

పాలకల్మి నిరోసి ♦ పల్చనగుటేకాని
పలుచనిగతి మాని ♦ మెలఁగుటెఱుంగ

మనుచు నీలోన నీవైన ♦ యవగుణంబు
లరసి లజ్జించి దివినుండ ♦ కరుగుదెంచి

నిలువు నీరై ననీవిందు ♦ నిలిచితొక్కొ
 కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.
 పీ. పచ్చిమాంసము కల్లు ♦ భక్షించి మత్తెక్కి
 రాణించు తిరుగుప ♦ రాంనులైన
 గంజాయి గుండ హు ♦ క్కాలుడికడి నీళ్లు
 ద్రావి మాన్పడెడు తు ♦ రమ్మలైన
 గోవులఁ బడమొత్తి ♦ కోసి ముక్కలు మెక్కు
 సమదాంధు లగుకొండ ♦ సవరలైన
 తెరవాట్లు గొట్టి క ♦ తెరదొంగలై చాల
 వాలించు తిరుగుచం ♦ డాలు లైన
 భూసురక్షేత్ర మిది యన్నఁ ♦ బోడొకండు
 చిన్నపాలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రములకు
 మాతుకత్వంబు నేయుము ♦ ప్కరులు గలరె
 కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.
 పీ. కృతకాదు లాయెనా ♦ కీలోగ్ర ఫణిఫణా
 నేకపూతార్కరవ ♦ ల్మీకచయము
 విరిదోట లాయెనా ♦ కటకు కంటకకంట
 కాంకురవిస్ఫురి ♦ తాగచయము
 పుష్పబాస్పలాయెనా ♦ నవమంజుల క్వేత
 లవణాలవాలమా ♦ చవుటి నేల
 బొమ్మరిం ధ్లాయెనా ♦ భూరిభేకాండ జా
 ధారమై తనరుకే ♦ దారచయము
 నీకు విహరింప వసతులై ♦ నివ్వటిలెనె
 చిన్నపాలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రములకు
 మాతుకత్వంబు చేయుము ♦ ప్కరులు గలరె
 కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

ఈరీతిగఁ బద్యములు వ్రాసి వ్రాసిన తాటాకులను నీటిలో విడువ నట్టిదూషణకు నహించి యచటనిలిచి యుండుటయు క్తముకాదని తెలుపుటకో యనఁజెలుపులోని నీరు గండ్లితెగిపాటి సముద్రగామియయ్యె. కవికిఁ గలిగినబాధ యంతటితోఁదొలఁగెను. రామన కృతకృత్యుడై పొలమునుండియింటికిఁగెను.

ఈపద్యముల రచనతో సుబంధించి పాఠంపద్యముగ నొకవింత చెప్పఁబడుచుచున్నది. మీఁద వ్రాయఁబడిన యజీపద్యములలో మొదటి దానియెత్తు గీతమునందు “ మాపుట్టిముంపఁ దలఁచి ” యని ప్రయోగించుటచేతఁ గవికిఁ గళత్రాసప్తమైనదట. “ వరిపుట్టి ముంపఁదలఁచి ” అని చెప్పనుద్దేశించినను దైవికముగ మాపుట్టి ముంపఁదలఁచి యని ప్రయోగింపఁబడెనట. ఈగాథయొక్క సత్యాసత్యములు చర్చింపవలసినవిమియు లేదు. కుటుంబములోఁ దరముల వెంబడివచ్చుచున్న యంశమగుటచే నిందుఁ బొందుపఱువ సాహసించితిని.

— పద్యముల కత్యాత్వమును గూర్చిచర్చ. —

1. సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరకవి మరణానంతరము స్వద్రామముగు భూపాలరాజురేగ విడిచి చీపురుపల్లెకు నమీపమున నున్న రామచంద్రపురమును దనకు నివాస స్థలముగ నేర్పఱచుకొనెనని మూఁడవ ప్రకరణమున వ్రాసి యుంటిని. ఇంతియ గాక.

చ-గరిసెలువారిత గాని యొక ♦ గం టెఁడెటుంగము మన్యదేశముల్
 తిరిగి యభీష్టవస్తువులు ♦ దెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలముల్
 నురచిర సత్కవిత్వనిధి ♦ సూరకవీంద్రున కేలగల్గె గం
 చరమును రేగ ? మేఁకమెడ ♦ చన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్

అను నీపద్యమును బట్టి సూరకవికి రేగలో మాన్యమున్నదని తేలుచున్నను నతఁడు కరణికపువృత్తిచే జీవనము చేయుకొనెననియు, దేశాటనము చేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెననియు దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనిని బురస్కరించుచు నీ సూరకవి రామకవిగార్ల కాలమున రేగ గ్రామమునఁ గల జోమి చేయుచున్నవాఁడు సూరకవి కాఁడనియు, రామకవిగాని మఱియొకఁడు గాన కరణికము చేయుచుండితనియు మనమూహిత పవచ్చును. ఇంక మొదటినుండియు ననఁగా రామకవికిఁ బూర్వమునఁ దరుహతను గూడ నీరామకవివంశజులే నేటికిని రేగ గ్రామమునఁ గరణికముచేయు చున్నారు. కాబట్టి నీటిముంపు తగాయిదా గ్రామము గుత్తదారు అన్న మరాజుగారికిని గ్రామ కరణము రామకవికిని గలిగియున్నదని చెప్పుటయే తుక్తము. ఇది పై లక్షానూరికరణికముచేయుచి సూరకవికి దానితో సంబంధమున్నదని చెప్పుట రెంతమాత్రమును సరికాదు. రెండవది శిష్యునిగాక యీవులు సోదరుడారగు అడిదము నారప్పకవి జీవితము క్రిందను నీలాత్రియను ముగ్గురు కుమారులుండెనని సారప్ప యనంతర మీముగ్గురును బితృజ్ఞాతమగు మీరాశీదము

నామును బంచుకొని యనుభవించు చుండిరి. ఈయినాముభూముల నత్తియున్న నోములచెఱువు పూర్తిగ నిండునపుడు కీర్తన్న వంతునకు వచ్చిన పొలమునకే ముంపుతగులును గాని తక్కినవారి పొలముల కంతగా ముంపుతగులదు. అందుచే నీటి ముంపువలన సస్యనష్టమును బొందిన రామనకే దీనితో సంబంధముగలిగి యుండెనని యూహించుట యుక్తముగాని ముంపువలన నెట్టినష్టమును బొందని సూరకవ్యాదులకు సంబంధము కల్పించుట యుక్తముగాదని నాయభిప్రాయము.

3. మాయింటనున్న ప్రాంతప్రతులలోను మాయూరిలో నాన్నేహితుల వద్దనున్న ప్రతులలోను “ పేరురామన ” అనియే పాఠము గానవచ్చుచున్నది. మాగ్రామమునఁ గల ప్రతులలో నెల్ల ఆకి సరవయ్యయను వైశ్యునిచే సంగ్రహియఁబడినది ప్రాచీనమైనదిగఁ గానబడుచున్నది. ఇయ్యది యెఱువది సంవత్సరముల క్రిందటికాలమున గ్రామపురోహితులగు రుద్రావజ్ఞుల నరసింహముగారిచే వ్రాయఁబడినది.

4. ఇదిగాక సుమారు 50 సంవత్సరముల క్రిందటఁ గాలధర్మ మొర్చిన సూరకవి ప్రాప్తృడగు బాలభాస్కరకవి చెప్పిన యీక్రింది నీసపద్యముచేత చెఱువుమీఁది పద్యములతో సూరకవికి సంబంధములేదనియు వానిని రచించినది రామకవియనియు స్పష్టమగుచున్నది.

సీ. విజయరామక్షమా ♦ విభుఁదిట్టి భాస్విన్

ధరణిలో మాఁగిపి ♦ తామహుండు

గంగాభవానిని ♦ గడుదిట్టయైతిట్టి

ఖ్యాతిఁజెన్నొందె మా ♦ తాతయొక్కఁడు

వెలయంగ మగటిప ♦ ల్వొంకనఁ బడఁదిట్టి

తగఁదెగటార్చె మా ♦ తండ్రిగారు

ఆరీతిగాఁదిట్టి ♦ యమపురంబునకును

నిన్నుఁ బంపఁదలంచి ♦ యున్నవాఁడఁ

గాచుకొమ్మిటుమీఁద న ♦ ఖండచండ

దారుణోద్దండ కవితాగ ♦ భీరశక్తి

నీతరముగాదు కలహించి ♦ నిర్వహింపఁ

జ్ఞు పట్టాభిరామనీ ♦ చగుణధామ.

ఈపద్యమును జెప్పిన బాలభాస్కరకవి రామకవికి వరుసకు మనుమఁడు. అందుచేతనే యతఁడు “.....ఖ్యాతిఁజెన్నొందెమాతాత యొక్కఁడు” అని రామకవినిఁ బ్రశంసించినాఁడు. సూరకవి విజయరామగజపతి మహారాజునకు నాస్థానకవిగానుండెనని యైదవప్రకరణమున వ్రాసియే యున్నాఁడను. మాకు టుంబములోఁ దరములవెంబడి వచ్చుచున్న పాడుకను గూడఁ బ్రబల ప్రమాణములలోఁ జేర్పఁదగినదిగా యోచించి మీఁది యంశముల నన్నిటిని బట్టి యాలోచించినచోఁ జెఱువుమీఁది పద్యములతో సూరకవి కెంతమాత్రమును సంబంధము లేదనియు వానిని రామకవియే రచించెననియు స్పష్టముగాక పోదు.

ఇప్పటికి సుమారు నూరునూటయేబది సంవత్సరముల నుండి యీపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని బహుశవ్యాప్తిగాంచినవి. ఇట్టి వాడుక మానుటగబడులో వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధముగా నున్నది. అట్టి విరుద్ధమగు వాడుక నిలిచి యుండుట యుక్తము కాదని యెంచి యందలి సత్యాసత్యములను లోకమునకు వ్యక్తపఱచుట నావిధియని తలచి యీవిమర్శనమును జేసితిని.

పదియవ ప్రకరణము.

గ్రంథరచన.

క. రవియోజుఁగును భువితత్త్వము

భువిలోపలనుండు జమలఁ ♦ బోషించునదా

శివుఁడెఱుఁగు నాట్యతత్త్వము

కవితాతత్త్వంబు నూర ↓ కవికే తెలియున్.

(కవిసమకాలికులు)

పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందుఁ జౌఢప్రబంధ రచనకుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కవులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవి విశేషప్రఖ్యాతి గాంచెను. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలో నాంధ్ర ప్రపంచమునకు లభ్యములై ప్రచారములోనున్నవి యాఱుగ్రంథములు మాత్రము గానవచ్చుచున్నవి. (1) చంద్రమతీపరిణయమును నామాంతరము గల కవిజనరంజనము. (2) కవినంశయ విచ్ఛేదమును లక్షణగ్రంథము. (3) చంద్రాలోకము (భాషాంతరీకరణము.) (4) ఆంధ్రనామశేషము (నిఘంటువు) (5) రామలింగేశ శతకము. (6) శ్రీరామదండకము. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలోఁ గవినంశయ విచ్ఛేదమున వ్రాయఁబడిన మూఁడున్నాలుగు కృత్యాదిపద్యములు తప్ప మఱిదేనియందును గృత్యాదిపద్యములు గానరావు. ఆ కారణము చేత

నితని గ్రంథములను గూర్చిన సమాచారము స్పష్టముగఁ దెలిసి
కొన నవకాశము లేక యున్నది. ఇతనిగ్రంథములలో నెల్ల
ముఖ్యమైనదియుఁ దనకు మిగులబ్రభాతి దెచ్చినదియు నగు
కవిజనరంజనము నందుఁగూడఁ గృత్యాదిపద్యములులేవు. వంశ
చరిత్రమును జెప్ప సంధర్భమున నీవిషయమును గూర్చి ప్రథమ
ప్రకరణమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్చించి యున్న కారణముచేతఁ
జర్వితచర్వణమగునని యెంచి యాచర్చనిచటఁ దిరుగ వ్రాయ
మానితిని.

సూరకవి గ్రంథరచనకుఁ బూని తొలుత్తు కవిజనరం
జనమును రచించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కవి సంశయవిచ్ఛే
దములోని.

క. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁగవిజన రంజనకృతిఁ ♦ గాఢింబితి నే
నడిచము సూరకవీంద్రుఁడ
మృడపదపంకజరిరంను ♦ మృదుమానసుఁడన్.

అను పద్యమును బట్టి యితఁడు కవిసంశయ విచ్ఛేదమును రచిం
చుటకుఁ భూర్వము కవిజనరంజనమురచించెనని తెలియుచున్నది.

✓1. కవి జనరంజనము:—ఇది మూఁడాశ్వాసముల శృం
గారప్రబంధము. ఇందభివణింపఁ బడిన విషయము చంద్రమతీ
హూర్ష్యుండుల వివాహము. తృతీయాశ్వాసాంతమున.

తే. గీ. సత్యమును దృఢవ్రతంబుగా ♦ సంగ్రహించి

రాజనూయాది వివిధాధ్వ ♦ రములొనర్చి

వరగుణోజ్జ్వలసంతాన ♦ వంతుడైక

రమును నుఖముండెనాధరా ♦ రమణమాళి.

అనిచెప్పి హరిశ్చంద్రునిపూర్వకథతోనే ప్రబంధమును ముగించినాఁడు. కథా విన్యాసమునఁ గల్పనాచాతుర్యమును జూపనవకాశమంతగాఁ జిక్కినదికాదు. ఇందలి కథను నొకటిరెండు వాక్యములలో నిట్లు చెప్పవచ్చును.

పూషవంశ భూషణుండగు త్రిశంకుభూపసుతుఁ డయోధ్యానగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని భూమిని బరిపాలించుచుండఁ బుడమికీ దొడవగు విజయాస్పదపురమును దనకుఁ బ్రధాన నగరముగఁ గావించుకొని. యుశీనరథరావరుఁడు రాజ్యపాలనమొనరించు చుండెను. ఆయుశీనరునకుఁ జంద్రమతి యను కుమార్తీ రత్నముజనించెను. ఆమెకు జవ్వనమంకురించిన పిదప హరిశ్చంద్రుని సుగుణసంపదను వినియును నతని మనోహరాకృతిని జిత్రపటమునఁ గనియును నతని యందే తన చిత్తమును హత్తించియుండనాసమాచారము నామెచెలికత్తెల ముఖమున వినినవాడై యుశీనరథరావరుఁడు దృఢవ్రతుండను బ్రాహ్మణోత్తముని హరిశ్చంద్రుని పాలికిఁబుత్తెంచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డావిప్రుని వలనఁజంద్రమతి సుగుణసంపదయు, రూపలావణ్యాతిశయమును విని తనకామె తగిన పత్నియనితలచి తనయంగీకారమునుదృఢ

వ్రతనకుఁజెప్పిపుచ్చ నతఁడాశుభవార్తనుజంద్రమతి జనకునకుఁ
జెలియఁజెప్పెను. పిదప విజయాస్పదపురమునఁ గడువై భవ
ముతో వివాహసన్నాహంబులు జరుగ హరిశ్చంద్రుఁడయోధ్యా
నగరమునుండి తలిఁనెడలి విధ్యుక్తముగఁ జంద్రమతినిఁ బాణి
గ్రహణము చేసికొని సంతోషపూరితహృదయాంతరంగుడై
మామ, యొసఁగిన యరణములతోఁ జంద్రమతినిఁ జేకొని య
యోధ్యానగరమునకు వచ్చి సుఖముగ రాజ్యపాలన మొనర్చు
చుండెను.

ఈ కథనే సూరకవి, మూఁడాశ్వాసములలో 260 పద్య
ములతోఁ జెప్పెను. అందుఁబ్రథ మాశ్వాసము పురవణానాది
కముతోడను, చంద్రమతి జననసౌందర్యాభి వణానముతోడను
ముగియును. ద్వితీయాశ్వాసమున, వసంతము, చంద్రమతీవిరహ
ము, మలయపవ నాద్యుపాలంభము, దృఢప్రిత సందేశమును
ననునవి వణింపఁ బడినవి. తృతీయాశ్వాసమున హరిశ్చంద్రుని
కళ్యాణయాత్ర, చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహాత్మ
వము, నూతనవధూవరుల గృహప్రవేశము, సూర్యాస్తమయ
ము, తమస్సు, తారలు, చంద్రోదయము, ప్రభాతము, కోడికూత,
సూర్యోదయము, మొదలగునవి యభివణింపఁ బడినవి.

ఈప్రబంధరచన యందు సూరకవి తనకుఁ బూర్వులగు
శ్రీనాథాది మహాకవులన్న నెక్కుడుగ ననుసరించియున్నాఁడు.

శై లియందును, గల్పనావిషయమునను నీకవిజనరంజనములోని పద్యములు పెక్కులు నైషధము, వసుచరిత్రము, కవికణకరసాయనము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్రప్రబంధములలోనిపద్యములకు ఛాయగ నున్నవి. కవిత్రయము వారికవిత్వము నితఁడెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించెనో యంతగా శ్రీనాథ మహాకవి గ్రంథములను, — అందుముఖ్యముగ శృంగారనైషధమును — వసుచరిత్రమును, వసుచరిత్రమును బఠించి నట్టుగ నిండలి పద్యములే ప్రబలమగు సాక్ష్యమునిచ్చు చున్నవి. ఈప్రబంధమునందుఁ జేయఁబడిన పురవణానాదులలోఁ గొన్నిమాత్రమిచటఁ జూపఁ బడుచున్నవి.

1. పురము.

క. నూపురము భూపురంజికే

గాపురము జయేందిరకును ♦ గగనతలస్వప్న

గ్ధోపురము భాసిలునయో

ధ్యాపురమిన వంశభూధ ♦ వాధారంబై.

మ. అమరద్వీపవతీ పయోవిహరణ ♦ పాఞ్చింశస్సుగస్త్రీల వ

జ్జిమయాభ్రంకషమంటపాగ్రిములని ♦ చ్చలోక్కిడఁగావించు త

ద్రోమజీవారము వేటనేటుపటుప ♦ నాదించుఁగా దివ్యభా

జముభీషాళికే చమ్మిచూలియని మే ♦ వత్సంబు గావించుటల్.

2. పూదోటలు.

క. పలపులపాణింధమములు

మలయానిలముల విహార ♦ మందిరములు

పూవిలుతుని యాయుధశాలలు

చలువలజన్మస్థలము ల ♦ చటిపూదోటల్.

Omigat
Page 88
60109

3. పద్మాకరములు.

గీ. అతుల దరచక్రమీన రే ♦ ఖాంకములయి
యూర్మికాకంకణద్యతి ♦ నొప్పుమీటి
చారుపద్మాకరమ్ముల ♦ చందమునను
రాజిలుచునుండు పద్మాక ♦ రములువీట.

4. రాజు.

సీ. తనవృధుకీర్తిము ♦ క్తాభత్రమునకు స్వ
గ్గధరంబు కనకదం ♦ డంబుగాంగ
దనప్రతాపసమగ్గి ♦ దావాన్నిశిఖకు వ్యో
మంబుతన్నిధి ♦ మంబుగాంగ
దననిరర్థకదాన ♦ ధారాంబులహరికి
గైలాసశిఖరిసై ♦ కతముగాంగ
దనకటాక్షుస్యంది ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాంగ

గీ. మహినిజెలువొండ మత్తారి ♦ మండలేశ
మనుటమణిగణశాతాయ ♦ మానచరణ
నఖరపాలి నిజాశ్రిత ♦ నఖినహేలి
చారుకీర్తిహర్షంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

5. వసంతము.

చ. వలపులకు న్నిదాన మలి ♦ వారము శోరనికోర్కిజాతికిం
దలఁపని కీడు పాంధసము ♦ దాయముపాలిటివేలు విత్తు శో
కిలముల నోముపంట స్మర ♦ కేవలశౌర్యహుతాశిధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయ మిలర ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

6. విరహము.

1. వీ. ఎనాగపల్కుల ♦ కనగావటంచునో

చెవియొగ్గి వినడయ్యె ♦ జిలకపల్కు
లింతినెమ్మొముతో ♦ నీడుగాదంచునో

తళుకుటద్దముఁజూడ ♦ దలఁపడయ్యె
బూఁబోడి బాహుల ♦ బోలలేవంచునో

పూవుదండలు మేన ♦ బూనడయ్యె
బోలఁతిమై తావితో ♦ బురుడుగాదంచునో

మొనసి కిగంధంబు ♦ ముట్టడయ్యె

గీ. బోడినిట్టూర్పుగాడ్పుతో ♦ పాటిగాద

టంచునొయకీరతాలవృం ♦ తానిలంబు

సాంపునకు నించుకేనిఁగాం ♦ క్షీరపడయ్యె

మదనపాయక భిన్నుడై ♦ మనుజవిభుఁడు.

2. తే. గీ. ఆతనుతాపంబుఁగావించె ♦ మనుషుఁగోరి

సఖులుకైత్యోపచారముల్ ♦ సతికిఁజేయ

దైవమొండొకయర్థంబు ♦ దాగ్రహించి

యతనుతాపంబుఁగావించె ♦ నబ్జముభికి.

3. కా. శయ్యాదంభమునన్ మురాంతకుఁడు భూ ♦ పాకైతవస్ఫూర్తిచే
నయ్యార్యారమణుండుఁదాల్చిరి భుజం ♦ గాఢీకులన్నీయ సా
హాయ్యప్రన్నుటధాటికోర్కనుచో ♦ నబ్జాస్యలాయోర్చువా
రయ్యగంధసమీర! పోవఁగదవ ♦ య్యా! యీకురంగేక్షుగాన్.

7. యాత్ర.

వీ. క్వేతతపతాగ్రి ♦ చీకట్లుదొలఁగించె

రాజన్యభూషణ ♦ రత్నరుమలు

తురగఖురోద్ధూత ♦ ధూళిపంపడఁగించె
 గరిపుష్కరోజ్జి త ♦ కంకణముల
 సింధురమదవృష్టి ♦ సింధులనింకించె
 సామంతమకుటక ♦ స్వణరజంబు
 సైన్యసమ్మన్సం ♦ జనితోష్కఁదొలఁగించె
 నమితపతాకాంబ ♦ రానిలంబు
 సైన్యజనితావరోధంబు ♦ సైన్యముననె
 తొలఁగెనని నైనికాళి సం ♦ తోషమందఁ
 జనియె సైన్యంబు కతిపయ ♦ దినములకును
 రమ్యవిజయాన్వదిపురీవ ♦ రంజుఁజేత.

8. పరిణయము.

మ. అలమనైక్రమలకాంకురాళిదరహః ♦ సాంకూరముల్కన్తవం
 దొలఁకన్మృత్యుపుటొంట్లు గండయుగళిం ♦ దూఁగంగనత్కంకణం
 బులుమోయన్భజమధ్యసీమ రతనం ♦ పుందాళితార్మాణుగాఁ
 దలఁబ్రాల్వోసెలతాఁగియాధలాపయిన్ ♦ ధాతీశుఁడశ్యద్వతిన్.
 క. మంగళతూర్యంబులు పు
 త్యాంగనల శుభాన్వాగీతి ♦ కారావములు
 ప్పొంగంగ హరిశ్చంద్రుఁడు
 మంగలనూత్రింబు చంద్ర ♦ మతికింగట్టెన్.

9. నయవిరచనము.

వీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ♦ ననుజీవులను బ్రోవు
 మిలువేలుపులఁ గొల్పు ♦ మేమణిలక
 పతికిముం దనుభవిం ♦ పకుమేషదాన్ధంబు
 జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరునిమాట

మగఁడు గావించిన ♦ మన్ననకుబ్బకు
 మదిఁగృశింపకు మవ ♦ మానమునకు
 నవనినురాభ్యాగ ♦ తార్థికోటులనెల్ల
 నాప్తబంధువుల య ♦ ట్లాదరింపు
 గీ. కరుణగల్గుము బంధువ ♦ ర్గములకెల్ల
 గురుజనంబుల నెద్భక్తి ♦ గొలువుమెళుదు
 దైవమన్నను గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
 బ్రాణనాథుండు సుమ్ముమా ♦ యమ్మకాన.

10. చందోదయము.

పీ. కుముదినీజ్యంభణాం ♦ కురమూలకందంబు
 తోయజస్త్రిపశ్య ♦ తోహరుండు
 సకలజీవంజీవ ♦ సంజీవనౌషధి
 చక్రవాకీమన ♦ స్తాపకారి
 తిమిరవారణఘటా ♦ సమదమృగేంద్రింబు
 చిత్తజమాంద్యవి ♦ చేదనుండు
 వఖిలదివ్యగుజ ♦ నానేచనకమూర్తి
 బహుశౌషధీప్రియం ♦ భావుకుండు
 మరలయాకటికూడు ము ♦ చ్చులసఁగీడు
 రిక్తలకుతేఁడ్లు వెలుగుల ♦ యిక్కజోఁడు
 లచ్చివైవోడురేబోటి ♦ వెచ్చకాఁడు
 చంద్రుండలరారెనత్కలా ♦ సాంద్రుండగుదు.

11. సూర్యోదయము.

చ. కలువలచూడుతమ్మి చెలి ♦ కాఁడునిశావిభుజంట చుట్టువు
 ల్లులగమినోముపంటలుగ ♦ ఘోటనకున్ వలచూపుమూఁడుమూ

రులునొకటైనరూపుతోగ ♦ రుంజిరిరంగువెలుంగుపోవు పోవు
బలుకులరావుపూర్వగిరి ♦ పైనకుడొప్పెడినేంద్రుడు డెంతయున్.

ఈకవి జనరంజనములోని పద్యములుకొన్ని, నైషధము,
వసుచరిత్రము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్ర ప్రబంధముల యందలి
పద్యముల ననుకరించియున్నవని చెప్పియుంటిని. అట్టి యనుస
రణములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁజూపు చున్నాఁడను.

— నైషధపుఁబోలికలు. —

1. సీ. భక్తిప్రదక్షిణ ♦ ప్రకృమంబులఁ జేసి

నాశుశుక్షుణ్ణికిన్ ♦ పోననంబు

నంశుకగ్నింధి క ♦ శ్యాణకిరీయాచార

మాచరించిరిమంద ♦ హసమెసఁగ

నట్టెత్తిచూచిరి ♦ యాకాశమండలా

స్థానరత్నంబునా ♦ త్తానపాది

ద్రైలోక్యపతి దేవ ♦ తాఫాలతిలకంబు

దివిరియరుంధతి ♦ దేవిఁగనిరి

గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ పుణ్యపు ♦ రంధ్రివర్గ

మంగళాశీర్వచోయుక్త ♦ మహిమశోభ

నాక్షతారోపణంబుల ♦ నాదరించి

రంబుజాక్షియనిషధ దే ♦ శాధిపతియు.

(శృంగారనైషధము 6 ఆ 101 చ.)

సీ. కేలుమొడ్చిరి ప్రద ♦ క్షిణపూర్వకంబుగా

నాశుశుక్షుణ్ణికి న ♦ త్యాదరమునఁ

గాంచిరిగ్రహతార ♦ కామండలోపతి

స్థానసంవాసినా ♦ త్తానపాది

మ. గురువన్న న్ధనమన్నఁ బుణ్యమవినన్ ♦ గోత్రోదయంబున్ దే
వరయన్న స్మనమన్నఁ దుష్టియనినన్ ♦ వాత్సల్యమన్నన్నిజే
శ్వరుడన్నం బరమోపకారమనినన్ ♦ సర్వంబునన్నం దహో
దరి నీకున్ నివధాధినాథుడె నుమి ♦ తథ్యంబుగాఁజెప్పితన్.

సీ. పొటించికొలఁపుమా ♦ భవనదైవంబుల

సవతులఁగొనియాడఁ ♦ సఖులఁబోలె

నారాధనముసేయు ♦ మత్తమామలకెల్లు

కరిజనంబుల మీడఁ ♦ గరుణగల్గి

యలగకుకోపించి ♦ నపుడు నాభునితోడ

మదిలోన నుబ్బుకు ♦ మన్ననలకుఁ

దోడ్కికొడండ్రితో ♦ గూడియాడితిరపు

దాసీజనమకుఁబోవు ♦ తల్లికరణి

తే. బ్రాహ్మణులయందు గురులందు ♦ బంధులందు

భక్తివిశ్వాస సౌహార్ద్ర ♦ పరతనెఱుపు

భవ్యపతి దేవతాచార ♦ పరమపుణ్య

ధర్మమేమరకుండు మా ♦ తల్లికాన.

(శృంగారనైవధము అ. 7-8,9 పద్య॥)

సీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ♦ నను జీవులను బోవు

మిలువేలుపులఁ గొల్వి ♦ మేమటిలక

పతికిముందనుభవిం ♦ పకు మేపదార్థంబు

జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరునిమాట

మగఁడుగావించిన ♦ మన్ననకబ్బకు

మదిఁ గృశింపకు మవ ♦ మానమునకు

నవనినురాభ్యాగ ♦ తార్కికోటులనెల్ల

నాప్తబంధువులయ ♦ ట్లాడరింపు

కరుణగల్గుము బంధువ ♦ గ్రములకెల్ల
 మరుజనంబుల సద్భక్తి ♦ గొలువు మెపుడు
 దైవమన్నచు గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
 బ్రాణనాథుండు నుమ్మ మా ♦ యమ్మకాన.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 54 పద్యము.)

— కవికర్ణరసాయనపుఁ బోలికలు —

ఉ. కన్నులఁజంచలత్వమును ♦ గౌర్యమపాం గవిలోకనంబులం
 జన్నులఁగర్కశత్వముఁ గృ ♦ శత్వముఁగొనునమంద భావము
 న్నెన్నడ పక్రితంగురుల ♦ నెక్కొనఁజేసియు నెట్టిచిత్రమో
 కన్నియ జవ్వనంబుతిరిజ ♦ గజ్జన సన్నతమయ్యె నయ్యెడన్.
 (కవికర్ణరసాయనము 3 ఆ॥ 20 పద్య॥)

ఉ. కన్నులచంచలత్వమును ♦ గబ్బిచనుంగవ కర్కశత్వము
 న్నెన్నడహంధ్యముంగురుల ♦ నెక్కొనువక్రతకానుకార్యము
 న్నన్నతికక్క నొనచల ♦ సంపదబోఁటికటిన్ధరిఁచుట
 న్నన్నియకక్కవేయవగు ♦ గంబులు మిక్కిలికల్మియున్నెడన్.
 (కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 54 పద్య॥)

సూరకవి పద్యములలోని యర్థాంతరన్యాసము మీఁదిపద్యమునకు వన్నెదెచ్చెనని చెప్పనగును.

క. కరమర్థి నేనపెనునం

దెరిగినకుకమోట లేక ♦ ప్రేలుచువృద్ధయం

దెరియింపఁ దొణ్ణగెనింకం

బరభృతములు చెప్పనేల ♦ పంకజివదగా.

(కవికర్ణరసాయనము ఆశ్వా॥ 3. 104 పద్య॥)

అ. మరభృతంబుగానఁ ♦ బరికించి యొకవేళఁ

గొలిపింబుచేయఁ ♦ గూడుఁగాక

తాంతనామధేయ ♦ మెంతయుఁగైకొని
చిలుకనీకుబెట్ట ♦ నేయఁదగునె.

(కవిజనరంజనము ఆశ్వా॥ 2. 50 వ॥)

సీ, మూర్ధాభిషిక్తుల ♦ ముకుటరత్నద్యుతు
లక్ష్మరదీపదీప్తులఁ ♦ గలిపికొనఁగ
రత్నవేత్రపరం ప ♦ రామచుప్పరసతీ
నీరాజనాంశుల ♦ నిలిపికొనఁగ
స్మేరముఖాంబుజ ♦ శ్రీపార్శ్వదోదూయ
మానచామరలక్ష్మి ♦ మాటుకొనఁగ
వందిమాగధులకె ♦ వారంబురావంబు
శుభతూర్వరవములే ♦ జూఱకొనఁగఁ
గీ. బసిడిరథమెక్కి విపులవై ♦ భవముమెఱయఁ
జూపరులకెల్ల వ్రేకఁపుఁ ♦ జోద్యమొదవ
సాంగమైవచ్చు భాగధే ♦ యంబుఁవోలె
మామయింటికి వచ్చెజా. ♦ మాతయపుడు.

(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆశ్వా॥ 175 వ పద్యము.)

సీ, రాజన్యకోటీర ♦ రత్నమరీచులుఁ
గరదీపికాప్రభల్ ♦ గలసిమెలఁగ
నాభీలబటుభేరి ♦ కాఘూరిభాంకృతుల్
మత్తేభఘీంకృతుల్ ♦ మైత్రీసలుప
సుర్వీనురవ్రజా ♦ శీర్వాదనాదము
ల్విములవందిస్తుతు ♦ ల్వియ్యమంద
వారాంగనాదత్త ♦ నీరాజనాంశువుల్
హైమవేత్రద్యుతు ♦ లల్లుకొనఁగ

గీ. భద్రకరినెక్కి రూపవై ♦ భవసమృద్ధి
దశనవ్యగ్ర పారసం ♦ తతికి నేత్ర
వర్మమొనరించుచును సార్వ ♦ భౌముడెపుడు
భూతలాధిపుకుద్ధాంత ♦ మునకువచ్చె.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 20 ప॥)

— వసుచరిత్రపుబోలికలు. —

మ॥ జననాథోత్తముడెంతిఁజూడ ననిమే ♦ వత్సంబు గాంక్షిండు న
య్యనిమేషత్వము కాంతకాంతముఖి చం ♦ ద్రాసేవనానంద వా
సనఁబ్రాపించినఁ గోరునప్పడనిమే ♦ షస్వామి భావంబుఁ గ
న్దొనసెందున్ నృపులుత్తరోత్తరపదా ♦ నూనస్పృహచంచలుల్.

(వసుచరిత్రము 2 అ॥ 64 ప॥)

కా. కారతార్తకనమాగమంబును నెద ♦ న్దాంక్షిడు నేతెంచుడుం
జెంతంజేరఁగఁగోరుఁ జేరుడుఁజూచా ♦ న్లేషాప్తిఁగాంక్షిండుఁగా
నంతందత్కళ లంటఁగోరు ఫలత్య ♦ ప్రాత్యత్వముర్వీవధూ
కాంతాన్వమటంచుఁబల్కు స్మృతివా ♦ క్యన్ముతినానార్థంబుగన్.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 123 ప॥)

II

చ॥ అలిమలవేణియిట్లు వల ♦ యాంక బిసాంకురవన్న గాలికిం
బరిమరిచల్లగాలికిని ♦ జక్కెరఖాణపు తేజిదోలు వూ
విలుకువయాళికిం జిగురు ♦ విందుల నీలిగయాళికిన్ హలా
హలగులికాభద్రుక్మదఘు ♦ నాలికి నాలికిలోఁగి యాత్మలోన్.

(వసుచరిత్రము 3 అ॥ 113 ప॥)

కా॥ అభుకొంచెనప్పడా తొ ♦
య్యలి మధుకరినికర శుక పి ♦ కావలికిన్ జూ

బిలికిఁ జలిబలిపలికయ.

వలికి నిర్విరివిలుతు నెక్కు ♦ ప హాళాహళికిన్.

(కవిజనరంజనము 2 అ॥ 19 ప॥)

III

సీ॥ నటదీశహేసన వి ♦ స్ఫుటితవేధోండరే

ఖలదోచు వరణాంబు ♦ కణికలనంగ

బెల్లుబ్బునిగపె ♦ నెల్లి నెల్లిపదాగ

మూలుముగ్గ బొడము బు ♦ గుద్దములనంగ

రవికి మందేహ ని ♦ ర్మధన సాధనములై

వచ్చిన ద్విజమంత్ర ♦ వణకములన

హరిపదంబును నీశు ♦ శిరమునైన నభంబు

న నభోగతులు నించు ♦ ననలనంగ

తే॥ జరమగిరియను మరకాడు ♦ జలధిసరణి

దరణిడించిన నతడు త ♦ త్సలమగ్న

విమలముక్తాఫలంబులు ♦ వెలికి జొనిపె

ననంగ నవతారకా నికా ♦ యంబులడరె.

(వనుచరిత్రము 4 అ॥ 15 ప॥)

సే॥ ధ్వాంతదంతావళో ♦ త్కర పుష్కరోద్ధూత

గగనగంగాపయః ♦ కణములనంగ

శర్వతాండవ దిదృ ♦ తా సమాగత నిజ

రీ హార మాక్తిక ♦ శ్రేణులనంగ

శభ్ర కళింవబా ♦ హృదమున నిండా

విరిసిన తెలిగల్వ ♦ విరులనంగ

భావి నిశాచుడ్రా ♦ వడిణాంబునకిడు

దిక్కుద్యమల పండి ♦ చుక్కలనంగ

గీ. ద్రిక్కిటిసెనొక్కమొగి నెల్లొదిక్కులందు
 ఊర ఘనసార పాటీర ♦ తారహార
 హీర పారద నారద ♦ శారదాభృ
 గౌరదుచిమిఱు దారకా ♦ వారమపుడు.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 63 పు॥)

IV

సీ॥ తనయకోవిశద ము ♦ క్రాసాధపాళికి

నంబుదాయనము వా ♦ తాయనముగఁ
 దనశౌర్య శిఖిశిఖా ♦ తతికి జాంబూనద
 భూధరంబపరంజి ♦ పూదెగొంగఁ
 దనబల్లోద్ధతరజో ♦ దంభకుంభినికిఁ దా
 రా గ్రహంబులు గర్భ ♦ రత్నములుగఁ
 దన దానధారాశ్శ్య ♦ వనధికి మిన్నేలు
 కల్లోలధుత వారి ♦ కణముగొంగఁ

తే. దన వినూతన నుగుణసం ♦ తానవల్లి
 నముదయంబున కంభోజ ♦ సంభవాండ
 భాండములఖండ ఫల పరం ♦ పరలు గాఁగ
 పరలు భవ్యవిభా విభా ♦ వనుఁడు వనుఁడు.

(వనుచరిత్రము 1 ఆ॥ 116 పు॥)

సీ॥ తనవృధుకీలికాము ♦ క్రాధత్రమునకు స్వ

స్థభరంబు కనకదంబి డంబుగాఁగ
 తనవృతాపసమగ్రి ♦ దావాగ్నిశిఖికు వ్యో
 మంబు తదగ్రిధూ ♦ మంబుగాఁగఁ
 దననిరర్థదాన ♦ భారాంబు తపసికిఁ

గీ. లాసశిఖరి సై ♦ కతముగాఁగఁ
దనకటాక్షస్యంసి ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కభిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాఁగ
గీ. మహినిజెలువొండ మత్తారి ♦ మండలేశ
మకుట మణిగణ శాదాయ ♦ మాన చరణ
సఖరపారి నిజాశ్రిత ♦ నలినహేరి
చారుకీర్తి హరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 28 ప॥)

V

చ. తటులరనిక్కఁ బూతనెఱ ♦ తావియచిక్క నపాంగమాలిక
మెఱుగులుగొక్క నూరుపుల ♦ మేలిమి దేటులుచొక్క హారముల్
కుటుచలుదొక్క ముంగురులు ♦ గొంజెమటం బదనెక్క వేలుపుం
దెఱవయొక్కర్తు చేదిజగ ♦ తీపతికిన్ శిరసంఁట వేడుకన్.

(వనుచరిత్రము 5 ఆ॥ 75 ప॥)

చ. జిలుగుప ముగటదూల నును ♦ జెక్కుల లేజెమరంకురింప గు
బ్బలు నటియింపఁ దాళగతి ♦ బంగరు గాజుమోయి హారము
త్రైగోన నూర్పులుప్పతిల ♦ లేనడుమల్లలనాడ మెల్లనే
యలికులవేణియోతున్ శిర ♦ సంఁటెను గెంజిగురాకుబోడికిన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 26 ప॥)

ఇటులనే యింకను మనుచరిత్రము మెదలగుగ్రంథము
లలోని పద్యములను బోలినపద్యము లిందు నక్కడక్కడనున్నవి
కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిటఁజేర్పమానితిని. ఇట్టి యను
సృతులను దమకవితలోఁ జొప్పించుటయే గొప్పగా నెంచినయా
కాలపుఁ గవిత్వా పరిపాటి ననుసరించి సూరకవి వనుచరిత్రాది

ప్రబంధముల కవిత్వరీతులను గైకొని యన్వార్థాభిధాన మగు
 నీకవిజనరంజనమును జెప్పి యున్నాఁడు. ఈ యనుసరణములు
 కవియొక్క ప్రతిభకును గవితా సామర్థ్యమునకును గొఱతగా
 నెన్నఁబడరాదు గదా? సరసకవితా సామ్రాజ్యపట్టభద్రుడగు
 పెద్దనార్యుఁడు మారన మార్కండేయ పురాణ మనుసరింప
 లేదా! ఏదియెట్లున్నను సూరకవి మాత్రమీకృతిని మిగుల సర
 సముగను జ్ఞానునీయముగను గావించెనని చెప్పకతప్పదు.

సూరకవి కవిత్వమునందలి యర్థాలంకారములు.

అథాఽలంకారము లనేకము లీకవి యీప్రబంధమునఁ
 బ్రయోగించియున్నాఁడు. అట్టియలంకారములుగల పద్యములఁ
 గొన్నిటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను.

1. ఉపమ:—

చ. పుర నికటాంచితో పవన • పుష్పితసాలములం గదల్చుచున్
 వరనులఁజేలుచున్ నుమగ • జగపటలంబులఁ గొల్లలాడుచున్
 మునుచిరఁజపుంజములఁ • జొచ్చినటించుచు మందగాములై
 కరులవలెంజరించుఁ జలి • గాడ్పులు పట్టదశృంఖలల్లగన్.
 (కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 1ర ప॥)

2. క. కల్యాణశ్రంగి జన్మము

పాలించెం దెదీదీక్షిది • భూర్ణనుభాంశు

దలరె నచటనున్న రమా

కల్యాణశ్రంగిఁ దత్క • శంకంబొప్పెన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 3ర ప॥)

2. ఉత్పేక్ష:—

- (1) చ. అనుపమహేమశుద్ధ్య ఘటి ♦ తాంచేదవంత మణిప్రహారిచే
ననయముఁ దత్పురీవర మ ♦ హృహముల్ రెయిదోఁచకుండఁగా
నొనరుచుటంజుమీ గృహము ♦ లొప్పె నిశాంత సమాహ్వాయంబులన్
వినుతియొనర్పఁగాఁ దరమె ♦ వీటనుగగ్గిన రత్నస పదల్.

(కవిజనరంజనము 1 అ॥ 19 ప॥)

ఉ. యామవతీవధూటి బిగి ♦ యారఁ గవుంగిటఁ జేర్చుటం దదం
గామలచందనంబు మయి ♦ నంటెననం దెలుపయ్యె చింబమా ;
కోమలగాత్రి గబ్బిచన్తు ♦ గుబ్బులకన్తురి తొమ్ము సోకన్
నా మహిఁ దత్తు శృంగము గ. ♦ నంబడె గల్వల తేనికయ్యెడన్.

(కవిజనరంజనము 3 అ॥ 73 ప॥)

3. రూపకము:—

1. గీ. చన్ముగొండలకేళివల ♦ సంభవించు
బాహులతలజనించిన ♦ చుట్టవములు
పడఁతి కెంగేఁ తత్కర ♦ ప్లవనములు
జననమొందిన కళికలు ♦ సకియగోళ్లు.

(కవిజనరంజనము 1 అ॥ 57 ప॥)

2. శ్రీ. చిగురాకుపెఱసంజ ♦ జిగికిఁ బాండురకోర

కములు భానురతార ♦ కములుగాఁగఁ

బ్రసవ రసాసార ♦ పటిమంబునను చాలు

కనుమము లృడగండ్ల ♦ గుంపుగాఁగఁ

బ్రవహించు మధునిగ ♦ రములకుఁబుట్టెళ్ళ

నెఱతెచ్చలేనుక త్తి ♦ న్నియలు గాఁగ

మంజుతరనికుంజ ♦ కుంజరంబులకు రో

లంబముల్ శృంఖలా ♦ లతలుగాఁగఁ

తే. బ్రసవకిసలయ ఫలరస ♦ రసికమధుక

ర పిక శుక నికరారవా ♦ క్కాంత దళ ది

గంతరాశము దనరె వ ♦ సంతకాల

మఖిలభూజన రంజనం ♦ బగుచునంత.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 5 ప॥)

4. అతిశయోక్తి:—

శ్రీ. మేనుమించులఁ జేసి ♦ వాని చాంచల్యంబు

వాలుగన్నుల యందుఁ ♦ గీలుకొలిపి

శశిసైమ్యుగమొనర్చి ♦ చంద్రునిందలి కప్పు

కుటిలాలకములందుఁ ♦ గుదురుపఱచి

కెంపువా తెఱఁజేసి ♦ కెంపుకాఠిన్యంబు

బటువు గుబ్బలయందుఁ ♦ బాదుకొలిపి

విరులు గోల్పోనరించి ♦ విరులసౌరభ్యంబు

నిట్టూర్పుగాడ్పుల ♦ మట్టుపఱచి

తే. నలువఁ గావింపఁబోలు నీ ♦ చెలువనార

యనఁగఁజేలువొందె నాచాన ♦ హంసయాన

యమృతపుంబావి యరిదియం ♦ దములదీవి

యాణిముత్తేమృత వలరాజు ♦ నలరుటమ్ము.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 70 ప॥)

2. క. లోకాలోక మహాధర

మోకొట, కులాచలములె ♦ కృతకాదుగ్రిలు, కే

శాకూళులుజలరానులు,

శ్రీకరధృతిసాంద్రుడౌ హా ♦ రిశ్చంద్రునిమన్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 29 ప॥)

5. ఉల్లేఖము:—

1. చ. వలపులకున్నిదాన మలి ♦ వారముకోరనికోర్కి జాతికిం
దలఁపనికీడు పాంథ సము ♦ దాయము పాలిటివేణువిత్తు కో
కిలములనోముపంట స్మర ♦ కేవల శౌర్యహుతాశిధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయమిలఁ ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 31 ప॥)

2. క. చిలుకల చదువులిబిడులయి

యలులకుఁ బానీయశాల ♦ లయి కోకిలమం
డలముల కామెతలయి వల

పులకుని దానంబులగుచుఁ ♦ బొలిచెందరువుల్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 7 ప॥)

3. అర్థాంతరన్యాసము:—

గీ. ఇంతిసౌందర్య రేఖాది ♦ దృక్షచేత

నెపుడు తెరవంతురను, వంచి ♦ నపుడుగోరు

నీమిషసరికల్పితాంత రా ♦ యమువిదిర్ప

భూమిషతులందు వాంఛాపరి ♦ పూతికాగలఁజె.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 37 ప॥)

గీ. విసముఁగంతంబునను చాల్చి ♦ విసముకంటె

నతిభయంకరమూర్తివీ ♦ వని శశాంక !

యుత్తమాంగంబునందు ని ♦ న్నుంచెహరుఁడు

వ్యర్థమే శర్వసర్వజ్ఞ ♦ వైభవంబు.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 40 ప॥)

7. ప్రతీపము:—

1. క. పుడమింబొటియలు దూఁటెఁడు

పిడుగులు నడవులనెడఁగు ♦ బెబ్బిలిగుహలం

దడఁగెడు సింహముసరియే

వడిగలతనమునను రాచ ♦ వారికివీటన్.

2. నీ. ఎలనాగ పల్కుల ♦ కెనగావటంచునో

చెవియొగ్గి వినఁడయ్యె ♦ జిలుకపల్కు
లింతినెమ్మాముతో ♦ నీడు గాదంచునోతళుకుటద్దముఁజూడ ♦ దలఁపఁడయ్యె
బూఁబోడి బాహుల ♦ బోలలేవంచునోపూవుదండలు మేన ♦ బూనఁడయ్యె
బోలఁతిమైతావితో ♦ బురుడుగాదంచునో

మొనసి శ్రీగంధంబు ♦ ముట్టఁడయ్యె

• నీ. బోటి నిట్టూర్పుగాడ్పుతో ♦ సాటిగాద

టంచునో యుశీరతాలవృం ♦ తానిలంబు

సాంపునకు నించుకేనిఁగాం ♦ క్షింపఁడయ్యె

మదనసాయక ఖిన్నుడై ♦ మనుజవిభుఁడు.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 16 ప॥)

8. పరిసంఖ్య:—

నీ. బహుభాషణత్వంబు ♦ పటుశాస్త్రసంవాద

చుంచువిద్యజ్ఞున ♦ స్తోమమంద

కూరభావంబత్యు ♦ దాగవిలాసవ

చ్చుదానినతాకటా ♦ క్షములయంద

చలచలభోపంబు ♦ సముదగ్రభద్రదండ

తావళరాజిహా ♦ క్షములయంద

పక్కిభావంబు ను ♦ ర్వారక్షక్రిమసము
 ద్భటభటాధిజ్యచా ♦ పములయంద
 కాని పురమున జనులందుఁ ♦ గానఁబడెద
 నంగనెంతయు నప్పట్టి ♦ ణముచెలంగు
 హీరమణిమయసాధాగ్రి ♦ హేమకలశ
 భాజితస్వణాదీస్వర్ణ ♦ పద్మమగుచు.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 25 ప॥)

9. సహూక్తి:—

నీ. తరుణపల్లవ లతాం ♦ తములతోఁ గూడనె
 వలరాజు శౌర్యకీ ♦ ర్తులవెలింగె
 నం చితనుమపురం ♦ దాసారములతోన
 విరహిణీ బాష్పంబు ♦ వృష్టిగురిసెఁ
 గమనీయ లతికాపగ్రి ♦ కాండంబు తోడనె
 శుకపిక మధుకరో ♦ త్సుకతనిగిడె
 మలయానిలాంకూర ♦ ములతోనకాముక
 సమితి వాంఛాకంద ♦ శములుప్రిబలె
 భవ్యనవ్యప్రిభా పరం ♦ పరలతోన
 పరిమళంబులు దట్టమై ♦ పర్వెదిశల
 సకలఋతుసార్వభౌమ వ ♦ సంతఋతువు
 త్రిభువనీమోహనంబయి ♦ తేజరిల్ల.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 4 ప॥)

తే. తమమడరెఁ బాంధజనమోహా ♦ తమముతోడ
 వహ్నివెలుగొండె మరుశౌర్య ♦ వహ్నితోడఁ
 దారకలుదెల్వొగనె నభి ♦ సాదికాప
 రంపరలతోడ నెంతయుఁ ♦ బెంపునిటి.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 64 ప॥)

10. అనన్వయము:—

చ. వనితవిలాసభా గవయ ♦ వంబులకుం బరికించి చూడఁగా
 నెన మఱిలేవువాని కవి ♦ యే యెనయంచు మదిం దలంచికా
 యనుపమతన్మనోజ్ఞకర ♦ భాక్యతిగా నొనరించె నూరువు
 ల్వనజదళాయతేక్షణకు ♦ వారిజసంభవు నేరుపెట్టిదో.

11. శ్లేష:—

సీ. పద్మాకరములౌట ♦ భవనరాజంబులు
 విష్ణుపదంబంటి ♦ వినుతికక్కె
 రత్నాకరంబౌట ♦ రమణీయవప్రంబు
 గగన స్రవంతితోఁ ♦ గలసి మెలసె
 నుమనోభిరామత ♦ శోభిల్లుటనుదోట
 క్షతులాపురస్సమ ♦ నిత్యములయ్యె
 రాజవతంసులై ♦ వాజిల్లుటను నృపు
 లమలదుర్గాధి ప ♦ త్యమునమనిరి
 భోగులకు నాశ్రయంబయి ♦ పాలుచుకతన
 సన్నతుకి నెక్కె-నదిబలి ♦ సద్మమనఁగ
 నిత్యకల్యాణ లక్ష్మీచే ♦ నెగడుకతన
 నాపురంబొప్పు విబుధాల ♦ యంబనంగ.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 23 ప॥)

మ. అమృతాంభో నిధి లక్ష్మీతోడనుద ♦ యంబై రాజనంబొల్చి తో
 రముగా సత్పథవతి నానెగడి స ♦ ర్వజ్ఞావతంసుండవై
 కనునీయాఖిల నర్హణంబుల నుతు ♦ ల్లయికోన్ననిన్నెన్నశ
 క్యమె యీయత్పల పత్రలోచనగృహం ♦ గాపాదురాకాశశశి.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 30 ప॥)

తే. కొమ్మల గదల్చునెప్పుడుఁ ♦ గమ్మగాలి
విధుతనయుఁడు మనోజుఁడు ♦ మధుఁడు జాతి
పైరిదోషాకరుండుడు ♦ వల్లభుండు
గలికి వీరికినుగుణంబు ♦ గలుగుటెట్లు.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 34 ప॥)

12. భౌతిమంతము:—

మ అతులోత్సాహము లుప్పతిల్లనిక ♦ ఓ ద్యానంబులం బొల్చు కే
కితతుల్వీటను జిత్రనతనకలా ♦ కేలినిజృంభించు భ
క్యతరాభింకవ రత్న సౌధపటలీ ♦ వాతాయన వాతని
గ్గతకాలాగరుధూపధూమ్యలు మొయి ♦ ల్గానెంచియెల్లప్పుడున్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 21 ప॥)

మీఁదఁజూపిన యలంకారములు గాక యింకను మఱి
కొన్నిగలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిని తటితో విరమించితిని
సరసమగు నర్థమునే మిక్కిలిగ నపేక్షించిన కారణవ
శేత నీకవివరుఁడు వాగాడంబరమున కాశించి శబ్దాలంకారవ
లనంతగాఁ బాటింపలేదు. కాని యర్థసందర్భమునకు భంగము
లేకుండయుచితమైన శబ్దాలంకారములను గూడ నచ్చబచ్చటఁ
గవివాడి యున్నాఁడు:—

X X X X X

1. అనఁగఁజెలువొందెనా చాన ♦ హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిది యం ♦ దములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు ♦ నలరుటమ్ము.

X X X X X

2. సరసనిభమూర్తి వినిహిత ♦ సంశ్రితాతిక
సాధుకీర్తిహరిశ్చంద్ర ♦ చక్రపత్రి.

— నూరకవి కవిత్వము. —

✓ నూరకవికిఁ బిదపనో లేక యతఁడు జీవించియున్న కాలముననో యీ కవిజనరంజనము పండితుల యాదరణమునుబొంది యాంధ్రకవి ప్రపంచమున సబ్బయామాత్య కృతమగు కవిరాజమనోరంజనము మొదలగు గ్రంథములతో పాటు పిల్లవసుచరిత్ర మను ప్రసిద్ధిగాంచి నది. అట్టి ప్రసిద్ధిని బొందుటకు దీనియందలి వసుచరిత్రపుబోలిక లొకకారణమయి యుండుట యటుండ గ్రంథమునందలి వణనాంశముల పట్లగని చూపిన ప్రౌఢిమ యు రసపోషణమును బ్రధాన హేతువులై యుండవచ్చునని తోచెడిని. కథావిన్యాసమునఁ గల్పనా కౌశలమును జూప నవకాశము లేక పోయినను గవి వణనాంశముల పట్ల దన ప్రౌఢిమను జూపి యాధునిక ప్రబంధకవీశ్వరులలో నుత్తమ స్థానము నధిష్ఠించెను.

ఈకవివరునకు సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ జక్కని వైదుష్యము కలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నాటకాలంకార సాహిత్యము కలవాడగుటయే గాక పాణినీయ వ్యాకరణజ్ఞుఁడు గూడనై యుండినట్లుగ నీతని గ్రంథములను బట్టి తెలియవచ్చెడిని. కవిసంశయ విచ్ఛేదములొని.

గీ. ఆంధ్రమర్మంబుఁ బలియంగ ♦ ననువుచును

ప్రకటనంపక్కత రుచితనూ ♦ త్రిములచేత

నవనిఁబాణిని ఘటితనూ ♦ తాత్పర్యము

తెనుఁగు టీకలచేత సా ♦ ధిరపనగునె.

అను నీపద్యమును బట్టియు, శ్రీరామదండకముతోనినం
స్కృతపద భూయిష్ఠమగు రచనను బట్టియు, కనిసంశయ విచ్ఛే
దములో నితఁడు వాడిన “ల్యప్ప్” మున్నగు వ్యాకరణపరి
భాషను బట్టియు నితనికి సంస్కృత వ్యాకరణమునఁ జక్కని
జ్ఞానముకలదని నూహింప వచ్చును.

సర్వవిధముల నుత్తమ కవిత్వమనిచెప్ప నొప్పునది యె
ల్లుండవలెనో నూరకవి, తనకవి సంశయ విచ్ఛేదములో విజ్ఞుఁ
ప్పియున్నాఁడు.

* సీ. యతి, యుక్తవాక్యాను ♦ గతినంటపలయు వ

త్సంబుధేనువు వెంటఁ ♦ దవలినట్లు

మెట్ట మీఁదనుగాలు ♦ పెట్టెగైదండ యం

దిచ్చినట్లులు పొస ♦ మెనయవలయు

సానబట్టిన మణి ♦ చందానబడమల్ల

నారీశుభంగిటం ♦ ధరబువలయు

omitted from
the original

* నూరకవి యాయ భిప్రాయమునే తన యితరగ్రంథముల యందుఁ

గూడఁ దెలిపి యున్నాఁడు—

1. గీ. కవితనేరుపుయతి గూర్చు ♦ కరణిచెలుపు. (రామలింగేశ శతకము)

2. క. యతి దవలవలయు వాగను

గతి ధేనువువెంటనంటి ♦ కదతెడు వత్స

కృతి నదియె కవనచతురిమ

వితరణఖని ! పాన్దూపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

.(వేంకటమంత్రీ శతకము.)

దివివెలుంగు మెలుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లంబు

తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ దెలియవలయు

గీ. నలఁతి తొలపడ్డ చంద్రమం ♦ డలమువలన

జలజలను రాలునమృతంపు ♦ జాలులీల

రసముతులకింప వలెనట్టి ♦ రమ్యకవిత

రసీకరసనా రిరంసచేఁ ♦ బ్రబలకున్నె.

ఇట్టి యాదర్శమును దనముంది శుకొనిన వాఁడగుటచేత నే సూరకవి యీప్రబంధమును గవిజనహృదయా వర్జకముగ నొనర్చి యన్వర్థాభిధానముగఁ జేసి యున్నాఁడు.

కథా సంవిధానమునఁ జెప్పఁబడిన చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులయన్యోన్యానురాగబీజము వారివారిచిత్రపటములను నొకఁడొరు లుపలక్షించుట చేతనే మొలకలెత్తిన వనిచెప్పియు బ్రాహ్మణసందేశమునుజూ నిపియు సంభాష్య విషయనిరూపణము గావించి, యిరువురు రాజ్యాధిపతులు వియ్యమందిన విధమునఁ జంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవమును క్షత్రియోచిత మర్యాదల ననుసరించి మిగుల మనోహరముగ నభివర్ణించియున్నాఁడు. దృఢవ్రతుఁడను బాహ్మణుఁడు హరిశ్చంద్రుని దరికి దూతగావచ్చిన సందర్భమున నాయతిథిని హరిశ్చంద్రుఁడు పూజించుటలో వైదికసంప్రదాయము ననుసరించి సంస్కృతభాషామయముగ నతిథి సత్కారవాక్యములనుగవియిల్లునడపియున్నాఁడు.

పి. వందనంతే విప్రీ • పల్లభాదిమనోహర
 భామ తుభ్యం నదా • భద్రమస్తు
 అత్యోపశిత భవ • దాగమస్తు కుత్య
 విజయాస్పద పురాద్వి • వేకధుర్య
 తవగామకిం ద్విజో • త్తమ్మద్యధవశుషి
 పాహ్మర్మనీషిణ • పార్థివేంద్ర
 యుష్మదాగమన ప్రి • యోజనం కిం విప్ర
 రహసివక్ష్యే ధరా • రమణవర్య
 గీ. యనుచు నశ్యోన్యపరిభాష • లాడి వివహ
 సముఖమంతున్న యోగ్యత • జనులన్లు
 మంతనంబుండె పనుమతి • కాంతుఁడవుడు

బ్రాహ్మణ పూజయునందును - సతిధిపూజయు యజ్ఞ
 ములే యనఁ జనునుగాన (యజ్ = To worship) నట్టియజ్ఞ
 విషయమున వికృతిభాష నుపయోగించుటకన్న బుద్ధితీర్థముగు
 గీర్వాణభాష నుపయోగించుటచేత తరముగా మంతుననిసకలా
 గమ సంప్రదాయాభిజ్ఞుఁడగు సూరకవి తలంచెనా యని యా
 లోచింపనలసి యున్నది. “వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాపశబ్దేరితి
 స్మృత్యనుమిత్య వగమ్యమాహోప శబ్దనిషేధోపి క్రతువిషయ
 ఏవ..... అత ఏవ వ్యాకరణమహా
 భాష్యేనోపపాద్యతే శబ్దనిషేధః క్రతు విషయఏవ నతు న్యవహా
 రవిషయ ఇతి ప్రతిపాదితం. తత్తస్మాత్తేష భాషాభిమానధావే

యాఃపండిత శశాంకాః నిశ్శంకాస్సద్దేశ భాషాకావ్య నిర్మా
ణవివరణంత ఏవ.

(అహోబల పండితయము. 89 పేజీ.)

అను నహోబల పండితుని ధోరణినిబట్టియు నాతఁడుదా
హరించిన మహాభాష్య ప్రమాణమును బట్టియు యజ్ఞవిషయ
మున దేశభాషల నుపయోగించుట సిష్టిద్ధమని తేలుచున్నది
గదా ! ఇట్టి గంభీరముగు సూరకవి యాశయమును బరిశీలించు
వానికెల్లచు నాతనికిఁగల సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞానమును నహో
బలపండితీయాదు లందలి పాండిత్యమును, వైదిక సంప్రదాయా
భిజ్ఞతయు నుచితజ్ఞతయు విశదపడక మానవు.

ఇంక నితనికవితా విశేషములను గూర్చి కొంచెముచెప్ప
వలసి యున్నది. సూరకవికవిత్వముసంస్కృతపదభూయిష్టమై
దుమధుకమై యనర్గళభారకలదై కదళీపాకమున విరాజిల్లుచు
“ కవితాతత్త్వంబు సూరకవికే తెలియుట ” అను నాతని నమ
కాలికుల యభిప్రాయమును దృఢీకరించు చున్నది. ఇతని కవి
తనుగూర్చి పండితులొసఁగిన యభిప్రాయముల నీదిగువఁబొందు
పూచు చున్నాఁడము.

“ అడిదము సూరక—ఇతఁడొక నుకుమారకవి. కవి
జనరంజనమును నొక చిన్న కావ్యమును రచియించిన వాడు.

దానిని పిల్లవనుచరిత్ర మని చెప్పదురు. అది తన పదనీయ వాక్యము నన్వధము చేయుచున్నది. ”

X X X X X

బహుజనపల్లి వీరా రామాచార్యులువారు-(శబ్దరత్నాకరము పీఠిక.)

“ ఇతఁడు చేసిన గ్రంథములలో నెల్ల జన్మదమతీపరిణయము నామాంతరము గల కవిజనరంజనము మిక్కిలి ముహూర్తమైనది. ఇది మూఁడశ్వాసములు గల చిన్న ప్రబంధమైనను, దీనియంతటి గుణమునను బట్టి పండితులు దీనిని పిల్లవనుచరిత్రమని వాడుచున్నారు.

X X X X X

రావుబహదూరు కంఠ వీరేశలింగము పంతులుగారు-

(ఆంధ్రకవుల చరిత్రము కథ భాగము)

“ సుసకవిత్వవైభవో అని యీకవి ప్రాప్తికొనిన విరుదు సార్థకమని యెన్నుచున్నారము. ఇతఁడు రచించిన కవిజనరంజనము నదినికొలది ధ్వనులనుచు మాధుర్యము జలికించుచున్నది. ఆ గ్రంథమున్న విధముల వసుచక్రము తోటి కొన్ని చోట్ల మించి యొప్పుచుండుటచేతనే దాని కప్పటివాడు పిల్లవనుచరిత్రమని పేరిడిరి. కవిత్వము హృద్యముగానుండును. ధ్వనియే ప్రధానముగా నెరిగి కవిత్వములకే భాగము జరిగియుండ

గ్రంథములను రచించి నలుగురొననఁ బేరుబ్రతిష్ఠలఁ గాంచి
యీకవి మించెను. ఈతని కవిత్వమున నజువదిపాళ్ళు సంస్కృత
తమును నలుపదిపాళ్ళు తెనుఁగునుగలదు.

రాజా మంత్రీవ్రగడ భుజంగరావు బహద్దరుగారు-

అంతానీడలను చూచి : (చంద్రాలోకమునకు నుపాధ్యక్షము.)

రాజ్యము ఈ ప్రజల నేక గ్రంథంబులు రచియించె. అందు జరిగిన
మహిమరణయము లేక కవిజనరంజనమను నది ప్రబంధము. ఇది
ప్రబంధమనుదగి దాని రచియించిన కవిపేరు శాశ్వతమైభూషణ
యందుండు నట్టొనర్చె. ”

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుశాస్త్రి - (కవిజీవితములు.)

“...వసుచరిత్రమూహాసి కల్పనములను గథపట్టాల
ను ననుసరించి చెప్పినవారిలో మాఖ్యుల గ్రంథములు పిల్లవసు
భక్తిత్రములుని ప్రసిద్ధినిజైంది యున్నవి.

అదిదమ్మ శూభరకవి ప్రసీతముగ కవిజనరంజనములయ్యి
వల్లభమౌను ను సరసముగనే యున్నది. కాని యిందుగ్రథా భావ
గ్రహణియు, చాపకాదుల దానిని చదివిన ది యట్లు
నగునట్లు. గావున గ్రంథమునకు యిట్లు చెప్పి
వచ్చినట్లు చిహ్నముననుసరించి

✓ కవిసంశయవిచ్ఛేదము:—ఇది మూడు ప్రకరణములు
 లక్షణగ్రంథము. ఇందలి ప్రకరణములకు, తరంగములు చేరు.
 అందు మొదటి రెండుతరంగముల యందును గది తనకులున్న
 ముననున్న వ్యాకరణములలో లేని కొన్ని నూతనవిషయములను
 జేర్చి వానికి సూత్రములుగల్పించి లక్ష్యములను భారతాదిగ్రం
 థములనుండి చూపియున్నాడు. రెండవ తరంగమునందు శకట
 రేఖనిణాయకమును గూర్చి కొంతవఱకును, మూడవ తరంగము
 నందుఁ దద్భవములు గలిగిన విధమును గూర్చి కొంతవివరము
 గను వివరించి యున్నాడు. దీనియందు తాను జేసినవిషయము
 ములను సూరకవి యిట్లు చెప్పియున్నాడు.

క. కవిజన సంతోషనిలోఁ

దవలినపద్ధతులు మఱి యి • తరలక్షణ

త్యుపనిర్దిష్టగతులు చె

ప్పవలయునని వేయొక్క • మఱిచేసె.

క. ప్రియమందఁగఁగవులు కవి

త్రయనుకవిత్వాను సరణి • దప్పక కవినం

శయవిచ్ఛేదంబను నా

వ్యయమిడి లక్షణమొనర్తు • సార్యులు మెచ్చన్.

భారతాదిగ్రంథముల యందు మహాకవులు ప్రయోగిం

చిన్న ప్రయోగములను సూరకవి లక్షణము తత్ఫలముగా పాఠిం

చియుద్ఘాహరించెను. అట్టివానిని గొన్నింటి నీదిగువ జూపు

చున్నాడను.

1. అక్షణము:—

గీ. ఇడగపచ్చను ల్యప్పవై ♦ నిర్వసంధి
 మాత్ర మొక్కొక్కచోటను ♦ మట్టుమోట
 గొలులు నఘమడంపఁ ♦ గోరందు శేఖరు
 వన్నయట్లు కవిజ ♦ నానుమరిని.

ప్రయోగము:—

1. క. ఇరఁదుమదీయ పురోహితుఁ
 తిరనికెడగ నెల్ల చమలె ♦ తింగించిపుడే.

(ఉద్యోగచర్యము.)

2. క.

జమ్మిచనంబాఁగి విడిచి ♦ చావమునాకం
దిమ్మనుడు.....

(విరాటచర్యము.)

3. పీ. తర్పించి యతనికే ♦ దగుదునో తగనో య

నించుకించుక సంక ♦ యింతుకాత్మ.

(నైషధము-శ్రీవాధుఁడు.)

4. చ. నిగి దియనైపులస్వదల ♦ వేటయిరిటగు వీటికోట.

కుద్ధాంధ్రరామాయణము.

(అడవిము బాలభాస్కరుఁడు.)

ఇకారసంధి శ్రుతికట్టువుగా నుండునని పోచీను లద్దాని
 సంగీకరింపరుయిరి. అట్లదానను శ్రుతికట్టువు కాని , ఇకారసంధి
 దుష్టముకాదనియే పోచి యాశయము. “.....

‘రాతెలివెందునుం గలదె’ (ఉద్యోగ పర్వము. 2 పాశ్చాత్యము, 225 పద్యము) అని తిక్కయజ్ఞ ప్రయోగించి యవ్వాఁడు సామాన్యముగా ‘ఇకారము’నకు తాలవ్యాచ్చు పరమగువస్తువు సంధిశ్రుతి హితముగానే యుండును. ఇకారసంధి దుష్టమును నిబంధనమునకు, అకారాదిపరకేకార సంధియే దుష్టమనియెన్నుఁ దగును. ఆలోచింపఁగా, క్షార్థకేకార సంధివిషేషమునతాలవ్య న్వరపరకస్థలముల యందుఁగాదని మహాకవు లభిప్రాయపడినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఇట్టి భాషాత్తత్వమును గనుపెట్టియు మహాకవుల ప్రయోగముననుసరించుకొనియు గనుపెట్టియు తాననే యివ్వించియున్న సమర్థుడగు నూరకవి క్షార్థక సంధివిషయమున నట్టి వ్యవస్థ నేర్పఱచి శ్రుతిహితములును మహాకవి ప్రయత్నములు నునగు నికారపరకక్షార్థకసంధులనే యదాహరించియున్నాఁడు.

2. లక్షణము:—

గీ. కర్మధారయంబు • గాఢించు చోటను
సూదిపలుక వచ్చు • నొక్కచోట
స్ఫుటకృపా విభూతిఁ జొరుచున్ • శివుడంహకు
వభిమతార్థ మిచ్చు • నన్నయట్లు.

ప్రయోగము:—

ఈ.....చె
ల్యారునామియు పోయెగాతవిక రి • మృధీకురిమృధీకృత్.

[కల్యాణశ్లోకము]

అడవిమొక్కలకవి యందలి 'నుమోచ్చతః' అను సూ-
 త్రమును బట్టి, యదంత స్త్రీసమాదులకుఁ బరుషసరళములు పర-
 మగునపుడు ద్వుతాగమము నిత్యముగావచ్చునని తేలుచున్నది
 ఈయభిప్రాయమునే * బాలవ్యాకరణములో సంధిపరిచ్ఛేదము
 లోని యరువదియైదవ సూత్రము విశదీకరించు చున్నది. కాని,
 ఉపాధాతములగు ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కాకుం-
 డటమ. జేసి హినికేయాగమము రాదనియే పోచినా ధునాతనవై-
 యాకరణలో యభిప్రాయము. † బాలవ్యాకరణములోనిసమ-
 సఫరిచ్ఛేదమునందలి యేకవసూత్రమున స్త్రీసమశబ్దమును జెప్పి-
 యో, మరల ధాతుజవిశేషణపదమును గ్రహించుటయే, ధాతు-
 జవిశేషణముల స్త్రీసమములు కానేరవన్న సిద్ధాంతమును వెల్ల-
 డించుచున్నది. లోకవ్యాకరణమునందును మహాకవి వ్యవహా-
 రమునందును ధాతుజవిశేషణములకుఁ బరుషసరళములుపరముల-
 గునపుడు ద్వుతాగమము లేకుండుటయే తటచ గానఁబడుచు-
 న్నది. అట్లయినను గొన్నిచోట్ల మహాకవి ప్రయోగములలో
 ధాతుజవిశేషణములకుఁబరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్వు-
 తాగమము వచ్చుట లేక పోలేదు.

... * సమాసరబుల నుదంతంబులగు స్త్రీసమంబులకుం బుంపులకుం బరుష-
 సరళంబులు పరంబులగునపుడు ద్వుతాగమంబును

† కర్మధారయంబు లోక, స్త్రీసమ, ముగంత, ధాతుజవిశేషణపూర్వ-
 పదంబులు యుండును.

. మ. పలుకుం దొయ్యలిమాళి కాంతికెనయా ♦ బాగాలునయ్యంతి చె
క్కులఁ బోలుదెలనాకులు.....

(పాండురంగమాహాత్మ్యము 1౮॥ తేనాలి రామకృష్ణకవి.)

అట్లు వచ్చినప్పుడట్టి-వోట్ల, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమ
మువచ్చునని సూత్రించుటయే యుచితమై యుండును. కాని
యిప్పటి వైయాకరణు లట్లంగీకరింపక యట్టి స్థలములయందలివి
ధాతుజవిశేషణములు గావనియు నవిదేశ్యములగు స్త్రీసమశబ్ద
ములయి వేఱుగానున్నవనియు సిద్ధాంతీకరించు చున్నారు. కాని
సూరకవి మాత్ర మట్లభిప్రాయపడక, సహజముగాఁ గొన్ని యె
డల నట్లుధాతుజవిశేషణములకుసహితము పరుషసరళేతరములు
పరములగునపుడును, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమము గలదని
యుదాహరించి యున్నాఁడు.

తి. లక్షణము;—

గీ. ధరబుకారాంతశబ్దంబు ♦ ద్వంద్వమైన
రేఫయగుదుఁ బ్రవతికల్లు ♦ దృఢముగా ను
పత్రివరహయ వాగ్వధూ ♦ నేత్రముఖిను
రాభి పందితపాదాబ్జ ♦ యన్నయట్లు.

ప్రయోగము.

ఉ.రామమాం
ధాత్యగఘక్షీతీశులు ము ♦ దంబునఁగాచిరె యే యుగంబునన్.

[ఆదిపర్వము.]

ఈయభిప్రాయమునే బాలవ్యాకరణములో సమాసపరి
చ్ఛేదములోని యిరువదినాల్గవ సూత్రము (ద్వంద్వంబునందు
ఋకారంబునకు రవణంబు విభాషనగు) విశదీకరించుచున్నది.
బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికలో నీసూత్రముక్రింది నీయఁబడిన
వ్యాఖ్యానములోని కొన్ని పంక్తుల నిచట నుదాహరించుచు
న్నాఁడను.

మీఁది పద్యమునందు “ మాంధాతృరఘు క్షితీశులు
అనిన ద్వంద్వంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు రేఫాదేశయుక్తం
బై భారతంబునందున్నట్లు లెంచి యడిదము సూరకవి “గీ. ధర
ఋకారాంత.....యన్నట్లు ” కవి సం—ప్రథమ.
28 ల. అను పద్యలక్షణమునకు లక్ష్యంబుగాఁ జూపెను. అప్పు
కవిపయి పద్యచతుర్థ పాదంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు భార
తరచనాసమయంబున ఋకారాంతముగానె రచియింపఁబడినదని
యెంచి రేఫశ్లిష్టమైన యక్షరంబులకు రేఫశ్లిష్టంబు గాని యక్ష
రంబు ప్రాసంబుగా నుండవచ్చునన్న దానికిఁ బయిపన్యం బుదా
హరణంబుగా నిరూపించెను. కొన్ని ప్రాచీన భారతపుస్తకముల
యందు రేఫయుక్తంబుగాను, మఱికొన్నిటి యందు రేఫవిరహి
తంబుగాను మాంధాతృశబ్ద ముండవచ్చును. కావునఁ బూర్వో
క్తకవులిద్దఱును నుభయవిధంబుగా నభిప్రాయపడిరి. శాస్త్రం
బున ‘మాంధాతృరఘుక్షితీశులు’ అన్న ద్వంద్వంబులో రఘుక్షి
తీశ శబ్దంబు సమాసచరమావయవంబు (కడపటి పదంబు) కాన

దానికిఁ బూర్వంబునందున్న మాంధాతృశబ్దంబునకు రేఫాదేశంబు రావచ్చును. ” (పేజీ 200.)

4. తద్భవపదలక్షణము:—

గీ. ద్విశ్వావర్ణంబు లకును మీఁ ♦ దిదియయొండెఁ
గిరిందిదియ యొండెఁ దొలఁగును ♦ జెందుదుముపు
లొక్కకొన్ని పదంబుల ♦ కురగఘావ
కలుగు బంధుత తటవర్గ ♦ ములఘ శర్వ.

క. ఋత్వమునకు నిత్వమునకు
శేత్వముసిద్ధించు నోత్వ ♦ మెవయును నుత్వం
బౌత్వమునకు నోత్వంబగు
నైత్వం బేత్వమగు నుమశ ♦ రాననమథనా.

సూరకవి యేలకో లక్షణమును జెప్పచు లక్షణభాగము నుదేటగీతిలోను లక్ష్యభాగమును అట వెలదిలోను నొకేపద్యమున వ్రాసియున్నాఁడు. మీఁద నీయఁబడిన ‘ ఇడఁగవచ్చును ల్యప్ప పై నిత్వసంధి ’ అను పద్యమే దీనికిఁదార్శాణము. ఇదెంతయు వింతగాఁ జూపట్టుచున్నది.

సూరకవియుఁ గూచిమంచి తిమ్మకవియు సమకాలికులు గాఁగనఁబడు చున్నారు. ఆ కారణముచేతఁ గవిసంశయ విచ్ఛేదమును సర్వలక్షణ సారసక్రమామును నొకే కాలమునఁబుట్టిన లక్షణగ్రంథములని చెప్పవలెను. తిమ్మకవి గ్రంథము సూరకవి గ్రంథముకంటె నిస్సంశయముగ విపులతరమగు గ్రంథమని చెప్పవలసి యున్నది.

తె చంద్రాలోకము:—ఇది యొకయలంకారశాస్త్రము. దీనిని బీయూషనర్స్ బిరుదాంకితుడగు జయదేవమహాకవిసంస్కృతమున రచించెను. ఇందలి భాగములకు మయూఖములని పేరు. అవిపది. అందు నైదవ మయూఖములోని యథాఽలంకారములను నూటిని దీసికొని సూరకవి తెనిగించెను. సంస్కృతచంద్రాలోక కతకృత్వము నేలకొ సూరకవి కాళిదాసున కారోపించుచు నిట్లొకపద్యమును జెప్పి యున్నాడు.

గీ. బాలురకునైనఁ దెలియఁగఁ ♦ గాళిదాసు

మనురచించెఁ జంద్రాలోక ♦ మనుదిలింగ

భాషఁ జేసితి నీకృప ♦ భవ్యముగను

దీనిఁ గరుణించి కైకొమ్ము ♦ దేవదేవ.

ఈవిషయమున సూరకవి పొరపాటు పడెనని చెప్పక తప్పదు. ఏలయనఁ జంద్రాలోకమును దానినిఁ గాళిదాసురచించినట్లుగాని యట్టిది ప్రచారమున నున్నట్లు గాని తెలియరాదయ్యెను. ఒకప్పుడు సూరకవికి దొరకిన సంస్కృత గ్రంథమున 'కాళిదాసకృత చంద్రాలోకమని' యుండిన నుండవచ్చును. ఆ వాక్రితయందలి యథాఽమును బరిశీలింప నవసరము లేదనుకొని సూరకవి యీతీరునఁ బొరపడియుండిన నుండవచ్చును. ఈరీతిగ భ్రమపడిన వారినొకరగపడు చున్నారు. వారు పురాణనామచంద్రికను వ్రాసిన యెనమండ్రం వేంకటరామయ్యగారు. ఆయన తమ గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసి యున్నారు:—

చంద్రాలోకము—ఒక యలంకార శాస్త్రము. ఇది కాళిదాసకృతము. (పు॥ నా॥ చం॥ 67 వ పేజీ.)

ప్రకృతమున నీయాంధ్ర చంద్రాలోకమునకు మాతృక యేదియో తేలవలసి యున్నది. పరిశీలించి చూడఁగా సూరకవి జయదేవ కృతమగు చంద్రాలోకములోని యథాలంకార మయూఖమునే తెనిగించినట్లుగఁ గనఁబడుచున్నది. కానిశ్రీయుత అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగా రభిప్రాయ పడిన ట్లప్పయ దీక్షితుల వారి కువలయానందకారికలను దెనిగింప లేదు. ఉమాకాంతముగారు తమ యాంధ్రచంద్రాలోక వీతిలో “తన నాదరించిన వేంకటపతిరాయలను దీక్షితుఁడు శతాలంకారము లలోఁ జివరదియైన హేత్వలంకారము యొక్క లక్ష్యమునందు స్మరించెను. ఆలక్ష్యమిది. “లక్ష్మీవిలాసావిదుషాం కటాక్షా వేంకటప్రభోః॥” సూరకవి యీలక్ష్యమునే.

గీ. కార్యకారణములకు నై ♦ కృమగునేనిఁ
గృతులఁగొందఱు హేత్వలం ♦ కృతియయల్డు
సత్కవులకున్ రమావిలా ♦ సములువేంక
శేష్వరకటాక్షములనంగ ♦ నిండుమాలి.

అని యాంధ్రీకరించెను. కనుక సూరకవి కువలయానంద కారిక లనే యాంధ్రీకరించెనని, శశవిషాణప్రాయమైన కాళిదాసకృత చంద్రాలోకమును గాని జయదేవుని చంద్రాలోకమును గాని యాంధ్రీకరింప లేదని స్పష్టమయినది” అని వ్రాసి యున్నారు.

కాని యిందును బొరపాటులు గలవు. 'లక్ష్మీవిలాసానిదుషాం
కటాక్షావేంకటప్రభోః॥' అనుదీనియందలి 'వేంకటప్రభోః' అను
దానిబట్టి దీక్షితుల వారు తమ పోషకులను స్మరించిరనివా
సిరి. కాని యియ్యది జయదేవ కృతచంద్రాలోకముననే కాన
వచ్చుచుండుట చేత నుమాకాంతముగారి యూహ సరికాదని
చెప్పవలెను. ఇచ్చటి వేంకటప్రభు శబ్దమును దైవపరముగాఁ
దీసికొనవలెను గాని ప్రభుపరముగాముడివేయరాదు. కాబట్టి
సూరకవి యాంధ్రీకరణమునకు జయదేవుని గ్రంథమే మూల
మని తలఁపవలెను.

సూరకవి యాంధ్రీకరణము సంస్కృత చందాలోకము
నకుఁ జాలవఱకు దగ్గఱగనే యున్నది. అప్పయదీక్షితుల వారి
గ్రంథసహాయము నితఁడపేక్షింపక పోలేదు. అవసరమగు పట్లఁ
గువలయానందములోని విషయముల నితఁడు గ్రహించి వాడు
కొనెను. మొత్తము మీఁద సూరకవి యాంధ్రీకరణము సరస
ముగను, ఉపయోగకరముగను నున్నది. ఉదాహరణమునకయి
కొన్ని శ్లోకములను, పద్యములను నిచటఁ జూపు చున్నాఁడను.

శ్లో॥ ఉపమా యత్ర సాదృశ్యం । లక్ష్మీరుల్లసతి ద్వయోః ।

హంసీవ కృష్ణతేకీర్తి । స్పష్టంగా మహాహతే ॥

పణ్యోపమాన ధర్మాణా । ముపమా వాచకస్యచ ।

ఏక ద్విత్వోనుపాదానా । ద్భిన్నా లుప్తోపమాప్తధా ॥

శ్లో॥ పణ్యోపమాన ముపమాన • వాచకము స

మానధర్మము సంఘటిం • పనగునుపమ :

హంసించుచు నీకీర్తి ధి యబ్జనాభ
యభిగంగావగాహనం ధి బాచరించు.

(మీదిరెండు శ్లోకములలోని లక్షణములనుండి పూర్ణోపమ
లక్షణమును గ్రహించి మూలములోని లక్ష్యమునే యిచ్చినాడు.)

(2) శ్లో॥ చేద్బింబ పృతిబింబత్వం । దృష్టాంత స్తదలంకృతిః ।
త్యమేవ కీర్తిమానాజ । నిధురేవహి కాంతిమాన్ ॥

క. శృతిబింబ ప్రతిబింబా
కృతిదగ దృష్టాంతమగును ధి నృపనీవసము
న్నతికీర్తి నమన్వితుడవు
నితకోణుడు కాంతియుతుడు ధి క్షీతి ననుపోల్కిన్.

(ఈపద్యము మూలమునకు సరిగనున్నది.)

(3) శ్లో॥ పశ్యోత్తరాంతరాభిన్న । మత్తరంచిత్రముత్తరం
దాగోవణరతాః । కేభేతూః కించలంపయా ॥

క. పరగః శృణులందుఁ బ్రశ్నో
త్తరమనఁగనలంకియా వ ధి తంసముప్రశ్నో
గములొకటయిన, నద్దీ
శ రవాహన మనఁగనరన ధి నమ్మతమగుచున్.

ఇచ్చట మూలములోని లక్ష మును మాత్రము గ
హించి లక్ష్యము నాంధీ కరించుట దుస్సాధ్యమగుటచేత వేరొ
కటి పొందుపఱచెను.

ఇట్టిరీతులనే దీనినిదెనిగించుటలోగవి యనుసరించెను.

4 శ్రీరామదండకము:—సూరకవి యిందుఁదనయుభయ భాషాపాండిత్యమును వెల్లడించుచు రమాయణ కథను సంక్షేపముగా వణికించి యున్నాఁడు. ఇందలి కవితాధోరణిని దెల్పుటకయి కొంతభాగము నిచట నుదాహరించు చున్నాఁడను.

“.....మాయాకురంగాత్మతీన్ రావణప్రేరితుండౌచు మారీచుఁడేతే
ర సీతాప్రయత్నంబునద్దజ్జిఘ్నాపరాయత్తచిత్తుండనై నీవు బోవ స్వశాన్యుం
డు సీతాసతిన్దొంసు లంకాపురిజేర నీవంత మారీచు దున్నాడి తత్పక్షకాలా స
మీపంబున జ్ఞానకి న్నానకార్తిన్మరారు ల్పురారు త్తరణ్యంశు జాలాశరణ్యం
బరణ్యం బగణ్యంబు లేవేళల న్వాళశశర్దులశుండాలముల్ హతటిద్దాతి
హ మానసాహ్లాదసంధాతి హి ప్రేయసి క్వాసి యఁచాయరణ్యాని నీవాధ
ణ్యాత్మజ స్వెస్కుచున్ రావణోత్కృష్టకాయు స్వటాయున్నిరీక్షించి నీ
కాకబంధున్బడన్జెండి లోకై కబంధుండవై పొల్చియిందందిరాజీవ రాజీవరాజీ
సరామోదసంపాధి పంపాసరస్తీరదేశంబున నైత్రితోమైత్రి గావించివాలిన్మ
హా సత్వశాలి న్సముచ్చండకాండాహతి న్జేడవే చండవేదండము జ్ఞేండు పం
చాస్యమునోలి న్నీంతట న్భానుమత్సూనునినీశభద్రాసనాసీనుని జ్ఞేసిన న్బా
సత్తై భూనుతాశ్వేషణార్థంబు కాఖామృగాధీశుల స్బంపువేళ స్మహావేగవం
తున్ హనూమంతు నద్దక్షిణాశావ్రదేశంబు వెన్క నియోగించినన్వాయు
నూనుండు భూభృతసదృక్కర్కటాశీధులీధాకితాభృంకషాదభృవీచీసమీచీ
సవారాన్నిధి న్జైంగున న్దాటి లంకాపురోద్యానమధ్యంబున న్దురనక్తంచరీచం
చరీకాలకోపేతసీత నిరీక్షించి ప్రాతారవింబోలి సీతారవిందాస్య చేతోర
విరదంబునానందమొడిచి యంతన్యతోద్యానవిద్రావణుండౌచు క్షేళాక
రాళాననోగ్రాహవాహంయు నక్తంచరుల్లోల్వ న్తొదిరత్తోబలాధ్యక్షులేతెం
చియుద్వృత్తిమైహత్తిదండెత్తినన్బిండిపిండై సముత్తుంగ మాతంగముల్పాగ్గున్మగ్నై
తారంగంబులునైక్కుచెక్కు శతాంగంబులున్నజ్జనజ్జే భటాంగంబులున్నేలన్మై

గూల నీలీలఁ దత్తై న్య ముద్ధూత చైతన్యముజ్జేసి యుద్వేలకోలాహలాభీలహే
లాసముల్లాసినై యత్తుని జ్వేండుచెండాడి త్రైయక్షవీక్షాశుశుక్షణ్యపేక్షా కృ
చుత్తైలవాలాగ్రి బద్ధాంశుకప్రిన్ఫర ద్విన్ఫలింగచ్ఛటాభీలకీలా కరాళాగ్ని
లంకాపురాగారము ల్భస్మసాత్కారముల్పేసి వేశంతమున్నోలె తానాసరస్వతి
తముద్దాటి నిన్దాంచి లంకాపురోద్ధాన మధ్యస్థితాం దానవీసంవృతాం త్వద్వి
యోగవ్యధాక్షిప్తగాత్రీం విజేహేంద్రిపుత్రీ మపశ్యం రఘూత్తంస యంచు
స్సధామాధురీశ్శ్రీధురీణో క్తుల నిన్నవింపంగ.....”

5. ఆంధ్రీనామశేషము:—ఇది పద్యరూపమున నున్న
యొక నిఘంటువు. పైడిపాటి లక్ష్మణకవి కృతమగు నాంధ్రీనా
మసంగ్రహమునందు లేని పదములను జేర్చి యీనిఘంటువును
సూరకవి రచియించినాఁడు. ఆవిషయమునే యతడిగ్రంథారం
భమున నిట్లుచెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. ఆంధ్రీనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
యన్ని తెనుఁగు మఱుఁగు ♦ లరసికూర్చి
యాంధ్రీనామశేష ♦ మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ♦ దేవదేవ.

ఆంధ్రీపదజాలము నొకచోట నేర్చి కూర్చి వివిధవర్ణులు
గా విభాగించి గ్రంథముగాఁ జేయుటయేమిగులఁ గష్టమగుపని.
అట్టి ఘనకార్యమొక రొనర్చిన పిదప దానియందలి విశిష్టభాగ
ములఁ బూరించుట మతియుఁ గష్టము. ఈకార్యమును సూర
కవి కడుశ్లాఘనీయముగఁ జేసి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు

డయ్యెను. ఆంధ్రీనామసంగ్రహము వలె నీ శేషముకూడఁ జాల
 నుపయోగకరమైన నిఘంటువుగాఁ బరిగణింపఁబడి, యాంధ్రీ
 లచేఁబరింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథములు ప్రాయశఃకముగఁ
 గవుల కవితాధోరణిని జూపనవకాశ మియ్యనట్టివి. అయినను
 నూరకవి కవితా ప్రవాహము మాత్రమట్లు పక్కిలి పరిణామ
 మునెందక దీనియందును, నిరాఘాటముగా వెలయుచునే యు
 న్నదనుటకు నీక్రింది రెండుపద్యములను బొందుపఱచు చు
 న్నాడను-

తే. పెంపుఁజెందెను, దామర ♦ తంపరయ్యెఁ
 బబలె, నెగఁడెను; గొనసాగ ♦ బలిపెఁ బెరిగె
 ననఁగఁ రేకేత్తె ననఁగఁజే ♦ శృయ్యెవృద్ధిఁ
 బొందెననుటకు శేషాహి ♦ భూషితాంగ.

తే. అగపడకపోయె, విచ్చు మొ ♦ గ్గయ్యె, ననఁగఁ
 గంటఁ బడఁడయ్యెఁ బంచబం ♦ గాళమయ్యె
 ననఁగ దృగ్గోచరంబయ్యె ♦ ననుట పేళ్ళు
 శయఘటితశూల ! నైయాఘ్ర ♦ చర్మచేల !

రామలింగేశ శతకము:—నూరకవి గ్రంథములలో నెల్ల
 మిగుల జనరంజకమైనదియు, సతనికాలముననే పలువురచే నాద
 రింపఁబడినదియు నగు నీ శతకము క్రీస్తుశకము 1770-1785 సం
 వత్సరముల మధ్యకాలమున రచింపఁబడినదని యూహించుట
 కుఁదగిన యాధారములున్నవి. శ్రీవిజయనగర ప్రభువులును
 గవికి నాశ్రయములునునగు శ్రీచినవిజయరామ గజపతిమహారాజు

లుంగారి రాజ్యకాలమున దివానుగా నుండిన సీతారామరాజు గారి చండశాసనత్వమును, దద్వారమున దేశమునకుఁ గలిగిన ప్రజాపీడయు, నాటిసాంఘిక స్థితియు, రాజకీయస్థితియు నిందు నన్యూపదేశముగ వెల్లడించుటయే కవి ముఖ్యాభిప్రాయమైనట్లు గ దీనిఁజదివిన వారికిఁ దప్పక స్ఫురంపక మానదు. సీతారామ రాజుగారు పెట్టిన బాధలే యీ గ్రంథము కవి వ్రాయుటకుఁగా రణమని యాంధ్రకవుల చరిత్రమిట్లు నుడువుచున్నది.

“ సీతారామరాజుగారిట్లు పరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదులకిచ్చిన భూములను, పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మాన్యములను గూడ లాగుకొనిప్రజలను సహితము ఖోభపెట్ట నారంభించెను. ఈయన పెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశశతకముచేయునట్లు చేసినవి. ” ఈ యూహ సరియైనను గావచ్చును. కాని యాకాలపు విజయనగర రాజ్య వ్యవస్థకు బాగుగ గమనించి చూచినచో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును, పరిపాలనా ప్రావీణ్యమును, రాజనీతి వైదుష్యమును నీపూసపాటి రాజ్యమును గొప్పయాన్నత్వము నకుఁ దెచ్చుటకుఁ గారణములయినవని చెప్పి తీరవలెను. విజయ నగరము వారికిఁ బక్కలోని బలములవలె నుండిన ప్రబలులగు రాజులను మన్నెరాజులను జయించి రాజ్యమును విస్తరింపఁజే నదీ సీతారామరాజుగారే. సులభముగ లొంగు పాటులోనికిరా జమీదారుల నదిమి చాకచక్యముచేఁ బట్టితెచ్చి విజయనగరమునఁ గారాగృహబద్ధులుగఁ జేసెడివారు. ఇప్పడిపట్టణమున గోటకు నెదుటనున్న ‘ బొంకులదిబ్బ ’ యను బయలు నాఁచు

“బంకూల్” — అనఁగా — జై లుఖానా యుండిన స్థలమని యూహింపవచ్చును. బంకూల్ శబ్దవికారమే బొంకులయినది ఆకారాగారము శిథిలమైనశింప నాస్థలమును జనులు బంకూల్దిబ్బయనెడివారు. అదియే రానురాను బొంకులదిబ్బయైనదని నిశ్చయముగా మనము చెప్పవచ్చును.

పూసపాటి వారీకై ఫీదు, డిప్రీక్టమ్యాన్యూల్, డిప్రీక్టగెజటీయరు మొదలగు గ్రంథముల యందు నీయఁబడిన యానాటి వృత్తాంతమును జూచినపుడు సీతారామరాజుగారి క్రౌర్యము, నిరంకుశాధికారము మున్నగునవి వెల్లడియగును. కాని యప్పటి యవసరమును బట్టి, యాతఁడారీతిగఁ జేయవలసివచ్చెనని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును.

సూతనరాజ్య నిర్మాణమునఁ గలుగు కష్టములను న్యాయబుద్ధితో సరయఁ బ్రయత్నింపని వారలీ సీతారామరాజుగారి పరిపాలనా విధానములను నిందింపవచ్చును. ఇట్లునే జెప్పఁబూనినను సీతారామరాజుగారి యందెట్టి లోపములును లేవని చూప నేనుద్యమింపలేదు, సూరకవి బలవత్తరమగు సీదూషణ గర్భకావ్యము (Satire) నిహేతుకముగ వ్రాసెనని నాయభిప్రాయమెంత మాత్రముగాదు. తగిన కారణములుండిన నుండవచ్చును. ఏది యెట్లున్నను సీతకము పండితపామర జనరంజకమై యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గల శతకరాజములలో నుత్తమ స్థానమధిష్టించి యున్నది. కవితాధోరణిని డెలుప్పఁ గొన్నిపద్యములిచటఁ బొందుపఱచు మన్నాఁడను.

నీ. మాన్యంబు లీయ స ♦ మర్థుడొక్కఁడు లేఁడు
 మాన్యము లెఱుప సా ♦ మంతు లందఁ
 ఁండినయూళ్ళగో ♦ డెఱిగింపఁ డెవ్వఁడు
 బండినయూ లెన్నఁ ♦ బాధులందఁ
 తిఁతఁడు వేద యటంచు ♦ నెఱిగింపఁ డెవ్వఁడు
 గలవానిసిరి యెంచఁ ♦ గలరు చాలఁ
 దనయాలి చీకటి ♦ తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడు
 బెఱకాంతఱంకెన్నఁ ♦ బెద్దలందఁ

తే. తిట్టిదుష్టుల కధికార ♦ మిచ్చినట్టి
 రాజు ననవలెఁగొక దు ♦ ర్నయొల ననఁగ
 నేమిపని యున్నయదిసత్క ♦ తిందులకును
 రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవా స.

నీ. పదుగురుఁ గోఁతివెం ♦ బడి సంచరింపరే
 వాహకు లేరె శ ♦ వంబునకును
 గంగిరెద్దుకు లేఁజ ♦ ఘనతూర్యరావముల్
 కలిమి గల్గఁదె వార ♦ కామినులకుఁ
 బులి గోవుఁ జంపి న ♦ క్కలను బోషింపదే
 స్థూలకాయము లేదె ♦ దున్నలకును
 ఋషిపుంటికి లేదె ♦ పుట్టంబుఁ జాట్టుట
 వేణుధరుఁ డెద్దు ♦ వెంట రాదె

తే. న్యాయవద్ధతి నడువని ♦ యవనిపతికి
 నెన్నిచిన్నెలు గలిగిన ♦ నెందుకొఱకు
 నంతమునఁ జూడవలయు నా ♦ యయ్యసుఖము
 రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

నీ. భయ మేల కొండంత ♦ పగతుండు నాకున్న
 మేరువు వంచిన ♦ మేటి గలుగ
 నాకేల శోకసం ♦ తాపంబునను గుండ
 శీతాంశుమాళి నా ♦ చెంత నిలువ
 దస్కరభీతికి ♦ దల్లడిల్లగ నేల
 ప్రహేళికతో కూల ♦ పాణినిలువ
 నగ్నిభీతికి నాకు ♦ సశుకుండెందగ నేల
 గంగాధరుండు నా ♦ కడ వసింప
 తే. ననుచు నెంతటి కెంతటి ♦ కలుకు లేక
 నమ్మియుంటిని నీప్రాపు ♦ నామనమున
 జాగరూకుడవై నన్ను ♦ సాకు మమ్యు
 రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

— వేరిసమాప్తి. —

ఇంతదముక సూరకవి గ్రంథముల నొక్కొక్కదానిని
 బ్రత్యేకముగఁ దీసికొని నాకుఁదోచిన విధమున విమర్శనముఁ
 గావించితిని. ఇంక నొక్కయంశము చర్చి పవలసి యున్నది.
 తనకుఁ బూర్వులగు కవులనుసరించిన మార్గములనే బుడచు
 నరించెనా లేక కొత్తతోవల నవలంబించెనా యన్నంగతి
 పరిశీలింప వలసియున్నది. ప్రథమాంధ్ర కవియు వాగయశాస
 నుఁడును నగు నన్నయభట్టు మహాభారతమున.

ఉ. “ సారమతింగవీందులు పరి ♦ సన్నకథా కవితార్థయుక్తితో
 నారసిమేలునా,నితరు ♦ లక్షరరమ్యత శాదరింప”.....

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

దీనినిబట్టి సారమతులగు కవీంద్రులు, అక్షర రమ్యతనా
చరింపరని తేలుచున్నది. ఇంతియె గాక తాను “ నానారుచిహ్న
ధానూక్తినిధి ” యని చెప్పుకొనియెను. కాబట్టి ప్రశంసనీయ
మగు కావ్యమునందుఁ బ్రసన్నమగు కథయు, ప్రసన్నమగు కవి
తయు, సథా యుక్తియు నుండవలెనని యామహాకవి యభిప్రాయము. అంతియె గాని యాలంకారిక గ్రంథముల యందుఁజె
ప్పబడిన విశేషగుణముల నన్నింటిని బ్రధానముగఁ జెప్పలేదు.
కవి బ్రహ్మయగు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున

ఉ. భూర్భువోః చిత్తులకుఁ ♦ బోలు ననం దలఁపన్ దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధవహుఁ ♦ చందమునం బొకబుంబుచేసి యిం
పారెడుపల్కులం బడయ ♦ నప్పలును ల్పరిగుచ్చిన్లు గాఁ
జేరుప నేరఁగా వలయుఁ ♦ జేగుద నేఁ గృతి యన్నవారికెన్.

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం

దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ ♦ దగియుండెడు మా

టలు గొని వళులుం బ్రాసం

బులు నిలుపకయొగివి బులిమి ♦ పుచ్చుట చదురే.

యని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇందువలన, శబ్దములను ఒక్కొక్క
ర్చుటయు, యతిప్రాసముల కొరకథాశౌరవమును జెఱుపకు
టయు సత్కవీంద్ర మార్గమని తెలియుచున్నది. మఱియుఁదల
కవిత్వము “ సరసమధురవచోగుంభనసుప్రసాదసంబోధన గో
చరబహువిధార్థ తాత్పర్యము ” కలిగి యుండునని కూడఁజెప్పి
యన్నాఁడు. దీనిబట్టి చూడ నక్షరరమ్యతయు, సర్థశౌరవము
నూ సత్కవీంద్ర సమ్మతమనియే తేలుచున్నది. నన్నయకాల
మున నక్షరరమ్యత కంతయాదరము లేక పోయినను దిక్కన

నాటికిఁగొంతవఱకుఁగలిగినదని యూహింపవచ్చును. మొత్తము మీఁద నాంధ్రమహాభారత కపులు శబ్దాలంకారములకు నంత గఁబాముఖ్యము సిచ్చి యుండలేదని వారి కవిత్వము వలన స్పష్టమగుచున్నది.

కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట నాంధ్రభాగవత కృతికతకయగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు తన గ్రంథమున శబ్దాలంకారములను విరివిగా జూనిపి యట్టి కవితను సత్కవిజనాదరణీయముగఁ జేసినాఁడు. పదపవచ్చిన యాంధ్రకవితా పితామహుఁడగు నల్లసాని పెద్దనార్యుఁడు తాను రచించిన “సింహావలోకనము” నుత్పలమాలిక యందుఁ గవిత్వరీతు లెట్లుండవలెనో చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమును బూర్తిగ నిచట నుదాహరింపననకాశము లేక యందలి సారాంశమును జెప్పుచున్నాఁడను. కవిత్వము మెఱుగుగతిగి రుచికరమయి, మనస్సు నాకషిణించు శక్తిగలదియై, కిన్నరస్వరము వలె మనమును బరవశత్వమునొందించి వింతలగు కోర్కెలను బుట్టింపఁ దగినగమనముతో రసమును విరజల్లుచుండ వలెను. ఇట్టి యాదర్శమును పెద్దనార్యుఁడు ప్రదర్శించినను, “పూతమెఱుంగులు” అనెడి మాలికను జూచినప్పుడు శ్రీనివాసుఖమునకు నధఃగౌరవముతో సమానమగు ప్రాధాన్యము నతఁడంగీకరించి నట్లగపడును. అంతియే గాక యతఁడు శ్రావ్యతకుఁ బక్షపాతము చూపెనని కూడఁ దోచును.

పెద్దనామార్యునకుఁ బిమ్మటను బదునెనిమిదవ శతాబ్ద ప్రారంభమునను నాంధ్రకవిత్వమున కొక విధముగు ధీమాదశ

పొడసూప మొదలుపెట్టెను. ఆసమయముననే సూరకవి గ్రంథ
రచన కారంభించెను. పెద్దనగారి యుత్పలమాలిక యందలి విష
యముల నతఁడు చక్కగఁ బరిశీలించెనని మాకుఁబ్రమానండు
నిలిచియున్న సూరకవిగారి నాటి తాళపత్ర గ్రంథములను బ
రీక్షించినఁ దెలియఁగలదు. నన్నయ తిక్కనాదుల కపిత్వమునం
దాతనికిఁ గల గౌరవమత్యధికము. పెద్దనామాత్యుని శ్రావ్య
తాపక్షపాత మతము నతఁడవలంబింపక నన్నయాదుల మార్గ
మునే ప్రశస్తమని యెన్నినట్లులు సూరకవిదియగు నీక్రిందపద్య
మువలన విశేషముగఁబ్రమాణమగును.

సీ. యతి, యుక్తవా ♦ క్యానుగతి నంటవలయు వ

త్సంబు ధేనువువెంటఁ ♦ దవిలినట్లు

మెట్టువీడను గాలు ♦ పెట్టఁగైదండ యం

దిచ్చినట్టులు పొస ♦ మెనయవలయు

సానఁబట్టినమణి ♦ చందానఁబడ మధక

నారీశుభంగి బం ♦ ధంబువలయు

దివి వెలుంగుమెటుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లథకంబు

తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ జెలియ వలయు

గీ. నలఁతి తొలపడ్డచంద్రమం ♦ డలమువలన

జలజలనురాలు నమృతంపు ♦ జాలులీల

రసము తులకింపవలె నట్టి ♦ రమ్యకవిత

రసికరసనారింసచేఁ ♦ బ్రబలకున్నె.

ఇట్టి యాదర్శమును దన ముందిచుకొని కవిత్వము చెప్పి

వాఁడగుటచేత సూరకవి కవిత్వము సత్కవి సమాదరణీయమై

నది. కావ్యరచనా విషయమున నూతనమార్గమును పూవు
మలింగేశ శతకమును వ్రాసి వన్నెకెక్కినను. పూర్వతవుల
యెడలఁ దనకుఁగల శౌరవమును, తన బుద్ధి స్వాతంత్ర్యమును
నితడు, కవిత్వమర్యాదల యందు, కార్యనిర్మాణమున దును
వెల్లడించియున్నాఁడు. సూరకవి సమకాలికులచే జెప్పఁబడినది
గా వాడుకలోనున్న యీ క్రింది పద్యమున, నతనికి నాంధ్ర సా
రస్వతమునఁగల యున్నతస్థానమును నిరూపించుటకుఁగా నుదా
హరించి ధన్యపాదములం జేయుచు నీమహనీయుని కవిత్వము
త్రమును నింతటితో ముగించు చున్నాఁడను.

ఉ. ఆధునికుల్ కవీంద్రులు స ♦ హస్రము లురుదురు క నీవలెన్
మాధురిగల్గునేకవన ♦ మార్గము తిక్కనసోమయాజి శ్రీ
నాధుఁడు ముక్కుతమ్మకవి ♦ నాఁడు ప్రసిద్ధులుగాకి టీవలెన్
గాధితమయ్యె నీవలనఁ ♦ గాదె కవిత్వము నూరసత్కవీ.

